

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

MENŲ FAKULTETAS

MENOTYROS KATEDRA

Justina Jakšaitė

KRAŠTOTYRINĖ VEIKLA SOVIETINIO REŽIMO LAIKOTARPIU.

PRANO JUOZAPAVIČIAUS ATVEJIS.

Magistro baigiamasis darbas

621V72002

Kultūros paveldo ir turizmo studijų kryptis

Vadovas: (-ė) Dr. Ingrida Veliutė

Apginta: Dr. Ina Pukelytė

Kaunas, 2014

TURINYS

KRAŠTOTYRINĖ VEIKLA SOVIETINIO REŽIMO LAIKOTARPIU. PRANO JUOZAPAVIČIAUS ATVEJIS.

Santrauka.....	4
Summary.....	5
IVADAS.....	6
I. PRANO JUOZAPAVIČIAUS ASMENYBĖ IR KRAŠTOTYRINĖ VEIKLA.....	10
I.1. Prano Juozapavičiaus asmenybė.....	10
I.2. Prano Juozapavičiaus kraštotyrinės veiklos ištakos, tyrimo ir interesų sritys.....	15
II. TURIZMO METODIKA SOVIETMEČIU: P. JUOZAPAVIČIAUS TEORINIŲ IR PRAKTINIŲ VEIKALŲ ANALIZĖ.....	22
II.1. P. Juozapavičius apie turizmą ir ekskursijas	24
II.2. Pamoka – ekskursija „Lenininės „Iskros“ vietomis Kaune“.....	29
II.3. Turistinė kelionė „Bočių pramintais keliais“	30
II.4. Turistinis vadovas „Adomas Mickevičius Kaune“	41
III. PRANO JUOZAPAVIČIAUS INDĖLIS KULTŪROS PAVELDO APSAUGOS SRITYJE	46
III.1. P. Juozapavičiaus paveldosauginės publicistikos reikšmė sovietmečiu ir šiandien.....	46
III.2. Fotografijų, susijusių su kultūros paveldo fiksavimu, tyrimas.....	49
IV. PRANO JUOZAPAVIČIAUS TEKSTO PRISTATYMAS IR JO PANAUDA RENGIANT EKSKURSINĮ MARŠRUTĄ.....	52
IV.1. P. Juozapavičiaus kraštotyrinio teksto „Istorinis - revoliucinis Kaunas (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ pristatymas.....	52
IV.2. P. Juozapavičiaus kraštotyrimo tekste „Istorinis - revoliucinis Kaunas (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ nurodytų istorinių vietų ir paminklų panauda, rengiant turistinį maršrutą.....	55
IŠVADOS.....	56
ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	58
PRIEDŲ SĄRAŠAS.....	63
PRIEDAI.....	65

1 priedas. Kraštotyryninko Prano Juozapavičiaus aprašytų visuomenės veikėjų politinio požiūrio įvardijimo lentelė.....	65
2 priedas. Ikonografijoje „Lietuvos istoriniai, architektūriniai ir meno paminklai“ užfiksuotų objektų fotografijų lentelė.....	82
3 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Antkapinių paminklų, paminklų rinkinėlįje“ (III F 5148 – III F 5171) saugomų LŠIM fotografijų lentelė.....	101
4 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Mokyklų pastatai“ (III F 5138 – III F 5147) saugomų LŠIM fotografijų lentelė.....	109
5 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Istoriniai statiniai, paveldo objektai“ (III F 5172 – III F 5214) saugomų LŠIM fotografijų lentelė	111
6 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Kauno kioskeliai“ (III F 5073 – III F 5085) LŠIM saugomų fotografijų lentelė.....	122
7 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Kraštotyrynės kelionės ir su jomis susijusios fotografijos“ (III F 5058 – III F 5070) LŠIM saugomų fotografijų lentelė.....	126
8 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Pilys“ (III F 5121- III F 5125) LŠIM saugomų fotografijų lentelė	129
9 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Kulto pastatai, bažnyčios“ (III F 5097 – III F 5111) LŠIM saugomų fotografijų lentelė	130
10 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Dvarų pastatų“ (III F 5112 – III F 5120) LŠIM saugomų fotografijų lentelė	134
11 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Pastatai, susiję su istorinėmis asmenybėmis“ (III F 5126 – III F 5127) LŠIM saugomų fotografijų lentelė	136
12 priedas. Kraštotyryninko fotografijų rinkinėlį „Asmenybės“ (III F 5071 – III F 5072) LŠIM saugomų fotografijų lentelė	139
13 priedas. Ekskursinis maršrutas, parengtas remiantis P. Juozapavičiaus tekste „ISTORINIS - REVOLIUCINIS KAUNAS (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ pateiktu istorinių paminklų ir lankytinų vietų sąrašu Kauno mieste.....	140
14 priedas. Lietuvos švietimo istorijos muziejaus dir. pavaduotojo vyr. fondų saugotojo laikinai einančio direktoriaus pareigas leidimas tyrinėti fondų medžiagą.....	152

SANTRAUKA

Tiriamąo darbo tema - Kraštotyrinė veikla sovietinio režimo laikotarpiu. Prano Juozapavičiaus atvejis. Tema nenagrinėta kultūros paveldo ir kultūrinio turizmo požiūriu, todėl darbe pasitelkta medžiaga, susijusi su kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus, veikla kultūros paveldo ir turizmo srityje, nagrinėti turistiniai maršrutai, atskleidžiantys P. Juozapavičiaus darbuose užkoduotas lietuviybės žinutes. Siekiant tikslumo, buvo sudarytos statistinės lentelės, diagramos, maršrutų trasos, kurios padėjo orientuotis, rengiant tekstą. Šis darbas tai P. Juozapavičiaus darbų studija, siekianti atskleisti kraštotyros ir P. Juozapavičiaus tekstų naudą, kultūros paveldo ir visuomenės informavimo srityje.

Darbo tikslas – remiantis kraštotyrininko P. Juozapavičiaus tekstais, parengti statistines lenteles, kuriose atsispindėtų aprašytų visuomenės veikėjų politinė pakraipa, išanalizuoti P. Juozapavičiaus darbus susijusius su turizmu ir ekskursijomis, įvertinti indėlį kultūros paveldo apsaugos srityje ir parengti mini maršrutą, remiantis kraštotyrininko tekstu.

Darbo objektas – kraštotyrininko P. Juozapavičiaus straipsnių, turistinių maršrutų ir rankraščių analizė ir tursinio maršruto parengimas.

Pagrindiniai darbo uždaviniai:

- Pristatyti Prano Juozapavičiaus asmenybę ir kraštotyrinės veiklos ištakas, kritiškai įvertinti P. Juozapavičiaus darbų tematiką.
- Išanalizuoti P. Juozapavičiaus darbus, susijusius su turizmu ir ekskursijų rengimu.
- Išanalizuoti Prano Juozapavičiaus tekstus, susijusius su kultūros paveldo apsaugos tema.
- Pristatyti rankraštį „Istorinis - revoliucinis Kaunas(iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ ir remiantis jame pateiktu lankytinų vietų sąrašu, parengti linijinį – pažintinį maršrutą Kauno senamiestyje

Darbas susideda iš keturių stambių dalių: Prano Juozapavičiaus asmenybė ir kraštotyrinė veikla, Prano Juozapavičiaus asmenybė ir turizmas, Prano Juozapavičiaus darbai, sietini su kultūros paveldo apsauga, Prano Juozapavičiaus teksto pristatymas ir jo panauda rengiant ekskursinį maršrutą.

SUMMARY

The topic of the research work - Local lore activity during the Soviet regime. The case of Pranas Juozapavičius. Topic is unstudied from cultural heritage and cultural tourism perspective, therefore study invokes material related to ethnographers Pranas Juozapavičius activities of cultural heritage and tourism, tourist routes were examined which reveals Lithuanian identity encoded in P. Juozapavičius work. To be more precise statistical tables, charts, routing tracks were composed which helped to focus while preparing a study. This text is a study of P. Juozapavičius work and seeks to reveal benefits of local lore and P. Juozapavičius texts in cultural heritage and public awareness context.

The aim of the study – Based on the texts of P. Juozapavičius prepare statistical tables, which would reflect political views of public figures described by Juozapavičius. Also the study aims to analyse P. Juozapavičius work related to tourism and excursions and to evaluate his input in protection of cultural heritage, prepare mini route based on ethnographer texts.

The object of the study – Analysis of ethnographer P. Juozapavičius articles, touristic routes and manuscripts, preparation of the touristic route.

The main tasks of the study:

- Present personality of Pranas Juozapavičius as well as roots of ethnographical activity, critically evaluate topics of P. Juozapavičius work.
- Analyse works of P. Juozapavičius which are related to tourism and preparation of excursions.
- Analyse texts of Pranas Juozapavičius which are related to the topic of cultural heritage protection.
- Present manuscript „Istorinis - revoliucinis Kaunas (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ and based on the points of interests in it, prepare linear – cognitive route in Kaunas old town.

Study includes four parts: Personality of Pranas Juozapavičius and his ethnographical activity, Pranas Juozapavičius and tourism, Pranas Juozapavičius work related to cultural heritage protection, Pranas Juozapavičius texts presentation and their utilization while preparing excursion route.

IVADAS

Pažintis su Prano Juozapavičiaus asmenybe įvyko netikėtai, tyrinėjant fotografijas, saugomas Lietuvos švietimo istorijoje. Šios ir pastūmėjo plačiau pasidomėti, čia dirbusio muziejininko veikla, kuri kaip paaikškėjo vėliau, neapsiribojo vien darbu jame, muziejuje, bet apėmė kraštotyros, paminklų apsaugos ir turizmo sritis. Pirmieji darbai su kuriais teko susipažinti, fotografijos, kuriose užfiksuoti mažosios architektūros objektai, toliau sekė gausus kraštotyrinių, paveldo apsaugos ir turizmo tematikos straipsnių eilė. Šios gausios kraštotyrininko P. Juozapavičiaus medžiagos analizė ir vertinimas pateikta šiame darbe, siekiant atskleisti jo darbuose užkoduotą Lietuviškos kultūros atspindį.

Darbo objektas – Prano Juozapavičiaus kraštotyrinė veikla sovietinio režimo laikotarpiu.

Temos naujumas. Tema nenagrinėta kultūros paveldo ir kultūrinio turizmo požiūriu, todėl darbe pasitelkta medžiaga, susijusi su kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus, veikla kultūros paveldo ir turizmo srityje, nagrinėti turistiniai maršrutai, atskleidžiantys P. Juozapavičiaus darbuose užkoduotas lietuviybės žinutes. Siekiant tikslumo, buvo sudarytos statistinės lentelės, diagramos, kurios padėjo rengiant tekstą.

Darbo tikslas – ištirti kraštotyrininko P. Juozapavičiaus kūrybinį palikimą ir įvertinti jo indėlį lietuviškajai kraštotyrai sovietmečiu.

Darbo uždaviniai yra:

- Išanalizuoti ir kritiškai įvertinti P. Juozapavičiaus darbų tematiką bei išskirti interesų sritis.
- Ištirti P. Juozapavičiaus parengtus turistinių ekskursijų maršrutų aprašus ir vadovą, įvertinant lietuviškumo aspektą ir sovietinės ideologijos apraiškas bei parengti maršruto trasų žemėlapius.
- Išnagrinėti Prano Juozapavičiaus straipsnius kultūros paveldo apsaugos tema ir atlikti fotofiksacijų statistinę analizę.
- Parengti linijinį – pažintinį maršrutą Kauno senamiestyje, remiantis P. Juozapavičiaus rankraščiu „Istorinis - revoliucinis Kaunas (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“.

Magistro baigiamajame darbe naudota keletas *tyrimo metodų*. Pagrindinis metodas teorinėje dalyje – *Aprašomasis - analitinis*. Juo remiantis aprašyti ir tyrinėti Prano Juozapavičiaus tekstai, susiję su kraštotyrininko asmenybe, turizmu ir kultūros paveldu. *Atvejo studijos metodas* taikytas analizuojant P. Juozapavičiaus du turistinių – ekskursinių

maršrutų aprašus ir monografiją – vadovą. *Lyginamuoju metodu* buvo naudojamosi lyginant keletą šaltinių bei juose išdėstytas nuostatas. Buvo susiekta su asmenimis, tiesiogiai susijusiais su P. Juozapavičiumi (kraštotyrininko žmona Albina Juozapavičiene ir kolega, kraštotyrininku Antanu Vaičiumi), bendrauta su asmenimis tyrinėjusiais ar dirbusiais su P. Juozapavičiaus tekstais (Juozas Pugačiauskas ir Edmundas Kazlauskas).

Darbas susideda iš keturių skyrių: *Prano Juozapavičiaus asmenybė ir kraštotyrinė veikla*, *Prano Juozapavičiaus asmenybė ir turizmas*, *Prano Juozapavičiaus darbai, sietini su kultūros paveldo apsauga*, *Prano Juozapavičiaus teksto pristatymas ir jo panauda rengiant ekskursinį maršrutą*. Pirmasis skyrius *Prano Juozapavičiaus asmenybė ir kraštotyrinė veikla* susideda iš dviejų poskyrių. Pirmajame pristatoma kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus biografija. Antrajame poskyryje kalbama apie Prano Juozapavičiaus kraštotyrinės veiklos ištakas, jo plėtotas tyrimo (aprašymo) ir intereso sritis. Antrasis skyrius *Prano Juozapavičiaus asmenybė ir turizmas* susideda iš keturių poskyrių. Pirmajame poskyryje pristatoma P. Juozapavičiaus veikla susijusi su turizmo, jo publikacijos šia tema. Antrajame – analizuojamas rankraštis skirtas ekskursijai – pamokai „Lenininės „Iskros“ vietomis Kaune“. Trečiajame – trijų dienų turistinio maršruto „Bočių pramintais keliais“ („Nemuną palydint“, „Ten, kur vėjas žaidžia smėlio juosta“, „Kaliningrado srities keliais“) aprašas. Ketvirtajame poskyryje analizuojama monografija – vadovas „Adomas Mickevičius Kaune“. Trečiajame skyriuje, *Prano Juozapavičiaus darbai, sietini su kultūros paveldo apsauga*, du poskyriai. Pirmajame - pristatomi ir analizuojami tekstai, skirti kultūros paveldo apsaugos tematikai. Antrajame – analizuojamos P. Juozapavičiaus atliktos kultūros paveldo objektų fotofiksacijos. Ketvirtasis skyrius *Prano Juozapavičiaus teksto pristatymas ir jo panauda rengiant ekskursinį maršrutą* sudarytas iš dviejų poskyrių. Pirmajame pristatomas kraštotyrininko tekstas, antrajame – nurodomos jo panaudos galimybės rengiant maršrutą ir pateikiamas maršruto aprašas.

Literatūra. Darbe remtasi šiais autoriais: J. Barauskaitė¹, P. Juozapavičiaus leidiniais, rankraščiais ir straipsniais, J. Pugačiausku², I. Žalienė ir A. Sabaliauskaite³, J. Laurinavičiumi⁴, S. Kulevičiumi⁵, V. Kumickiu⁶, S. Abramausku, B. Janavičiumi, P. Juozpavičiumi ir J. Jurkūnu⁷ ir kt.

¹Barauskaitė, Jūratė. Ekskursijos rengimo metodika. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 2012.

² Juozapavičius, Pranas. [Sud.Pugačiauskas, Juozas]. 2009. Dzindzakės žemei prabilus. Vėžionys. Vilnius. Petro ofsetas.

³ Žalienė, Irena. Sabaliauskaitė, Aurelija. 2002. Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida: mokomoji priemonė. Kaunas: LKKA.

⁴ Laurinavičius, Jonas. 1989. Pranas Juozapavičius. (Biografinė rodyklė). Vilnius: Raidės spaustuvės Kaišiadorių filialas.

Pagrindiniai šaltiniai, kurie sudaro tyrimo pagrindą, tai kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus tekstai (rankraščiai, aprašai, straipsniai ir leidiniai). Rengiant P. Juozapavičiaus biografiją bei pristatant darbus, svarbi Juozo Pugačiausko sudaryta monografija, paremta P. Juozapavičiaus tekstais. *Dzindzakės žemei prabilus*, čia pateikti ne vien kraštotyriniai tekstai, bet ir P. Juozapavičiaus autobiografija. Tyrinėjant P. Juozapavičiaus biografiją ir veiklos sritis itin naudinga buvo ir J. Laurinavičiaus *Biografinė rodyklė. Pranas Juozapavičius*. Taip pat ir paties muziejininko tekstai: 1979. *Bibliografija, Radimai ir praradimai*. Bene pagrindiniai tekstai, kuriais remiamasi darbe, tai P. Juozapavičiaus rankraščiai, straipsniai ir monografijos.

Tyrinėjant P. Juozapavičiaus sąsajas su turizmu ir ekskursijomis itin reikšmingi muziejininko publicistiniai straipsniai: *Jeigu nori pažinti miestą* publikuotas *Kauno tiesoje*. Šiame straipsnyje aptarta Kauno ekskursijų biuro veikla, rengiami maršrutai ir penkmečio pasiekimai. Drauge su bendraautoriais straipsnyje *Pribrendęs reikalas* aptartos Kauno, kaip turizmo centro, silpnosios savybės, kvalifikuotų gidų – istorijos vedlių trūkumas. Šiuo tekstu atskleidžiamos turizmo silpnybės ir pateikiami siūlymai šių silpnųjų likvidavimui. Leidinyje *Tarybinis mokytojas* publikuotas straipsnis *Apie ekskursijų vaidmenį politechniniame gyvenime* muziejininkas aptarė ekskursijų rengimo metodiką ir veiksnius, lemiančius maršruto ir ekskursijos sėkmingumą. Straipsnis *Adomo Mickevičiaus vietomis Kaune* „Kauno tiesa“ pristatė Adomo Mickevičiaus gyvenimo etapą praleistą Kaune. Šis straipsnis kaip ir tyrinėtojo rankraščiai sietini su turistiniais maršrutais, kurie nagrinėti darbe. Svarbiausi P. Juozapavičiaus tekstai susiję su ekskursiniais maršrutais, tai - *Lenininės "Iskros" vietomis Kaune*, *Bočių pramintais keliais*, monografija – vadovas *Adomas Mickevičius Kaune, Per Kaukazą* ir kiti.

Tyrinėjant P. Juozapavičiaus sąsajas su kultūros paveldu minėtini straipsniai: *Ar pakankama Ažuolyno globa ir apsauga*, kuriame aptariama gamtinių miesto zonų apsauga. *Saugokime švietimo paminklus* aptarianti architektūros paminklų apsaugą, jos pažeidimus ir siūlytinius objektus, pripažinti kultūros vertybėmis. Taigi pagrindinė informacija, kuri sudaro darbo visumą yra kraštotyrininko P. Juozapavičiaus tekstai.

Svarbi ir papildoma literatūra, kuri papildė kraštotyrininko tekstus, svarbus Irenos Žalienės ir Aurelijos Sabaliauskaitės leidinys *Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida: mokomoji*

⁵ Kulevičius, Salvijus. Antrasis pilių gyvenimas: istorinių pilių atmintis ir rekonstravimas modernioje visuomenėje. P. 192 – 193. Prieiga internete:

<http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/acta/2013_16/kulevicius.pdf> [Žiūrėta 2014 -04-23]

⁶ Kuzmickis, Vytautas. Profesoriaus Elijošiaus Nonio – Nonevičiaus atmintis kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus kūrybiniame palikime. Prieiga internete: < <http://kvitrina.com/?p=56576>> [Žiūrėta 2014 – 04-23]

⁷ Abramauskas, S., Janavičius B., Juozapavičius P., Jurkūnas J. Pribrendęs reikalas. In: Kauno tiesa. 1957 liepos 28 d.

priemonė, kuriame pateikta koncentruota informacija apie turizmo raidą Lietuvoje, vyrausias sąlygas jo plėtrai. Taip pat vertingas Salvijaus Kulevičiaus tekstas *Antrasis pilių gyvenimas: istorinių pilių atmintis ir rekonstravimas modernioje visuomenėje*, kuriame aptariama istorinių objektų samprata sovietmečiu, jų panaudos principas siekiant sutapatinti su ideologijos sklaida.

Praktinėje dalyje itin naudinga buvo Algės Jankevičienės sudaryta knyga *Kauno architektūra*, kurioje galima atrasti informaciją beveik apie visus Kauno miesto architektūros paveldo objektus. Pagrindinis šaltinis, kuriuo remiantis buvo rengiama praktinė darbo dalis, tai – P. Juozapavičiaus 1945 metų tekstas - *Istorinis - revoliucinis Kaunas*. Naudingi buvo ir elektroniniai ištekliai: Kauno miesto tinklapis www.kaunas.lt, Oficiali Lietuvos turizmo svetainė <http://www.lithuania.travel/> ir kitos internetinės svetainės.

I. PRANO JUOZAPAVIČIAUS ASMENYBĖ IR KRAŠTOTYRINĖ VEIKLA

Kraštotyrininkas, istorikas, muziejininkas ir ekskursijų vadovas – tai kontraversiškai vertinama asmenybė, dirbusi ir rašiusi publicistinius straipsnius sovietmečiu. Prano Juozapavičiaus darbai vertingi istoriniu ir kultūriniu požiūriu tekstai. Tad šiame darbe siekiama ištyrinėti jų turinį ir sąsajas su lietuviškąją šalies istorija ir tradicijomis.

I.1. Prano Juozapavičiaus asmenybė.

Eženo Reje mintimi - „Žmogus, kuris klupdamas žengia žingsnį į priekį, yra daug vertesnis už tą, kuris mums rodo, kaip jis puikiai moka žengti atgal“⁸ kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius pradeda savo bibliografijos rankraštinių sąrašą, tarsi, apibūdindamas savo veiklą: siek, ieškok ir pažink tai, kas svarbu.

Pranas Juozapavičius – istorikas, kraštotyrininkas, muziejininkas, pedagogas - gimė gausioje Marijonos ir Martyno Juozapavičių šeimoje, kurioje augo šešios atžalos, 1917 metais rugsėjo 15 d. Kraštotyrininko vaikystė prabėgo Vėžionių kaime, dabartiniame Prienų rajone.⁹

Baigė Vėžionių pradinę mokyklą, toliau mokslus tęsė savarankiškai, Kaune „Kalbaneaum“ mokymo biure užsisakęs reikiamą medžiagą. Buvo įstojęs mokytis į Prienų „Žiburio“ gimnaziją, tačiau, dėl finansinės padėties, teko atsisakyti mokslų, mėgino siekti raštininko karjeros, tačiau taip pat nesėkmingai. Mokėsi Kaišiadorių keturklasėje amatų mokykloje. 1938 m. likvidavus Kaišiadorių ir Seirijų amatų mokyklas, jų vietoje buvo įsteigta Alytaus amatų mokykla, kurioje buvo stalių, račių – karoserijos ir metalininkų skyriai. Čia 1940 m. mokslus ir baigė P. Juozapavičius.

1941 m. Buvo įdarbintas Alytaus vykdomojo komiteto pramonės skyriaus sekretoriumi – kasininku. Po metų Kaune įgijo fizinės kultūros instruktoriaus specialybę, buvo paskirtas dirbti Alytaus apskrities Sporto skyriaus instruktoriumi. Buvo komandiruotas į Birštoną, Nemajūnus, kur surengė krosą jaunimui. Lankydamas tėvus gavo žinią, jog su grupe sportininkų turi vykti į Sporto šventę Maskvoje, tačiau planus pakoregavo prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas.

⁸Juozapavičius, Pranas. 1979. Bibliografija. Kaunas: Lietuvos TSR Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija. P. 2. (LŠIM fondų medžiaga)

⁹Juozapavičius, Pranas. [Sud. Pugačiauskas, Juozas]. 2009. Dzindzakės žemei prabilus. Vėžionys. Vilnius: Petro ofsetas. P. 175.

Karo metu P. Juozapavičius kurį laiką praleido gimtojoje sodyboje, Vėžionyse, čia dirbo žemės ūkio darbus. Po vėliau persikėlė į Vilnių, mokėsi amatų mokytojų institute, dirbo Vilniaus dailių amatų mokykloje mokytoju. Studijavo Vilniaus Pedagoginiame universitete, vėliau studijas tęsė Kauno Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetuose, studijuodamas istoriją. Besimokydamas Vytauto Didžiojo universitete dėstė istoriją ir psichologiją darbininkų ir valstiečių jaunimo paruošiamuosiuose kursuose.¹⁰ Vėliau dirbo „Žinojos“ draugijos laisvuju lektoriumi. Studijų metais, 1948 m. pradėjo dirbti Vilniaus Istorijos – revoliucijos muziejaus ikitarybinio skyriaus vedėju. Dirbdamas čia, Revoliucijos muziejuje, Pranas Juozapavičius pradėjo bendradarbiauti su spauda. Pirmieji straipsniai pasirašyti J. Pranaičio slapyvardžiu, palietę būtent šio muziejaus veiklą, jo pasiekimus. 1951 m. lapkričio 28 d. „Tiesoje“ publikuotame straipsnyje kraštotyrininkas aptarė muziejaus kraštotyrinės ekspedicijos sėkmę: „Šiais metais muziejaus suorganizuotos ekspedicijos į Suvalkiją metu surasta nemaža vertingos muziejinės medžiagos: atsišaukimų, išleistų 1905 m., raginančių laukų darbininkus ir valstiečius dalyvauti mitinguose, nukreiptuose prieš caro valdžią ir dvarininkus. Marijampolėje surastas Pirmojo pasaulinio karo metu Voroneže pažangių lietuvių moksleivių leisto ir Juliaus Janonio redaguoto laikraščio „Atžala“ pirmasis numeris. Laikraštyje spausdinamas J. Janonio vedamasis ir straipsniai „Praeivis“, „Moksleivijos srovės“, taip pat eilėraščiai „Bedarbis“, „Darbo kariuomenė“, „Žiemos vakaras“, „Kaliniai“ ir kiti.“¹¹ Aptardamas muziejaus veiklą, Pranas Juozapavičius pabrėžė, jog svarbu ne vien užrašyti ir surinkti informaciją apie kraštą, taip pat svarbu gauti daiktinių eksponatų, medžiagos, kuri atspindėtų mūsų krašto, jos kultūros ypatumus bei istoriją. Savo atsiminimuose kraštotyrininkas yra minėjęs, jog dalyvavimas ekspedicijose, medžiagos rinkimas - tai kūrybinis procesas, kurio metu plečiamas akiratis, susipažįstama su savu kraštu. O kiekvienas atrastas objektas – džiaugsmo šaltinis, pabrėžiantis darbo svarbą.¹²

1951 m. rugpjūčio mėnesi Pranas Juozapavičius sukūrė šeimą, vedė marijampolietę, geografijos mokytoją Albiną Lanauskaite, susilaukė dviejų atžalų, tad teko rinktis sėslensnę profesiją bei veiklą. Švietimo ministerija pažadėjo jauną šeimą aprūpinti būstu. 1952 m. įsidarbino Švietimo ministerijos metodinio skyriaus inspektoriumi metodininku. Rūpinosi istorijos programomis, vadovėlių, metodinės literatūros leidimu.¹³ 1953 m. Buvo perkeltas į Kauno miesto Liaudies švietimo skyrių, dirbti mokyklų inspektoriumi. Rūpinosi mokytojų

¹⁰Juozapavičius, Pranas. [Sud.Pugačiauskas, Juozas]. 2009. Dzindzakėsžemeiprabilus. Vėžionys. Vilnius: Petro ofsetas. P. 188.

¹¹Laurinavičius, Jonas. 1989. PranasJuozapavičius. (Biografinėrodyklė). Vilnius: RaidėspaustuvėsKaišiadoriųfilialas. P. 4

¹²Ibid, P. 4

¹³Juozapavičius, Pranas. [Sud.Pugačiauskas, Juozas]. 2009. Dzindzakėsžemeiprabilus. Vėžionys. Vilnius: Petro ofsetas. P. 189

profesiniu parengimu, inspektavo mokyklas. Penkerius metus P. Juozapavičius dirbo mokyklų inspektoriumi, profesiniuose kursuose Vilniuje ir Maskvoje kėlė kvalifikaciją. Vienerius metus dirbo Kauno 7 – tosios aštuonmetės mokyklos mokymo dalies vedėju. Iš pedagoginio darbo pasitraukė tik 1973 metais, kuomet pašijo sveikata, ėmė dažnėti bronchinės astmos priepuoliai. Visą laiką kraštotyrininko veikla buvo tampriai susijusi su visuomenės švietimu, tiek mokyklų srityje, tiek ir kultūrinėje sferoje. Nuo 1958 m. P. Juozapavičius dirbo Respublikiniame pedagoginiame muziejuje (dabar - Lietuvos Švietimo istorijos muziejus) įsikūrusiame Kaune, Ikitarybinio laikotarpio skyriaus vedėju, kur išdirbo ligi pat pensijos, į kurią pasitraukė 1977 metais. Autobiografijoje Pranas Juozapavičius pabrėžė, jog pasitraukimas pensijon nebuvo visko pabaiga, jis ir toliau tęsė savo pradėtus ir taip mėgtus darbus: „Tapau pensininku... O dirbti nenustojau! Susitelkiau į turizmo, paminklosaugos, paminklotyros ir kraštotyros sritis, nuo seno rašau į spaudą... Na, o namie auginu anūkus...”¹⁴

Būtent šiame muziejuje, Pedagoginiame muziejuje, Prano Juozapavičiaus kaip muziejininko ir kraštotyrininko veikla buvo pati reikšmingiausia ir daugiausiai vaisių davusi jo, kaip specialisto, gyvenimo etape. Iki tol muziejuje eksponuotos tik vaizdinės mokymo priemonės, nebuvo renkama eksponatų kolekcija, kuri atspindėtų švietimo istoriją krašte. Per pirmuosius dvejus darbo metus, skyriaus vedėjo pareigose, drauge su talkininkais P. Juozapavičius papildė muziejaus fondus, buvo surinkta nemažai eksponatų, kurie atspindėjo liaudies švietimą nuo pirmųjų mokyklų atsiradimo Lietuvoje iki 1940 m. vasaros. Buvo parengta pažintinė ekspozicija, kurią sudarė dokumentai, mokymo priemonės, nuotraukos, literatūra apie visuomenės švietimą bei kita susijusi medžiaga. 1961 m. liepos 15 d. muziejus atvėrė duris lankytojams. Šiame muziejuje kraštotyrininkas dirbo tiek kultūrinėje, tiek ir mokslinėje – tiriamojoje srityje. Vedė ekskursijas, pamokas vidurinių klasių moksleiviams, praktinius užsiėmimus aukštųjų mokyklų studentams, skaitė paskaitas.¹⁵

Prano Juozapavičiaus mokslinis tiriamasis darbas apėmė dvi plačias sritis: muziejų istorijos ir muziejininkystės metodikos. Autorius parašė ir publikavo penkis stambius straipsnius, susijusius su muziejaus istorija bei gausybę publikacijų, susijusių su muziejininkystės metodikos klausimais.

Itin reikšmingas P. Juozapavičiaus indėlis kraštotyros srityje, šiai visuomeninei veiklai jis paskyrė 57 savo gyvenimo metus. Kraštotyrine veikla susidomėjo dar būdamas paaugliu, apie 1930 – 1931 metus, kuomet kraštotyros entuziastas mokytojas J. Prėskienis supažindino

¹⁴Juozapavičius, Pranas. [Sud.Pugačiauskas, Juozas]. 2009. Dzindzakės žemei prabilus. Vėžionys. Vilnius: Petro ofsetas. P. 190

¹⁵Laurinavičius, Jonas. 1989. Pranas Juozapavičius. (Biografinė rodyklė). Vilnius: Raidės spaustuvės Kaišiadorių filialas. P. 5.

su kraštotyros gairėmis, paskelbtomis Šiaulių kraštotyros draugijos įstatuose, kurios pasiekė ir Vėžionių pradinę mokyklą. Vadovaujant mokytojui Jonui Prėskieniui Pranas Juozapavičius įsitraukė į kraštotyrinę veiklą, ėmė rinkti medžiagą apie savo gimtuosius Vėžionis. Pirmieji trylikamečio jaunuolio pasiekimai kraštotyros srityje: rasti trys akmeniniai kirvukai, vytelių akėčios, medinis arklas, užrašytos trys pasakos ir šimtas patarlių, tokia tad buvo veiklos pradžia, kuri tęsėsi daugiau kaip 50 metų.¹⁶ 1981 m. Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos (toliau PAK draugija) Kauno miesto skyrius išleido jo darbų bibliografiją, kurioje užregistruota apie šimtas publikuotų ir nepublikuotų autoriaus darbų, svarbu paminėti, jog šis sąrašas laikui bėgant buvo vis papildomas. Šio leidinio pratarmėje istorijos mokslų daktaras Klemensas Čerbulėnas rašė, jog išskirtinos kelios P. Juozapavičiaus publicistinių ir mokslinių tyrinėjimų kryptys: istoriniai – revoliuciniai įvykiai krašte, revoliucijos, kultūros ir meno, mokslo veikėjų gyvenimo bei veiklos aprašymai, jų darbo ir visuomeninės veiklos aptarimas. Kraštotyrininkas surinko, aprašė bei publikavo įvairią ir gausią istorinę medžiagą apie Kauną ir jo apylinkes, smulkias Kaunui artimas gyvenvietes.¹⁷

Dirbant Istorijos revoliucijos muziejuje Prano Juozapavičiaus kraštotyrinių tyrimų sritis buvo orientuota į Lietuvoje vykusius revoliucinius judėjimus, kovas XIX a. pabaigoje ir XX a. I – oje pusėje. Vėlesniais metais, dirbdamas Respublikiniame pedagoginiame muziejuje tyrinėjo žymių pedagogų gyvenimus ir visuomeninę veiklą. Šio muziejaus fonduose palikęs apie dešimt kraštotyrinių darbų, skirtų Juozo Daminjonaičio, Juozo Vokietaičio, Antano Vokietaičio, Stasio Matjošaičio (Esmaičio) pedagoginės veiklos tyrimams. Platesnis spektras darbų, susijęs su liaudies švietimu, saugotas asmeniniame archyve, kurio dalis šiuo metu saugoma Viešojoje bibliotekoje, Kaunistikos skyriuje. Beveik visi autoriaus darbai iliustruoti fotografijomis, kurių autorius dažniausiai pats ir buvo, bei archyvinių dokumentų kopijomis.

Dvidešimt penkerius gyvenimo metus Pranas Juozapavičius tyrinėjo Kauną ir jo apylinkes. Pedagoginio darbo patirtis leido daugmaž numatyti mokyklų darbuotojų poreikius, augančius siekius pažinti savo gyvenamą erdvę, rajoną ar gyvenvietę. Šiame darbe P. Juozapavičius nemažai dėmesio skyrė senosioms Kauno miesto dalims: Rotušės aikštei, senamiesčiui, Vilijampolei, Karmelitams, Žaliakalniui, Šančiams, Fredai, Aleksotui ir naujesiems miesto kvartalams – rajonams.

Vienas iš reikšmingiausių kraštotyrininko ir muziejininko P. Juozapavičiaus darbų tai – monografija, skirta Vėžionių kraštui „Iš liaudies lobyno“. Čia aptariama krašto etnografija: nusakyti įrankiai, liaudies medicina, amatai ir kt. Taip pat skirtas skyrius liaudies

¹⁶Juozapavičius, Pranas. [Sud.Pugačiauskas, Juozas]. 2009. Dzindzakės žemei prabilus. Vėžionys. Vilnius. Petro ofsetas. P. 11.

¹⁷Laurinavičius, Jonas. 1989. Pranas Juozapavičius. (Biografinė rodyklė). Vilnius: Raidės spaustuvės Kaišiadorių filialas. P. 8.

pedagogikai, vaikų auklėjimui, žaidimų ir darbinio auklėjimo pavyzdžiai. Be abejo monografijoje skirtas skyrius krašto tautosakai: dainoms, pasakoms, patarlėms bei priežodžiams. Monografija gausiai iliustruota fotografijomis.

Pranas Juozapavičius Kraštotyros draugijai priklausė nuo 1961 m., buvo draugijos Kauno skyriaus tarybos nariu, kelerius metus ėjo skyriaus tarybos pirmininko pavaduotojo, sekretoriaus pareigas. Būdamas istorijos ir kultūros paminklų apsaugos visuomeniniu inspektoriumi, prisidėjo prie paminklų išaiškinimo ir tyrimo darbų. Jis Alytaus rajone, Santakos apylinkėse išaiškino revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvio Simono Konarskio gimtinę, tai Dapkiškių kaimas, buvo pateiktas pasiūlymas restauruoti namus ir juos įtraukti į kultūros paveldo sąrašą. Į šį sąrašą tyrinėtojas pasiūlė įtraukti dar kelias vietas, tai Abraomo Kulviečio gimtinę Kulva, esanti Jonavos rajone, bei 1831 m. sukilimo Kauno apskrityje vadovo Mauricijaus Prozoro gimtinę Žemuosiuose Romainiuose.

Tais pačiais 1961 m. Kaune įsikūrus kelionių ir ekskursijų biurui, Pranas Juozapavičius buvo šio biuro metodinės ir mokslinės tarybos nariu bei ekskursijų vadovu. Kraštotyrininkas padėjo biurui ruošti gidus, parengė maršrutus kelionėms: „Adomo Mickevičiaus vietomis Kryme“, „Per Kaukazą“, vėliau 1963 m. Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla išleido P. Juozapavičiaus knygėlę „Per Kaukazą“, kuriame išsamiai aprašytas maršrutas, skirtas šios šalies pažinimui.

Savo atsiminimuose kraštotyrininkas su džiaugsmu vardina šalis, kuriose lankėsi, vietas, kurias pamatė, pripažįsta, jog būtent mėgiamas užsiėmimas – ekskursijos ir turistinės kelionės paskatino ir padėjo pažinti visą Lietuvą ir užsienio šalis.¹⁸

Už aktyvų dalyvavimą kraštotyrinėje veikloje Pranas Juozapavičius buvo gausiai apdovanotas PAK draugijos, 1957 m. įteiktas kelialapis į Vokietijos demokratinę respubliką, 1970 m. – Čekoslovakiją. 1967 m. paskirta JAV lietuvių visuomenės veikėjo Antano Petrikos premija. LTSR švietimo ir kultūros ministerija įteikė galybę garbės raštą. P. Juozapavičiui buvo įteiktas PAK draugijos medalis „Už nuopelnus kraštotyrai ir paminklosaugai“.¹⁹

P. Juozapavičius mirė 1988 m., buvo palaidotas Romainių kapinėse. Didžioji dalis rankraščių ir asmeninio archyvo buvo perduota Kauno apskrities viešajai bibliotekai, kur saugoma iki šiol. Dalis medžiagos, susijusios su pedagogais, visuomenės švietėjais, yra likusi Lietuvos švietimo istorijos muziejaus (buv. Respublikinis pedagoginis muziejus) fonduose.²⁰ 2011 metų rugsėjo 15 d., kraštotyrininko gimimo dieną, ant namo, esančio V.

¹⁸ Laurinavičius, Jonas. 1989. Pranas Juozapavičius. (Biografinė rodyklė). Vilnius: Raidės spaustuvės Kaišiadorių filialas. P. 13.

¹⁹ Ibid, P. 13 – 14.

²⁰ Elektroninis žinynas. Žymūs Kauno žmonės: atminimo įamžinimas. Juozapavičius Pranas. Prieiga internete: <<http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=JUZAPAVI%C8IUS%20PRANAS>> [Žiūrėta 2013 -11 -23];

Putvinskio g. 34, atidengta memorialinė lenta su tekstu: „Šiame name 1957–1988 m. gyveno Kauno kraštotyrininkas, muziejininkas, pedagogas Pranas Juozapavičius /1917–1988/“ (archit. Jonas Lukšė, Kauno m. savivaldybės administracijos direktoriaus 2011 06 28 įsak. Nr. A-2343), šios memorialinės plokštės sukūrimo ir įrengimo iniciatoriai – Kauno apskrities viešosios bibliotekos ir Kraštotyros draugijos Kauno rajono skyrius.²¹

I.2. Prano Juozapavičiaus kraštotyrinės veiklos ištakos, tyrimo ir interesų sritys

Prano Juozapavičiaus tiriamasis darbas apėmė itin platų temų spektrą, darbuose (straipsniuose ir rankraščiuose) muziejininkas tyrinėjo Lietuvos istoriją, TSRS valstybių istoriją ir paveldą, visuomenės veikėjų bei pedagogų gyvenimus, aptarė jų darbus. P. Juozapavičius tyrinėjo švietimo raidą tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio valstybėse, rašė muziejininkystės temomis.

Pranas Juozapavičius savo kraštotyrinės veiklos ištakas išsamiai aprašė viename iš savo darbų „Radimai ir praradimai. (Kraštotyra)“. Kraštotyrine veikla muziejininkas susidomėjo tik pabaigęs pradinę mokyklą gimtuosiuose Vėžionyse, Prienų rajone, mokytojo Jono Prėskienio dėka. 1930 metais prie pradinės mokyklos buvo įsteigtas „Jaunųjų ūkininkų ratelis“ (JŪR), kurio nariu tapo ir Pranas Juozapavičius. Šio ratelio nariai, be agrarinių užsiėmimų, vedė fenologinių žemės stebėjimų metraštį, domėjosi gimtojo krašto pažinimu, rinko kraštotyrinę medžiagą: knygas, laikraščius, dokumentus bei daiktinius eksponatus.²² Susipažinęs su Šiaulių kraštotyros draugijos parengta anketa, skirta etnografiniai medžiagai rinkti, jis 1930 metais Vėžionių kaime atliko pirmąją pažintinę ekspediciją. Jau pirmosios ekspedicijos metu susidomėjo dūminių pirklių pavyzdžiais, atliko jų fiksaciją, nubraižė schemas, nufotografavo. Sėkmingai surinko ir užregistravo 189 būsimus eksponatus.

„Jaunųjų ūkininkų ratelio“ nariai, vadovaujami mokytojo Jono Prėskienio, tikėjosi savo mieste įkurti etnografinį muziejų, o surinktus dubletus perduoti Dzūkų muziejui Alytuje. Jaunieji kraštotyrininkai, kurių tarpe dirbo ir Pranas Juozapavičius, surinko ne vien daiktinius eksponatus, jaunuoliai užrašė tautosakos elementus: patarles ir priežodžius. Surinkta archainė medžiaga buvo saugoma Vėžionių pradinėje mokykloje.

²¹ Marcinkevičienė, Danutė. Atidengta atminimo lenta kraštotyrininkui, muziejininkui, publicistui Pranui Juozapavičiui. Prieiga internete: <<http://kaunas.lt/index.php?2982606010>> [Žiūrėta 2013 -11 – 23]

²² Juozapavičius, Pranas. 1984. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Radimai ir praradimai. P. 1. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490094>> [Žiūrėta 2014 -04-01]

Vėžionyse apsilankęs mokytojas Antanas Balynas jaunuolius paskatino rinkti ne vien daiktinius elementus, bet ir rašytinius šaltinius: knygas, spaudos leidinius, dokumentus, nes jie, kaip ir daiktiniai objektai, atspindi krašto istoriją.²³ Paveiktas A. Balyno paskatinimo, būsimasis muziejininkas P. Juozapavičius, besidomėdamas gimtųjų Vėžionių istorija, surado keletą knygnešio Kajetono Svirskio ir gydytojo Stasio Matulaičio iš Mažosios Lietuvos (Prūsijos) atgabentų knygų, spaudos leidinių, dokumentų, kurie atspindėjo Vėžionių gyvenimą bei švietimą.

Vėlesniais metais surinkta medžiaga atspindėjo Lietuvos valstybės istoriją 1935 – 1936 metais, surinkti keli kaizerinės Vokietijos okupacijos metais leisti skelbimai, įsakymai, rinkiminiai plakatai į Lietuvos seimus bei kitos svarbios medžiagos apie kraštą. Vietovėje neįkūrus muziejaus, dalis surinktų eksponatų buvo perduoti Dzūkų kraštotyros muziejui, kitą svarbią medžiagą saugojo namuose, siekiant išsaugoti krašto istoriją, jo identitetą.

Lietuvoje susiformavus Tarybinei santvarkai, P. Juozapavičius rinko dokumentus, susijusius su šios valdžios veikla bei valdymu, fotografavo mitingus šalia Vėžionių esančiuose miesteliuose. 1941 metais Lietuvą okupavus hitlerinės Vokietijos daliniais, namuose saugota surinkta medžiaga, susijusi su pirmąja sovietine okupacija, buvo sunaikinta. Lietuvoje įsitvirtinus hitlerinei valdžiai, jaunuolis rinko medžiagą, susijusią su ja: verbavimo į hitlerinę armiją skelbimus, įsakymus krašto gyventojams, tarnautojų paraiškas dėl užtikrinimo, kad nėra žydų kilmės ir kitą.

Pradėjęs dirbti Valstybiniame Istorijos – revoliucijos muziejuje, Ikitarybinio skyriaus vedėju, čia Pranas Juozapavičius ir realizavo kraštotyrinės veiklos rezultatus. 1949 metais dalį surinktos medžiagos jis taip pat perdavė šiam muziejui. Tolimesnė muziejininko kraštotyrinė veikla buvo tikslesnė, susieta su muziejine veikla. Atostogų ir komandiruočių metu domėjosi bei rinko medžiagą, susijusią su 1831 ir 1863 metų sukilimais, leninine „Iskra“, 1905 – 1907 metų revoliuciniais įvykiais, 1918 – 1919 metų Sovietų valdžios laikotarpiu Lietuvoje ir kita šalies istoriją atspindinčią medžiagą.²⁴

1950 metais įsiliejo į Politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugiją (dabar – „Žinija“), kurioje buvo paskirtas į Istorijos sekciją. Skaitė paskaitas apie Vilnių, jame vykusius istorinius įvykius, pasipriešinimo judėjimus, domėjosi archyvine medžiaga, susijusia su miestu.²⁵ Tyrinėdamas Vilniaus miesto istoriją, parašė straipsnį „Reikia vadovo po

²³Juozapavičius, Pranas. 1984. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Radimai ir praradimai. P. 2. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490094>>[Žiūrėta 2014-04-01]

²⁴ Ibid., P. 5.

²⁵Juozapavičius, Pranas. 1984. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Radimai ir praradimai. P. 6. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490094>>[Žiūrėta 2014-04-01]

Vilniaus miestą“, kuriame autorius, pasirašęs J. Pranaičio slapyvardžiu, skatina miesto valdžią, kompetentingas įstaigas atkreipti dėmesį į poreikį plačiau patyrinti miesto ir jo apylinkių neatrastas, netyrinėtas vietas. Tiesa, tekstas kiek orientuotas į socialistinės tematikos revoliucinius judėjimus, tačiau nėra akcentuojama, kokio pobūdžio informacija ir vietovės turėtų būti pateiktos tame siūlomame parengti vadove. Autorius pabrėžia, jog Vilnius žymus ne vien istoriniais – meniniais paminklais, bet ir įvykiais, kurie vyko šiame mieste bei jo apylinkėse.²⁶ Vėliau parengė paskaitą „Revoliucinio Vilniaus vietomis“ ir kelis straipsnius šia tema.

Dirbdamas Vilniaus Revoliucijos – istorijos muziejuje, kraštotyrininkas periodiniame leidinyje „Tiesa“ publikavo straipsnius apie naujus vertingus muziejaus eksponatus. Muziejinių vertybių tyrinėjimas, jų populiarinimas glaudžiai siejosi su kraštotyrine Prano Juozapavičiaus veikla, abejuose dominavo revoliucinės – istorinės temos. Šių veiklų atspindžiai ir įgytos žinios derėjo „Žinija“ draugijos nario – lektoriaus veikloje, perduodant žinias kursų klausytojams.²⁷ Svarbu paminėti, jog kraštotyrininkas paskaitas skaitė ne vien „Žinija“ draugijoje, bet ir Vilniaus universiteto, Kauno vakariniame fakultete, kuriame dėstė istoriją ir psichologiją.²⁸ Dėstytojavo Vilniaus valstybiniame V. Kapsuko universitete²⁹, skaitė paskaitas Kauno miesto Liaudies universitete, Paminklų apsaugos ir kraštotyros fakultete.³⁰

1949 metais vasario mėnesį vykusiam Lietuvos KP (b) VI suvažiavime buvo nutarta stambinti šalies ūkius, kuriant kolūkius. Taip nutiko ir su Vėžionių gyvenvieta. Vietos gyventojai, išsaugoję archainius rakandus, siekė juos perduoti ateities kartoms. Buvo sumanyta šį miestelio istorijos „turtą“ kaupti vienoje vietoje – Vėžionių pradinėje mokykloje, kur jau ir buvo saugoma dalis mokinių ekspedicijų metu surinktų vertybių. Miestelyje norėta įkurti Vėžionių apylinkės kraštotyros muziejų, buvo atrastos patalpos muziejaus steigimui. Kintant miestelio santvarkai, reorganizavus mokyklą ir joje steigiant daugiau klasių, nebuvo numatoma vietos eksponatų saugojimui, teko sparčiau siekti muziejaus steigimo. Tačiau šis siekis liko neįgyvendintas, miestelio kolūkio pirmininkas J. Bernatonis ne tik nepritarė

²⁶Pranaitis, Juozas. Reikia vadovo po Vilniaus miestą. In: *Tiesa*. 1950 metų 26 d.

²⁷Juozapavičius, Pranas. 1984. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Radimai ir praradimai. P. 6. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490094>> [Žiūrėta 2014-04-01]

²⁸Juozapavičius, Pranas. 1979. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Bibliografijos rodyklės. [sudarė Pranas Juozapavičius]. P. 111. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490432>> [Žiūrėta 2014-04-01]

²⁹Ibid, P. 117.

³⁰Ibid, P. 109.

muziejaus steigimui, bet ir vietos žmonių saugotas vertybes prilygino šlamštui, feodalinio gyvenimo liekanoms, kapitalizmo „atgyvenoms“³¹ bei pasiūlė juos sudeginti, o ne saugoti.

Pranas Juozapavičius patarė ir toliau saugoti krašto vertybes, prašomas Vėžionių krašto gyventojų ir jų entuziazmo inspiruotas, parašė informacinį straipsnį „Vėžioniečiai kuria etnografinį muziejų“ „Tiesa“ laikraščio redakcijai. Ši savo ruožtu atsakė, jog kraštotyrininko laiškas su straipsniu gautas ir greitai metu bus išspausdintas artimiausiame laikraščio numeryje, tačiau straipsnis taip ir nebuvo publikuotas. Vertybės ir toliau buvo renkamos ir saugomos, tačiau nebuvo sistemingai registruojamos bei tinkamai saugomos, dalis vertybių buvo sunaikinta. Tik 1967 metais Birštone, kuriant istorijos muziejų (Kauno Istorijos muziejaus filialą), dalis vertingesnių eksponatų buvo perkelti ten ir panaudoti kuriant ekspozicijas.³²

Kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus pirmieji kraštotyriniai darbai sietini su gimtojo krašto tyrinėjimais, šių tyrimų rezultatas - net keli Vėžionių kraštą pristatantys tekstai. Vėlesni kraštotyrininko darbai susiję su Pedagoginio muziejaus (dabar – Lietuvos švietimo istorijos muziejus) profiliu, gausu pedagogine tematika atliktų tyrimų, tyrinėta švietimo raida Lietuvoje, mokyklų steigimas, jų kokybės kėlimo raida, aptariami vadovėliai, jų tobulinimas. Straipsnyje „Lietuviško elementoriaus raida“ autorius aprašo ir analizuoja lietuviškuosius elementorius, kurie sudarė pagrindą lietuviškosios mokyklos kūrimuisi. Kraštotyrininkas pirmuoju elementoriumi įvardija 1547 metais, prie Martyno Mažvydo „Katekizmas“ išleistą, „Pigus ir trumpas mokslas skaityti yr rašyti“³³. Minėtinas ir S. Bitnerio lietuviškas elementorius „Pradžia pamoksla del mažų vaykialu“. Tyrinėtojas tekste pamini, jog panašūs elementoriai buvo leidžiami iki XVIII a. pabaigos. XIX a. pradžioje elementoriai buvo tobulinami, rengiami nauji. Vienas tokių – Rytų Prūsijoje išleistas J. G. Veiso elementorius „Naujas Pibiles“.³⁴ Šis 1808 metų leidinys mokė vaikus ne tik skaityti ir rašyti, bet ir susipažinti su juos supančia aplinka, gamtos ir visuomenės reiškiniiais. Panašūs elementoriai buvo leisti ir Lietuvoje, vienas žymesnių, kurį tekste aptarė P. Juozapavičius, K. Nezabitausko „Naujas makslas skaityma diel mažū vaykū Žiemaycziau yr Lietuvos“. Šis elementorius išsiskiria tuo, jog sudarytas atsižvelgiant į vaikų mokymosi galimybes ir domėjimosi objektus, elementorius gausiai iliustruotas piešiniais.³⁵ Kiek vėliau panašaus pobūdžio elementorių

³¹Juozapavičius, Pranas. 1984. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Radimai ir praradimai. P. 7. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490094>>[Žiūrėta 2014-04-01]

³²Ibid, P. 9.

³³Juozapavičius, Pranas. 1975. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Lietuviško elementoriaus raida. P. 1. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490132>> [Žiūrėta 2014-04-01]

³⁴ Ibid, P. 1.

³⁵ Ibid, P. 2.

parengė S. Daukantas „Abeciela lijtuiū – kalnienū ir Žiamajtiū kalbos“ ir daugelis kitų to meto autorių. Atsižvelgiant į tai, jog dauguma mokyklų veikė prie bažnyčių, neretai elementoriuose buvo spausdinamos ir maldos, viena tokių „Kalėda dėl mažų vaikelių“.³⁶

Po 1863 metų sukilimo, uždraudus lietuvišką spaudą, elementorių rengimas Lietuvoje sustojo. Tuometinė valdžia pageidavo lietuviškus elementorius leisti rusišku raidynu, vadinamąja *graždanka*³⁷.

XIX a. pabaigoje XX a. pradžioje elementorius rengė J. Šliūpas, A. Kriščiukaitis. Išskirtas P. Višinskio 1905 metų elementorius „Elementorius, arba skaitymo ir rašymo mokslas“, kuris buvo parengtas analitiniu – sintetiniu garsų metodu. XX a. pradžioje elementorius vėl imta rengti gimtąją kalba, tuo rūpinosi Lietuvių mokslo draugija. Kaip ir kitus vadovėlius, taip ir elementorius rengė patys mokytojai praktikai.³⁸ Išskirtini elementoriai parengti Pirmojo pasaulinio karo metais: A. Jakučionio „Kelias į šviesą“, S. Matjošaičio (Esmaičio) „Sakalėlis“, Vilniaus dailės kursų lankytojų parengtas, konsultuojant A. Jakučioniui, „Lietuvos vaiko pradžiamokslis“. Vilniaus dailės kursų klausytojų parengtas vadovėlis - pirmasis spalvotais paveikslėliais iliustruotas leidinys. Tarpukariu buvo leidžiami nauji ir tobulinami seniau išleistieji vadovėliai. Nauji vadovėliai: J. Palukaičio „Žiburėlis“, P. Mašiotio „Ašakaičio abėcėlė“, J. Murkos „Naujas darbas“ ir kiti.³⁹ Po Antrojo pasaulinio karo, Lietuvoje įsitvirtinus sovietinei valdžiai, pradėti rengti elementoriai, atspindintys sovietinės pedagogikos tradicijas. A. Čiplys, S. Pupeikis parengė elementorių „Saulutė“, kuris buvo leistas net 20 kartų. A. Jakučionis - „Elementorių suaugusiesiems“. Būrys naujų autorių rengė naujus, laikmečio dvasią atspindinčius vadovėlius, jų tarpe buvo parengti ir vadovėliai neregiami.

Pristatydamas elementoriaus raidą, autorius mini begalę lietuviškųjų vadovėlių, prie kurių dirbo žymūs istoriniai veikėjai, švietėjai pedagogai, kurių tarpe ir K. Nezabitauskas, S. Daukantas, J. Šliūpas, A. Jakučionis, J. Daminjonaitis bei kiti. Elementoriaus evoliucijos apžvalga baigiama sovietiniu laikotarpiu, nurodoma, jog pirmaisiais Sovietų valdžios metais buvo pakartotinai leidžiami senieji vadovėliai, pritaikomi naujai, su tam tikrais pataisymais, bei vėlesnių laikų naujai sudarytais elementoriais, atitinkančiais tuometines visuomenės švietimo normas.⁴⁰

³⁶ Ibid, P. 3.

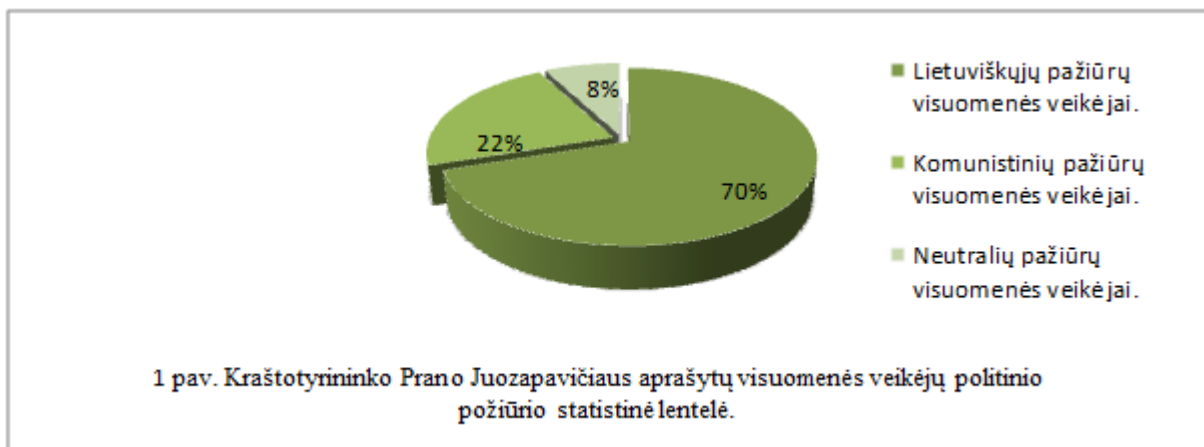
³⁷ *Graždanka* - istor. kirilicos atmaina - rusiški rašmenys, kuriais spaudos draudimo laikais caro valdžia norėjo pakeisti lietuvių lotyniškus rašmenis.

³⁸ Juozapavičius, Pranas. 1975. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Lietuviško elementoriaus raida. P. 1. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490132>> [Žiūrėta 2014-04-01]

³⁹ Ibid, P. 5.

⁴⁰ Ibid, P. 6.

Nemaža Prano Juozapavičiaus darbų dalis skirta pedagogų, švietėjų ir visuomenės veikėjų darbų bei pasiekimų analizei ir aprašymui. Kraštotyrininkas savo darbuose neretai analizuoja, aprašo ar pateikia informaciją, susijusia su įvairiomis asmenybėmis. Šios asmenybės neretai atspindi tam tikro laikotarpio švietimo, istorijos ar visuomenės įvykių tėkmę. Savo darbuose Pranas Juozapavičius aprašė, tyrinėjo per šimtą asmenybių. 1980 metų bibliografijoje pateiktuose straipsnių, rankraščių ir apybraižų sąrašuose nurodytos 102 asmenybės, iš kurių 72 asmenys atspindėjo lietuviškosios savimonės ir kultūros populiarinimo mintis savo veikloje bei darbuose, kurie neretai buvo susieti su pedagogika, visuomenės švietimu, visuomenine veikla bei istoriniais įvykiais, kaip pavyzdžiui 1863 metų sukilimas, spaudos draudimo metu lietuviškosios spaudos platinimu bei slaptųjų, daraktorių, mokyklų vedimu. Taigi 70 procentų Prano Juozapavičiaus aprašytų visuomenės ir kultūros veikėjų buvo susiję su lietuviybės plitimu, jos populiarinimu bei palaikymu šalyje. Ir tik 22 procentai, kuriuos aprašė kraštotyrininkas, priskirtini komunistinių pažiūrų visuomenės veikėjų sąrašo dalelei, šiame sąraše visuomenės veikėjai, teisininkai, literatai įtikėję socialistine ideologija, bei siekia jos įgyvendinimo. Kraštotyrininkas taip pat domėjosi istorinėmis asmenybėmis, kurios nėra susijusios nei su socialistiniu, nei su lietuviškuoju judėjimu: čekų kultūros veikėjas teologas Janas Husas, gruzinų poetas, vienas reikšmingiausių Viduramžių literatų Šota Rustavelis bei kiti. 1980 metų bibliografijoje Pranas Juozapavičius išskyrė 8 istorines asmenybes bei visuomenės veikėjus, šie sudaro 8 procentus jo tyrinėtų asmenybių (pav. 1. ir priedas nr. 1).

Kraštotyrininko straipsniai buvo spausdinami įvairiuose periodiniuose leidiniuose: žurnaluose, laikraščiuose. Dalis tyrinėtojo darbų taip ir liko nepublikuoti, saugoti asmeniniame archyve. Didžioji dalis autoriaus darbų publikuota Lietuvoje tuometinėje spaudoje ir užsienio leidiniuose, vienas tokių - Jungtinėse Amerikos Valstijose leistas laikraštis „Laisvė“, nors pavadinimas skamba gana lietuviškai, tačiau vyraujanti tematika

visgi buvo susieta su komunistine realybe, jos ideologija. Kaip ir šis, visi tuometiniai leidiniai atspindėjo daugiau ideologines tiesas (pav.2).

Žurnalai	Šalis	Laikraščiai	Šalis
„Jaunimo gretos“	Lietuva	„Kauno tiesa“	Lietuva
„Kultūros barai“	Lietuva	„Komjaunimo tiesa“	Lietuva
„Mokslas ir gyvenimas“	Lietuva	„Literatūra ir menas“	Lietuva
„Mokslas ir technika“	Lietuva	„Tarybinis mokytojas“	Lietuva
„Moksleivis“	Lietuva, JAV	„Tiesa“	Lietuva, Rusija.
„Mūsų sodai“	Lietuva	„Vakarinės naujienos“	Lietuva
„Tarybinė mokykla“	Lietuva	„Laisvė“	JAV
„Šviesa“	Lietuva	„Sovietskaja Litva“	Lietuva
„Švyturys“	Lietuva	„Naujasis [Naujas] kelias“	Lietuva
„Kraštotyra“	Lietuva	„Mokunizmo aušra“	Radviliškio rajono laikraštis. Lietuva
„Sveikatos apsauga“	Lietuva	„Tarybinis pedagogas“	Lietuva
„Šeima“	Lietuva	„Komunistinis rytojus“	Lietuva
„Muziejai ir paminklai“	Lietuva	„Gimtas kraštas“	Lietuva
„Kalbos kultūra“	Lietuva	„Už tarybinį mokslą“	Lietuva
„Naujos knygos“	Lietuva	„Nuntempo Bulgario“	Bulgarija
„Problemos“	Lietuva	„Czerwony Sztandar“	Lenkija
„Bibliotekų darbas“	Lietuva	„Tarybinis studentas“	Lietuva
„Žemės ūkis“	Lietuva		
„Mūsų girios“	Lietuva		

2 pav. Periodiniai leidiniai, kuriuose buvo publikuojami P. Juozapavičiaus darbai.

II. TURIZMO METODIKA SOVIETMEČIU: P. JUOZAPAVIČIAUS TEORINIŲ IR PRAKTINIŲ VEIKALŲ ANALIZĖ

Šiame skyriuje plačiau nagrinėjama kraštotyrininko veikla susijusi su turizmu, jo rengti maršrutų aprašai, vadovai bei publicistiniai straipsniai. Tad naudinga pristatyti turizmo raidą sovietmečiu. Šis trumpas įvadas padės geriau susipažinti su turizmu sovietmečiu, laikotarpiu, kuriuo dirbo kraštotyrininkas.

1940 metų pabaigoje turizmo klausimu rūpinosi Vilniaus reikalų ministerijos turizmo referentūra, kuri išsyk ėmė valstybinti turizmą. Turizmo darbą buvo numatyta organizuoti keturiomis pagrindinėmis kryptimis: rengti jaunimo keliones, parengti ekskursijų maršrutus po Lietuvą ir vesti jas, rengti keliones ir ekskursijas po Sovietų Sąjungą ir organizuoti sekmadieninio poilsio dirbantiems išvykas. Buvo visiškai nutylima apie turizmo plėtotę su užsienio valstybėmis, apsiribota Lietuva ir Sovietų Sąjunga. 1941 metų gegužės mėn. LTSR Komisarų tarybos nutarimu buvo įkurta Turistinė bazė prie LTSR Profsąjungų centro biuro. Ši bazė turėjo rūpintis turizmo kadrų rengimu, bazių steigimu, atvykstančių turistų aptarnavimu ir kelionių organizavimu. Turizmas buvo laikomas viena iš svarbiausių priemonių, propaguojančių sovietinį gyvenimo būdą, priešpastatanti kapitalistinį gyvenimo būdą, ugdanti meilę „didžiajai Tėvynei TSRS“ ir joje gyvenusioms tautoms. Turizmas buvo orientuotas į Rytus, Sovietų Sąjungą, atskiriant kraštą nuo Vakarų pasaulio. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui turistinė veikla buvo nutraukta. Karo ir pokario metu turizmo sritis buvo eksploatuojama vangiai.⁴¹

Po karo, turizmas Kaune pagyvėjo tik nuo 1953 metų, kai buvo įsteigta turizmo sekcija, kuri inicijavo masinio turizmo plėtrą pokario Lietuvoje.

Sovietmečiu turizmo šaką valdė profsąjungos ir valstybinės organizacijos. Vietinis turizmas buvo profsąjungų žinioje, užsienio – prižiūrėjo „Inturistas“ ir 1929 metais įkurtas „Sputnikas“. Šios dvi sąjunginės organizacijos turėjo padalinius visose Sąjungos Respublikose. Turizmas Lietuvoje buvo centralizuotas ir suvaržytas.⁴²

1958 metais buvo įkurtas Lietuvos turistinių kelionių biuras, kuris buvo pavaldus Visasąjunginei profesinių sąjungų centro tarybai (VPST), kuriam 1960 metais suteiktas Lietuvos turizmo ir ekskursijų valdybos pavadinimas. Nuo 1962 metų ši valdyba buvo

⁴¹Žalienė, Irena. Sabaliauskaitė, Aurelija. 2002. Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida: mokomoji priemonė. Kaunas: LKKA. P. 51.

⁴²Ibid, P. 52.

sujungta su Lietuvos turizmo federacija ir tapo nauju organizaciniu vienetu – Lietuvos respublikine turizmo taryba. Ši taryba organizavo turizmo darbą, masinį sportinį turizmą, koordinavo turistų klubų veiklą. 1953 metais Kaune susikūrė pirmoji šalyje Kauno miesto turistų sekcija, veikusi prie Kauno miesto sporto tarybos. Turizmas buvo orientuotas į aktyvųjį turizmą – sportą. Kauno turistų klubas dalyvavo Pabaltijo turistų sąskrydžiuose, sąjunginėse automobilių ir motociklų, vandens sporto, pėsčiųjų turistų varžybose. 1963 metais surengė pirmąjį masinį žygį slidėmis „Snaigė“. Šie veiksniai prisidėjo prie masinio, sportinio turizmo plėtros, geresnės kelionių organizavimo kultūros, kiek praplėtė turistinės veiklos geografiją, tačiau tik SSRS ribose. Pagrindinis turizmo tikslas, kaip ir penktajame dešimtmetyje išliko tas pats, stiprinti tautų draugystę, ugdyti meilę ir ištikimybę „didžiajai Tėvynei“.⁴³

1961 metais buvo įkurti pirmieji ekskursijų biurai Kaune ir Vilniuje. 1962 metais pradeda formuotis turizmo tarybų sistema, kuri buvo pavaldi Visasąjunginei profesinių sąjungų Centro Tarybai. Šeštajame dešimtmetyje Sovietų Sąjungoje buvo juntamas turizmo veiklos aktyvėjimas, buvo kuriamos turizmo tarybos, kurios rengė ir įgyvendino turistinius maršrutus. Turizmo organizacijos parengė daugiau kaip 13 tūkstančių maršrutų.⁴⁴

Kaune įkūrus Ekskursijų biurą, miesto turistų klubą, taip pat buvo suburtas ir ekskursijų vadovų kolektyvas, parengti ekskursijų maršrutai. Kauno svečiams vestos ekskursijos šiomis temomis: „Kaunas – stambus pramonės ir kultūros centras“, „Istorinės revoliucinės vietos Kaune“, „Komjaunimo kovų keliais“, „Partijos programa gyvenime“, šių ekskursijų metu buvo siekiama populiarinti socialistinį gyvenimo būdą. Greta politizuotų ir ideologija persmelktų ekskursijų rengtos ir pažintinės, literatūrinės ir kultūrinės ekskursijos: „Kauno senamiestis“, „Žymiausi Kauno architektūros paminklai“, „Adomas Mickevičius Kaune“, „Salomėja Nėris ir Kaunas“ ir kitos. Kauno ekskursijų biuro veikla plėtėsi, daugėjo darbuotojų, gausėjo ir turistų skaičius.⁴⁵

Visasąjunginiai ir vietiniai maršrutai Lietuvoje apimdavo visą šalį ir sudarė galimybę susipažinti su įdomiais Sovietų Sąjungos miestais, įžymybėmis, unikaliais lankytiniais objektais ir sunkiai pasiekiamomis vietovėmis, tokiomis kaip Kamčatka, Kurilų salos ir kitomis. Kasmet maršrutų geografija plito.

Aštuntajame dešimtmetyje itin populiarūs buvo maršrutai tėvams su vaikais. Rengti visasąjunginiai maršrutai kelionėms automobiliais. Turistinės kelionės buvo organizuojamos įvairiomis transporto priemonėmis: laivais, geležinkeliais, lėktuvais ir kitomis. Plito ir

⁴³ Žalienė, Irena. Sabaliauskaitė, Aurelija. 2002. Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida: mokomoji priemonė. Kaunas: LKKA. P. 52.

⁴⁴ Ibid, P. 52.

⁴⁵ Ibid, P. 54 -55.

saviveiklinis turizmas. Aštuntojo dešimtmečio antrojoje pusėje prasidėjo politinė pertvarka, kuri sužlugdė TSRS ir sunaikino bendrą turizmo ir ekskursijų sistemą, veikusią Sovietų Sąjungoje. Prasidėjo nepriklausomų valstybių atkūrimo ir nacionalinių turizmo ekskursinių organizacijų kūrimo procesai.⁴⁶

Sovietmečiu turizmas nebuvo laikomas svarbia industrijos šaka ir pajamų gavimo šaltiniu, tad jam plėtoti nebuvo skiriama papildomų lėšų. Sunkumų kėlė turistų apgyvendinimo klausimas, transporto, informacijos apie miestus stoka, šioje situacijoje gelbėjo kvalifikuoti biurų darbuotojai ir ekskursijų vadovai. Natūraliai turizmo plėtrai neigiamos įtakos turėjo ir socialistiniai ūkininkavimo principai: planinio ūkio varžymai, savarankiškos iniciatyvos varžymai, privačios praktikos turizmo srityje draudimas, orientavimasis į ideologinius politinius turistinio sąjudžio tikslus. Tad turizmas buvo daugiau orientuotas į Rytų šalis, mažiau paliečiant Lietuvą. Turizmo rinka nebuvo itin reikli, tad ir jo kokybė gerėjo gan lėtai. Kokybiškas, į turisto poreikius orientuotas turizmas, Lietuvoje suklestėjo tik devintojo dešimtmečio pabaigoje, iširus SSRS.⁴⁷

II.1. P. Juozapavičius apie turizmą ir ekskursijas.

Turizmas ir ekskursijos taip pat viena iš Prano Juozapavičiaus veiklos sričių, domėjimosi sričių. Dar dirbdamas Vilniaus Istorijos – revoliucijos muziejuje parašė straipsnį dėl poreikio rengti vadovą po Vilniaus miestą. Straipsnyje „Reikia vadovo po Vilniaus miestą“ kraštotyrininkas aptarė poreikį rengti turistinį vadovą po Vilniaus miestą bei jo apylinkes, įtraukiant ne vien atsitiktinius meno ir istorijos paminklus, bet ir istorines-revoliucines vietas. Tekste pabrėžiamas poreikis atskleisti sovietinių įvykių vietas mieste, tačiau autorius išskyrė ir pagrindinius lankytinus objektus mieste, atspindinčius vietos istoriją iki sovietinio laikotarpio, tai: Gedimino pilis, Trijų kryžių kalnas, Aušros (Medininkų) vartai ir panašūs objektai. Siūloma mieste suorganizuoti darbo grupę, kuri aprašytų mažiau tyrinėtas miesto dalis ir paruoštų vadovą po miestą bei jo apylinkes.⁴⁸ Pranas Juozapavičius šiame tekste, publikuotame „*Tiesoje*“ 1950 metais, pagrindiniame naratyve plėtoja sovietinės Vilniaus miesto istorijos, istorinių įvykių vietovių tyrinėjimą bei vadovo rengimą, šalutinė tema –lietuviškosios istorijos atspindžiai, tampriai susieti su miesto vietovėmis, pastatais, meno ir architektūros paveldo objektais.

⁴⁶Ibid, P. 54.

⁴⁷ Ibid, P. 56 – 58.

⁴⁸Pranaitis, Juozas. Reikia vadovo po Vilniaus miestą. In: *Tiesa*. 1950 banadžio 26 d.

Šeštojo dešimtmečio antroje pusėje, straipsnyje „Pribrendęs reikalas“, rengtame drauge su S. Abramausku, B. Janavičiumi ir J. Jurkūnu, aptariamos Kauno miesto, kaip turizmo centro silpnosios savybės, kvalifikuotų gidų – istorijos vedlių trūkumas. Pabrėžiama, jog turistams yra svarbi ne vien tarybinės santvarkos sąlygomis išsivysčiusi miesto pramonė, bet ir jame esantys istorijos, meno bei architektūros paminklai. Svarbi ne tik miesto centre glūdinti istorija, bet ir miesto apylinkių gamtos grožis, ten esantys lankytini objektai. Iškeliama problema, jog miesto svečiai su miestu nėra supažindinami sistemingai, pagal iš anksto numatytus maršrutus, pažintis su miestu vyksta spontaniškai, neretai su neišsamiu istoriniu bei faktiniu objektų pristatymu.⁴⁹ Tekste aptariama ir lankytinų objektų būklė, minima Kauno pilies restauracija, kuri yra užsitęsusi, nesudarytos tinkamos sąlygos objekto apžiūrėjimui, nesutvarkyta aplinka, tad keliamas klausimas, kodėl, turint atraktyvius objektus, nepasirūpinama jų panauda. Aptariama Kauno senamiesčio padėtis turistiniu atžvilgiu, atkreipiamas dėmesys į Rotušės aikštę, jos pastatus, prieplauką bei su sovietinio judėjimo įvykiais sietinas vietas, objektus, tačiau susiduriama su infrastruktūros problema, šaligatvių ir kelių tinklas apleistas, sunykęs, apgadintas, daroma išvada, jog lankytinų vietų gausu, tačiau reikia jas tinkamai pateikti. Minimas ir turistų susidomėjimas turistiniu kapų lankymu, šiomis dienomis vadinamu *Kapinių turizmu arba Širdgėlos turizmu*⁵⁰, aptariama Kauno kapinių situacija, jų perkėlimo planai, paminklų niokojimo atvejai, bei pamastymai apie galimybę žymių visuomenės veikėjų antkapinius paminklus palikti kaip monumentus.⁵¹ Keliamas ir Pažaislio lankymo problema, sovietiniu laikotarpiu čia veikė ligoninė, tad lankymas buvo gana ribotas, o ir pastatų priežiūra nebuvo perdėm aktyvi, trūko techninės priežiūros, tad nukentėjo estetinė ansamblio išvaizda. Autoriai nurodo, jog pagrindinis būdas pritaikyti Kauno vietoves turizmui - parengti kvalifikuotus vadovus – gidus, kurie sudomintų ir informatyviai pristatytų objektus mieste.⁵² Nors darbas rašytas kelių autorių, tačiau aiški vizija, siekiama gaivinti miesto lankytinas vietas, renovuoti infrastruktūros objektus, suteikiant patrauklumo bei komforto miesto pažinimo kelyje. Paminėtina ir tai, jog nėra kuriama vien sovietinės miesto istorijos tema, siekiama apjungti tiek miesto senamiestį, su jam būdingais objektais, tiek ir naujųjų revoliucinių kovų objektus, susiformavusius sovietinių idėjų sklaidimo metu.

⁴⁹ Abramauskas, S., Janavičius B., Juozpavičius P., Jurkūnas J. Pribrendęs reikalas. In: *Kauno tiesa*. 1957 liepos 28 d.

⁵⁰ Juodojo turizmo grimasos. Prieiga internete: <<http://www.balsas.lt/naujiena/229800/juodojo-turizmo-grimasos>> [Žiūrėta 2014-04-04]

⁵¹ Abramauskas, S., Janavičius B., Juozpavičius P., Jurkūnas J. Pribrendęs reikalas. In: *Kauno tiesa*. 1957 liepos 28 d.

⁵² Ibid.

Dar 1953 metais Pranas Juozapavičius leidinyje „*Tarybinis mokytojas*“ publikavo straipsnį „Apie ekskursijų vaidmenį politechniniame gyvenime“, susijusį su ekskursijų rengimu, tiesa, jis buvo orientuotas į tarybinės mokyklos mokymo programą, siekiant supažindinti būsimuosius „tarybinio darbo pirmūnus“ su techninio – pramoninio darbo specialistų vaidmeniu kuriant šalies našumą, tačiau jame aptarta ne vien ekskursijos – mokymo priemonės svarba, bet ir paties maršruto – ekskursijos rengimo metodika, siekiant paruošti naudingą bei sėkmingą ekskursijos planą.⁵³ Teigiama, jog mokinių teoriškai ir praktiškai supažindinus su gamyba, joje naudojamomis mašinomis, techniniais objektais, jaunuolis lengviau įsisąmonina profesijas, nes jau ankstyvuoju laikotarpiu galėjo susipažinti su vienokiu ar kitokiu darbu. Taigi nurodoma, jog viena pagrindinių mokymo priemonių – vaizdumas, iliustratyviai pateikiantis teorines žinias.⁵⁴

Visų pirma, rengiant ekskursijos maršrutą – planą, vedantysis mokytojas privalo įsigilinti į dėstomą dalyką, žinoti bei numatyti kokią naudą suteiks vienų ar kitų objektų aplankymas, koks bus ekskursijos vedimo metodas, nurodantis ekskursijos tematiką. Pranas Juozapavičius pabrėžė, jog ekskursijos sėkmė priklauso nuo gero ekskursijos plano. Autorius išskyrė 9 elementus, kurie apsprendžia ekskursijos sėkmę: „1. Ekskursijos objekto parinkimas, gavimas sutikimo ekskursijai praveisti, ekskursijos vadovo išskyrimas, ekskursijos susirinkimo, tikslaus laiko ir vietos nustatymas. 2. Ekskursijos reikmenys. 3. Ekskursijos programos paruošimas, jos suderinimas su ekskursijos vadovu <...>. 4. Pravedimas mokykloje paruošiamojo pasikalbėjimo, kuriame turi būti išdėstyti ekskursijos uždaviniai, bendrais bruožais supažindinta su lankomuoju objektu <...>. 5. Ekskursijos pravedimas.“⁵⁵ 6. – 9. Punktai, skirti mokinio, kaip ekskursijos dalyvio, žinių įsisąmoninimo patikrinimui, rašinio ar anketų pildymo užduotims. Straipsnyje autorius apibrėžė pagrindinius aspektus, lemiančius ekskursijos sėkmę, jos atraktyvumą, nurodyti pagrindiniai rengimo principai: pasirenkamas objektas, jis tyrinėjamas, sisteminama medžiaga, atrandamas asmuo, gebantis įdomiai bei informatyviai praveisti ekskursiją bei pačios ekskursijos pravedimas, kuris, kaip baigtinis produktas, pasiekia turistą – pažinėją.

Taigi jau 1961 metais Kaune, įkūrus ekskursijų ir kelionių biurą,⁵⁶ Pranas Juozapavičius pradėjo jame dirbti biuro metodinės ir mokslinės tarybos nariu bei ekskursijų

⁵³ Juozapavičius, Pranas. Apie ekskursijų vaidmenį politechniniame gyvenime. In: *Tarybinis mokytojas*. 1953, Nr. 5. P. 30 – 36.

⁵⁴ Ibid, P. 32-33.

⁵⁵ Juozapavičius, Pranas. Apie ekskursijų vaidmenį politechniniame gyvenime. In: *Tarybinis mokytojas*. 1953, Nr. 5. P. 35.

⁵⁶ Žalienė, Irena. Sabaliauskaitė, Aurelija. 2002. Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida: mokomoji priemonė. Kaunas: LKKA. P 55.

vadovu.⁵⁷ 1965 metais kovo 3 d. Kauno miesto DŽDT Vykdomojo Komiteto sprendimu Nr. 166, patvirtinus Kauno Ekskursijų Mokslinę – metodinę tarybą, kurios nariu patvirtinamas ir Pranas Juozapavičius.⁵⁸ Dirbdamas Kauno ekskursijų ir kelionių biure, drauge su kolegomis rengė ekskursinius maršrutus po Kauno miestą ir Lietuvą bei užsienio šalis, priklausiusias sovietų sąjungai.

Prabėgus penkeriems metams po Ekskursijų biuro įkūrimo, Pranas Juozapavičius „*Kauno tiesa*“ išspausdino straipsnį, pavadinimu „Jeigu nori pažinti miestą“, kuriame aptarė biuro veiklą, jo pasiekimus, pateikė statistinius duomenis, kurie atskleidžia susidomėjimą Kaune rengiamomis ekskursijomis. „Vien tik 1965 metais buvo surengta 2907 ekskursinės grupės, kuriose dalyvavo 90331 žmogus.“⁵⁹ Autorius nurodo, jog kuriami Kauno ekskursijų biuro filialai Kauno apskrities didmiesčiuose: Birštone, Kėdainiuose ir Jonavoje. Taip pat aptariamas ir rengiamų ekskursijų sričių platumas, pažymima, jog rengtos ne vien apžvalginės ekskursijos po miestą, bet ir pažintinės ekskursijos po mieste veikiančias įmones, mokyklas, kas lėmė didesnę susidomėjusių visuomenės atstovų skaičių. Vertindamas Kauno ekskursijų biuro veiklą Pranas Juozapavičius įžvelgė tendencingą augimą, plėtėsi ne vien ekskursijų temų spektras, bet ir kvalifikuotų gidų būrys, 1966 metais čia dirbo net 27 kvalifikuoti ekskursijų vadovai.⁶⁰

Dirbdamas Kauno ekskursijų ir kelionių biure Pranas Juozapavičius parengė keliolika turistinių maršrutų po Kauno miestą, tai – „Adomo Mickevičiaus vietos Kaune“, vėliau leidykla „Mintis“ išleido autoriaus gausiai iliustruotą knygėlę „Adomas Mickevičius Kaune“. Taip pat parengtas maršrutas kelionei „Adomo Mickevičiaus vietomis Kryme“, trijų dienų turistinės kelionės maršrutas – „Bočių pramintais takais“. Aprašė kelionės „Etnografinės pietų Lietuvos keliais“ įspūdžius bei lankytas vietas. 1972 metais parengė ekskursijos maršrutą – pamoką „Lenininės „Iskros“ vietomis Kaune“ bei keletą kitų. Kraštotyrininkas aplankė nemažai užsienio šalių, tad yra parašęs šių kelionių įspūdžius, vienas tokių leidinių - 1963 metais Vilniuje išleista knygėlė „Per Kaukazą“. Joje kraštotyrininkas aprašo krašto grožį, tradicijas bei nurodo būtinas aplankyti vietas, siekiant pažinti kraštą. Taip pat nurodo turistines bazes, kur galima gauti informacijos bei prisijungti prie ekskursijų grupių. Leidinys gausiai iliustruotas fotografijomis, suskirstytas skyriais, kuriuose trumpai, bet konstruktyviai

⁵⁷ Laurinavičius, Jonas. 1989. Pranas Juozapavičius. (Biografinė rodyklė). Vilnius: Raidės spaustuvės Kaišiadorių filialas. P. 13.

⁵⁸ Juozapavičius, Pranas. 1979. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Bibliografijos rodyklės. [sudarė Pranas Juozapavičius]. P. 121. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490432>> [Žiūrėta 2014 -04-01]

⁵⁹ Juozapavičius, Pranas. Jeigu nori pažinti miestą. In: *Kauno tiesa*. 1966 m. birželio 1d.

⁶⁰ Juozapavičius, Pranas. Jeigu nori pažinti miestą. In: *Kauno tiesa*. 1966 m. birželio 1d.

pateikiama informacija apie Kaukazo regionus.⁶¹ Taip pat „Su „Gruzija“ per devynias jūras“ bei keletas kitų leidinių, kuriuose aptariamos kraštotyrininko kelionės. 1969 metais kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius drauge su grupe kauniečių, turizmo mėgėjų, naujų metų išvakarėse lankėsi Saremos saloje, Baltijos jūros salų grupėje priklausančioje Estijai. Kraštotyrininkas rankraštyje (mašinraštyje) aprašo kelionės tikslą, nurodo Saremos salos istoriją, miestelių kūrimosi raidą, vykusius istorinius įvykius, akcentuojama senoji Kuresarės miesto istorija ir kraštotyros muziejus, veikiantis Kuresarės pilyje, minimi gotiškojo stiliaus architektūros paminklai bei senieji miestelio kultūros paveldo bei gamtiniai objektai.⁶² Šis kelionių įspūdžių pasakojimas skamba tarsi pasiūlymas apsilankyti Saremos saloje, pažinti jos kraštą.

Prano Juozapavičiaus pasakojimas apie Taškentą, rankraštyje „Žmonės tvirtesni už stichiją“, galima sakyti yra tamsiojo, nelaimių turizmo apraška,⁶³ sovietiniu laikotarpiu, kuomet lankoma stichijų nusiaubta vieta. Rašinyje autorius pasakoja apie žemės drebėjimų nusiaubtą Taškentą, likviduojamus jo padarinius, palapinių miestelius, kuriuose buriasi namų netekę žmonės ir miestą atstatantys darbininkai. P. Juozapavičius pamini, jog jo viešnagės metu miestas taip pat patyrė žemės drebėjimą, kuris buvo vertintas 5 – 6 balais.⁶⁴ Šis kraštotyrininko rankraštis pasakojantis apie kelionę po Taškentą, nėra turistinis vadovas su maršruto pasiūlymais, tai tiesiog kelionės įspūdžiai, nusakantys miesto istorijos pokyčius, kurie gali nutikti itin netikėtai.

Prano Juozapavičiaus darbai bei tyrinėjimai, susiję su turizmu, nėra vien ekskursiniai maršrutai ir vadovai po užsienio šalis, tai šiltai perteiktas pasakojimas, pajavairintas vietos žmonių atsiminimais, kurie priartina keliautoją prie krašto, sukuria bendrumo aliuziją, mat istorija išgirsta ne kaip faktų sintezė, bet turintis materialų kūną šaltinis, atrodo įtikinamesnis ir labiau viliojantis. Darbuose pristatoma krašto istorija, tradicijos ir svarbūs kultūrinio – istorinio paveldo objektai. Kraštotyra ir turizmas tampriai susijusios veiklos, kurios papildo viena kitą, kraštotyrininko surinkta informacija, pažintos vietos bei parengti aprašai, tampa žaliava turizmo, turistinio maršruto formavimui. Kaip jau minėta, Pranas Juozapavičius rengdamas straipsnį „Apie ekskursijų vaidmenį politechniniame gyvenime“ pabrėžė, jog ekskursijos maršruto sėkmė priklauso nuo ekskursijos plano tikslumo, tad galime daryti

⁶¹ Juozapavičius, Pranas. 1963. *Per Kaukazą. Turistinio maršruto keliais*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

⁶² Juozapavičius, Pranas. 1969. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Kelionių po užsienį medžiaga. Saremos saloje. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490198>> [Žiūrėta 2014-04-07]

⁶³ Kendle A. Dark tourism: A fine line between curiosity and exploitation. Prieiga internete:

<<http://www.vagabondish.com/dark-tourism-travel-tours/>> [Žiūrėta 2014-04-13]

⁶⁴ Juozapavičius, Pranas. 1969. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Kelionių po užsienį medžiaga. Žmonės tvirtesni už stichiją. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490201>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

prilaidą, jog rengdamas maršrutus kraštotyrininkas rėmėsi būtent šia metodika, kurios pagrindas pažinti kraštą, jo istoriją, tradicijas bei papročius.

II.2. Pamoka – ekskursija „Lenininės „Iskros“ vietomis Kaune“

Pranas Juozapavičius šį darbą pristatė, kaip pamoką – ekskursiją, kurio formatą gali pasirinkti pats mokytojas, ar vesti pamoką, kurios metu epidiaskopo pagalba buvo demonstruojamos fotografijos, kurios perteiks mokytojo – dėstytojo skaitomą medžiagą, bei padės mokiniui susiorientuoti tiek teorinėje, tiek vizualinėje pamokos - ekskursijos plotmėje. Taip pat siūloma vesti ekskursiją, kuri atspindėtų lenininės „Iskros“ plitimą Kaune, jos patekimą į miestą iš Aleksoto, per tiltą jungiantį senamiestį ir Aleksotą, jos platintojus, kratas ir saugojimo bei perdavimo būdus.⁶⁵

Kraštotyrininkas šį maršrutą rankraštyje pristatė kaip pamoką, kuri pravedama mokykloje, pateikiant vaizdines priemones technikos pagalba, sukuriant virtualų pažinimo kelią. P. Juozapavičius nelegalaus marksistinio laikraščio „Iskra“ sklaidą Kaune 1900 – 1903 metais, plačiai aptaria „Iskros“ gabenimo kelius į Lietuvą, Rusiją. Gabenimą bei platinimą Lietuvoje, Kaune nurodo su pavyzdžiais, jog pirmaisiais metais leidinys į Kauną gabentas kontrabandos būdu, vyko kratos, konfiskacijos, tačiau ir tai nesukliudė leidinį platinti net per paštą. Vėliau „Iskra“ siūsta tiesiog iš redakcijos, pagal gautus adresus. Istorikas savo pasakojimą iliustravo fotografijomis, kurios vaizdavo kelio atkarpas, išaiškintas gabenimo kelio atkarpas, tokias kaip Aleksoto tiltas, Kauno gubernijos pašto rūmai ir kitos susijusios vietovės. Kalbėdamas apie gabentojus P. Juozapavičius taip pat iliustruoja fotografijomis. Svarbu paminėti tai, jog autorius palieka galimybę rinktis, kokio pobūdžio pažinimas tai bus, ekskursija ar pamoka.⁶⁶

Rankraštyje plačiai aptariama „Iskros“ gabenimo tema, tai pagrindinis autorių dominęs naratyvas, mat jis atitiko IX klasės moksleivių istorijos kurso temą, tad nenuostabu, jog nėra kalbama apie krašto kultūrą ar istorinius įvykius sietinus su Lietuvos istorija, minimi visuomenės veikėjai bei įvykiai atspindi socialistinės ideologijos plitimą krašte. Šis kraštotyrininko darbas sietinas su socialistinės santvarkos populiarinimu.

⁶⁵ Juozapavičius, Pranas. 1971. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Lenininės "Iskros" vietomis Kaune. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489433>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

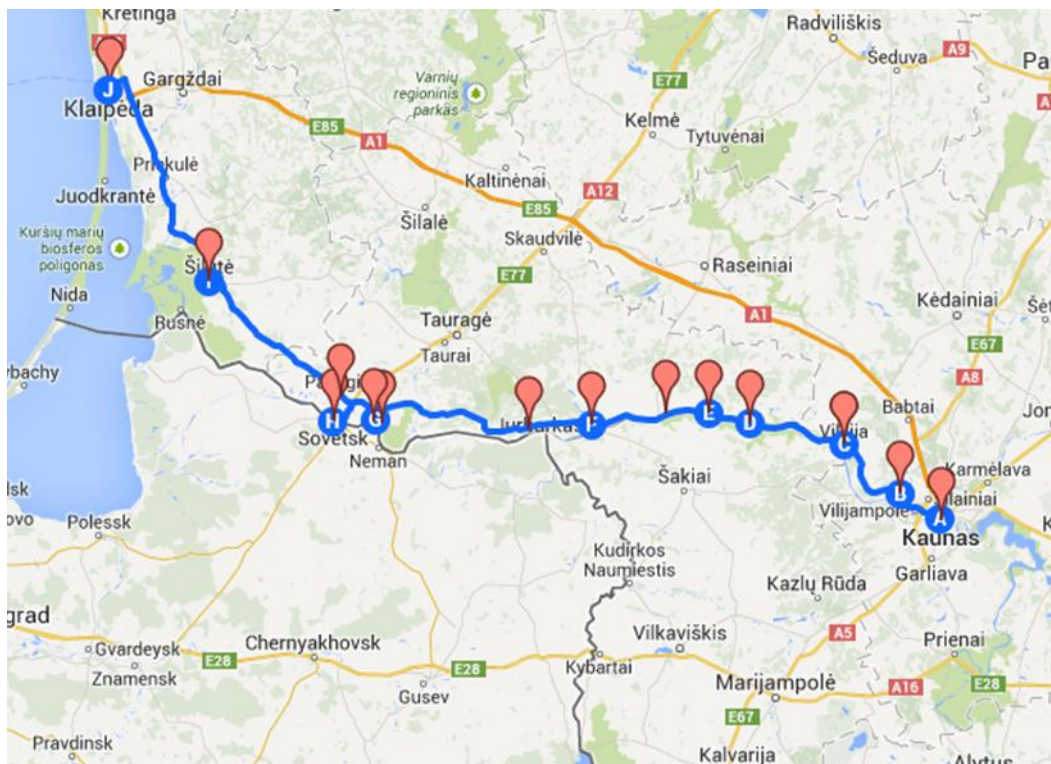
⁶⁶ Juozapavičius, Pranas. 1971. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Lenininės "Iskros" vietomis Kaune. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489433>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

II.3. Turistinė kelionė „Bočių pramintais keliais“

Mašinraštis „Bočių pramintais keliais“, tai trijų dienų turistinės kelionės maršruto aprašas, kurį 1970 metais sudarė kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius. Maršrutas suskirstytas į tris dalis, kiekvienai dainai po atitinkamą kelio atkarpą, „Nemuną palydint“, „Ten, kur vėjas žaidžia smėlio juosta“, „Kaliningrado srities keliais“.

Pirmoji kelionės diena, pirmoji trijų dienų kelionės maršruto atkarpa prasideda Kaune, čia startuoja maršruto dalis pavadinimu „Nemuną palydint“. (pav. 3.)

3 pav. Ekskursijos „Bočių pramintais keliais“, pirmasis etapas „Nemuną palydint“.

Kelionė startuoja Kaune, judant palei Nemuno vingius, Vilijampolę, Romainius bei Lampėdžius. Kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius vaizdingai apdainuoja Nemuno slėnius, kuriais keliaujama automobiliu ar autobusu, neilgai trukus pasiekiamas vienas iš daugelio pirmosios kelionės dienos taškų – Raudondvaris, beje tik žemutinis, senovėje vadintas Šiaudinė, vėlesniais laikais gavusios Salomenkos vardą. Kraštotyrininkas miestelį pristato kaip vieną seniausių Nevėžio ir Nemuno gyvenviečių, kurioje gyvenę žvejai – sielininkai. Aptariama miestelio raida, kovų su kryžiuočiais laikotarpis, šiose vietovėse buvo pastatyta gynybinė pilis – „Naujasis Kaunas“, kuri kaip manoma stovėjusi Vyrgalių saloje. Pilis buvo užimta ir sunaikinta kryžiuočių.⁶⁷

⁶⁷ Juozapavičius, Pranas. 1970. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais. P. 1 - 2. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

Trumpai pristatoma ir antroji Raudondvario dalis, kuri XVI a. buvo vadinama Aukštuju Dvaru. Nurodoma, jog teritorija priklausiusi Barborai Radvilaitei, po jos mirties – Radvilų šeimai. XVIII a. Raudondvarį valdė didikai Zabelos, XIX a. – Benediktas Tiškevičius.⁶⁸

Raudondvaryje susipažinus su architektūros, istorijos paminklais, kompozitoriaus Juozo Naujalio gimtine siūlome tęsti kelionę Vilkijos link.

Ekskursijos apraše užsimenama ir apie mažesnius miestelius, kurie lieka nuošalyje, tačiau yra svarbūs istoriniai objektai, menantys 1831 ir 1863 metų sukilimus, gamtos paveldo objektai. Kraštotyrininkas ne tik aprašo Lietuvos istorijai svarbius objektus, bet ir nurodo objektus bertus dėmesio, kaip istorinių kovų liudytojus.

Vilkija, kaip ir Raudondvaris, pristatoma nuo pat užuomazgų, pirmojo paminėjimo. Nurodomos kovų su kryžiuočiais vietos – Peštuvos piliakalnyje, kur anksčiau manoma stovėjusi Peštuvos pilis. Pažymima, jog čia veikusi muitinė, prekių kontrolinis punktas, 1606 metais jau veikė parapijinė mokykla. Mietas nuniokotas gaisrų, nuolatinių karų, seniausias išlikęs pastatas miestelyje, tai klebonija (Kauno mažoji gatvė 2), kurioje 1862 -1863 metais gyveno lietuvių tautosakos rinkėjas Antanas Juška.⁶⁹

Autorius nurodo, jog Vilcijos apylinkėse vyko paskutinės 1863 metų sukilimo kautynės, čia buvo suimtas A. Mackevičius. 1919 metais miestelyje buvo įkurta progimnazija, kurioje moksi rašytojas Petras Cvirka. Istorikas P. Juozapavičius kurdamas maršrutą, sudarė sąlygas sustojimams tarp planinių stotelių, atkarpoje tarp Vilcijos ir Veliuonos pateikiamos net kelios: Seredžius, Belvederis, Klangiai – P. Cvirkos gimtinė ir Motišklų kaimas, kuriame gimė kompozitorius Stasys Šimkus. Kalbant apie Vilkiją, vienintelis sovietinės stilistikos užuomazga, tai paminėta Vilcijos lapių auginimo ferma.

Veliuonos istorija pradedama nuo Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytenio laikų, čia buvusi viena stipriausių Lietuvos pilių Nemuno Žemupyje. Veliuonoje yra Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto statyta bažnyčia, kuri saugoma, kaip architektūros paminklas. Kraštotyrininkas Veliuonoje akcentuoja istorinius objektus sietinius su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija, jos kunigaikščiais, siūloma aplankyti Gedimino kalną, piliakalnį, kuriame esti obeliskas žymintis tariamą kunigaikščio Gedimino kapą.⁷⁰

Pabrėžiama, jog vietovė nuo seno žymi liaudies dainomis, būtent čia lietuvių tautosakos rinkėjas Antanas Juška surinko bene daugiausiai liaudies dainų.

⁶⁸Ibid, P. 2.

⁶⁹Juozapavičius, Pranas. 1970. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais. P. 1 - 2. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

⁷⁰ Ibid, P. 5.

Pakeliui į Raudoną, trumpai pristatomi Plokščiai, kaip pravažiuojamasis miestelis, kuriame būrėsi kalbininkai, bei lietuvių kalbos tyrinėtojai.

Raudonėje aplankyta Raudonės pilis, kraštotyrininkas pagrindiniu akcentu šioje vietovėje išskiria pilį, pasakojama jos pastatymo bei restauravimo istoriją, nurodoma dabartinė pilies paskirtis.

Pakeliui į Jurbarką, kraštotyrininkas pristato Panemunės pilį, Gelgaudiškį. Jurbarkas pristatomas, kaip senas panemunės miestas, kuriame manoma jau XIII a. stovėjusi pilis. Jurbarkas buvęs muitinė, stambiu prekybos centru, kuriame sielininkai ir vytinininkai baigdavo savo kelionę Nemunu. 1557 metais miestas jau turėjęs mokyklą. Nurodoma, jog mieste, ant Imsrės upelio kranto įsikūrę rūmai, skulptoriaus Vinco Grybo memorialinis muziejus.⁷¹ Jurbarkas pristatomas, kaip kultūros židinys.

Keliui sukant Smalininkų - Viešvilės miškais, kairiajame Nemune krante galima išvysti Sudargą, spaudos draudimo metais, vieną pradinių lietuviškų knygų perdavimo punktų iš Prūsijos į Lietuvą.

Šios kelio atkarpos tikslas – Smalininkai, kurių istorija gana spalvinga, miestas buvęs Vokietijos valdose, XIX a. veikė Nemuno vandens matavimo stotis, bei muitinė, XIX a. pabaigoje įrengtas uostas. 1923 metais miestas atiteko Lietuvai, tačiau miestelio architektūroje, kaip įvertina Pranas Juozapavičius, juntama vokiškosios statybos įtaka, pastatai raudonų plytų, aukštais stogais, kontrastuojantys su lietuviškosios tradicijos pastatais.⁷²

Dar vienas iš pirmosios kelionės dienos tikslų – Bitėnai ir Rambynas. Bitėnus kraštotyrininkas tapatina su visuomenės veikėjo ir spaustuvininko Martyno Jankaus asmenybe. Jis organizavo lietuviškų knygų į Lietuvą gabenimą, vėliau Bitėnuose įkūręs spaustuvę spausdino lietuviškas knygas: K. Donelaičio „Pavasario linksmybės“, J. Basanavičiaus „Apie senovės Lietuvos pilis“ bei periodinius leidinius.⁷³

Bitėnų miestelio kaimynystėje – Rambynas, status Nemuno šlaitas ties Ubičiais. Kraštotyrininkas Rambyno kalną pasirinko, kaip apžvalgos aikštelę, nuo kurios atsiveria puikus kraštovaizdis, kuriame gausu istoriniais įvykiais žymių vietovių.

Vienas paskutinių objektų – Tilžė (Sovietskas), kurioje lietuviškos spaudos draudimo metais Mikšo ir E. Jagimasto spaustuvėse buvo spausdinamos lietuviškos knygos ir laikraščiai ir iš čia šie spaudiniai buvo gabenami į Lietuvą. Kraštotyrininkas taip pat pažymi,

⁷¹ Juozapavičius, Pranas. 1970. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais. P. 7. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

⁷² Ibid, P. 8.

⁷³ Ibid, P. 8.

jog per Tilžę ėjo ir lenininės „Iskros“ gabenimo kelias, tačiau nesiplečiama, greičiau peršokama prie minties, jog šiame mieste gyveno V. Storosta – Vydūnas, kovotojas už lietuvių teises.⁷⁴

Tęsiant kelionę, maršrute numatyta pravažiuoti Pagėgius, trumpai prisimenant jų istoriją, Šilutės link. Pristatoma Šilutės miesto susiformavimo istorija, minimams pirminio miestelio pavadinimas – Vardainiai, iš kurių laikui bėgant išaugo stambus miestas. Siekiant geriau susipažinti su miestu kraštotyrininkas siūlo apsilankyti kraštotyros muziejuje.

Pamažėle priartėjus prie Klaipėdos, vieno seniausių Lietuvos miestų, vartų į Baltijos jūrą. Pasakojama miesto susiformavimo istorija, ilga kova dėl laivybai tinkamo uosto, kuris ilgą laiką buvo vadintas Mėmeliu ir nuolatos buvo atskirtyje nuo Lietuvos. Klaipėdos kraštas Lietuvai buvo sugražintas 1919 metais, remiantis Versalio sutartimi, tačiau dar ilgai vyko kovos dėl Klaipėdos krašto, kurios liovėsi tik praūžus Pasauliniams karams.⁷⁵

Pranas Juozapavičius užbaigdamas pirmosios dienos maršruto atkarpą, su miestu pasiūlo plačiau susipažinti pasinaudojus Klaipėdos miesto ekskursijų biuro paslaugomis. Esant norui, ekskursija galėjo būti pratęsiama keliaujant į Palangą.⁷⁶

Pirmoji ekskursijos maršruto „Bočių pramintais keliais“, dalis „Nemuną palydint“ atspindi lietuviškosios kultūros istoriją, jos papročius, krašto kūrimąsi iki sovietinės santvarkos įsikišimo. Remiantis aprašo medžiaga, galime išskirti vos kelis objektus sietinus su sovietine ideologija, tai Petro Cvirkos asmenybė, propagavusi komunistines pažiūras, lenininės „Iskros“ gabenimo istorijos intarpas Tilžėje bei tarybinė Klaipėdos miesto raida, jos atsigavimas išsivadavus iš nelaisvės, grįžimas Lietuvos valstybei, kuris tapatinamas su Didžiojo Tėvynės karo pabaiga. Taigi išsamiaje ekskursijos apraše dominuoja lietuviškoji krašto istorija, aptariami laikai, kuomet krašte gyveno Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atstovai, leista ir platinta draudžiama lietuviška spauda.

Antroji kelionės diena skiriama Kuršių Nerijai, šiai Lietuvos teritorijai parengta maršruto atkarpa pavadinta romantizuotai skambiu pavadinimu - „Ten, kur vėjas žaidžia smėlio juosta“.

Prieš pradėdant keliauti, juk reiks persikelti į kitą krantą, P. Juozapavičius pristato Kuršių Neriją, kuri iš abiejų pusių skalaujama vandens: Baltijos jūros ir Kuršių marių, tad

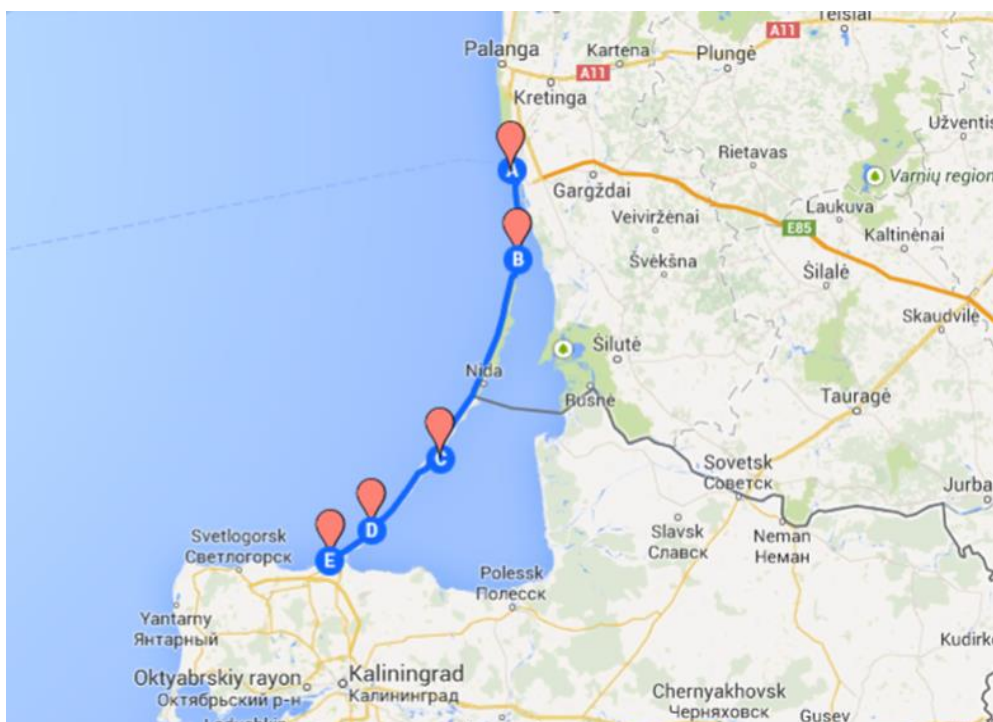
⁷⁴ Juozapavičius, Pranas. 1970. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais. P. 9. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

⁷⁵ Ibid, P. 10.

⁷⁶ Ibid, P. 10.

keltu iš Dangės uosto keliama į Smiltynės perkėlą, kur startuos pažintinė kelionė po Kuršių Neriją.⁷⁷ (pav. 4).

4 pav. Ekskursijos „Bočių pramintais keliais“, antrasis etapas „Ten, kur vėjas žaidžia smėlio juosta“.

Pažintis su 97 kilometrų ilgio Kuršių Nerija pradedama pačiame jos smaigalyje – Koppalyje. Čia Prūsijos valdovai, vykdydami militaristinę politiką, pastatė karinius įtvirtinimus, kuri buvo sutvirtinta XIX a. pastatant bastioną, tačiau gynybinis įtvirtinimas buvo paliktas be priežiūros. Pasakojama Koppalio vertė Kuršių Nerijai, išskiriamos teritorijos vertingosios vietovės.⁷⁸

Pakeliui link Juodkrantės grožimasi vietos gamta, pabrėžiamas kopų išskirtinumas, pasakojama Kuršių Nerijos istorija, santykiai su kaimynais, apie prekybos kelius.

Pasiekus Juodkrantę supažindinama su kurorto istorija, žymesnėmis vietomis, bei plėtrą paskatinusiais veiksniais, Gintaro kasyklos įrengimą. Aptariama ne vien krašto istorija ir amatai, bet ir gyvūnija, jos paplitimas.⁷⁹

Kol važiuojama miškinga atkarpa kraštotyrininkas siūlo pasidomėti pačios Kuršių Nerijos susiformavimo prielaidomis, pasakoja apie pirmuosius gyventojus, bei jų tikėjimą, jog girios yra šventos, medžių gerbimą, girių saugojimą. Pasakoja apie krašto tragediją, miestelių palaidojimą po smėlio sluoksniu, smėlio audras, kurios privertė persikelti išstisus kaimus. Kraštotyrininkas nurodo priežastis, kurios galėjo būti pagrindine kopų ir miestelių nykimo

⁷⁷ Juozapavičius, Pranas. 1970. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais. P. 11. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

⁷⁸ Ibid, P. 11.

⁷⁹ Ibid, P. 12.

priežastimi, tai miškų kirtimas, kuris atvėrė kopas, išlaisvino jas iš įtvirtinimų. Pasakojama miestelių išgyvenimo ir nykimo drama bei vietovės gelbėjimo darbai.

Pakeliui link Pilkopių pro autobuso langą pralekia Pervalka, tad ir pažintis su šia vietove padrika, gan spontaniška. Nida pristatyta plačiau, papasakojant jos istoriją, pristatant žymius veikėjus gyvenusius ten, kalbama apie Tomą Maną, lankytinos vietos, kurios gali padėti iš arti pažinti Nidą bei jos neaprėpiamus paplūdimius. Nida paskutinysis Lietuvos respublikos kurorto gyvenvietė nuo Kopgalio nutolusi 50 kilometrų atstumu, tolstant nuo Nidos artėjama link Kaliningrado srities

Pilkopiai (Marskoje) pirmoji gyvenvietė, kuriai vardą suteikė kryžiuočių ordinių riterių pilis pastatyta ant parabalinės kopos. Ekskursijos metu pasakojama vietovės susiformavimo istorija, minimos kovos tarp lietuvių ir kryžiuočių. Nurodoma, jog Pilkopiai buvo nuplauti Kuršių marių XVI a. pabaigoje.⁸⁰

Rasytė (Rybačij) antrasis kryžiuočių ordino įtvirtinimas, skirtas apsiginti nuo lietuvių. Pasakojama miestelio istorija, kuri susijusi su lietuvių riteriais, kovomis su jais. Minima, jog ilgainiui miestelis tapo žvejų miesteliu, pabrėžiamas vietovės išskirtinumas, prie Rasytės esti vienintelis Nerijoje ežeras, vadinamas Žuvėdrų raistu. Minima, jog čia veikia paukščių žiedavimo stotis.⁸¹

Paskutinė Kuršių Nerijos gyvenvietė Šarkuva (Lesnojus). Susipažįstant su vietove nusakomi sunkumai su kuriais ji grumiasi dėl savo dislokacijos Kuršių Nerijos juostoje. Papasakojama legenda apie vietovės vardo kildinimą, kas neretai tampa pagrindiniu akcentu primenančiu vietovę.

Galutinė dienos maršruto stotelė Krantas (Zelionogradskas), įsikūręs Baltijos jūros pakrantėje, Sambijos pusiasalyje. Trumpai pasakojamas vietovės virsmas, karčiamos augimas link kurorto. Kalbama apie kurorto naudą, bei galimybes jame poilsiauti, minimos žymios asmenybės lankiusios jame, jų tarpe ir A. Mickevičius. Čia, kurortiniame miestelyje ir baigiama antroji ekskursijos diena.

Antrosios dienos kelionės atkarpa, nors ir ne visai lietuviška, mat perkopia ir Kaliningrado srities sieną, tačiau informatyviai bei konstruktyviai perteikia Lietuvos istoriją Kuršių Nerijoje. Būtų galima postringauti apie kurortinių miestelių plėtrą bei darbo liaudies žmonių pastangas gaivinant bei saugojant kopas, tačiau pasirenkamas senasis laikotarpis, aptariamoms miestelių kūrimosi bei žuvimo, persikėlimo istorijos, pasiekus tolimesnius kraštus, plytinčius Kaliningrado srityje išskiriama ne rusiškoji istorijos dalis, bet kalbama apie

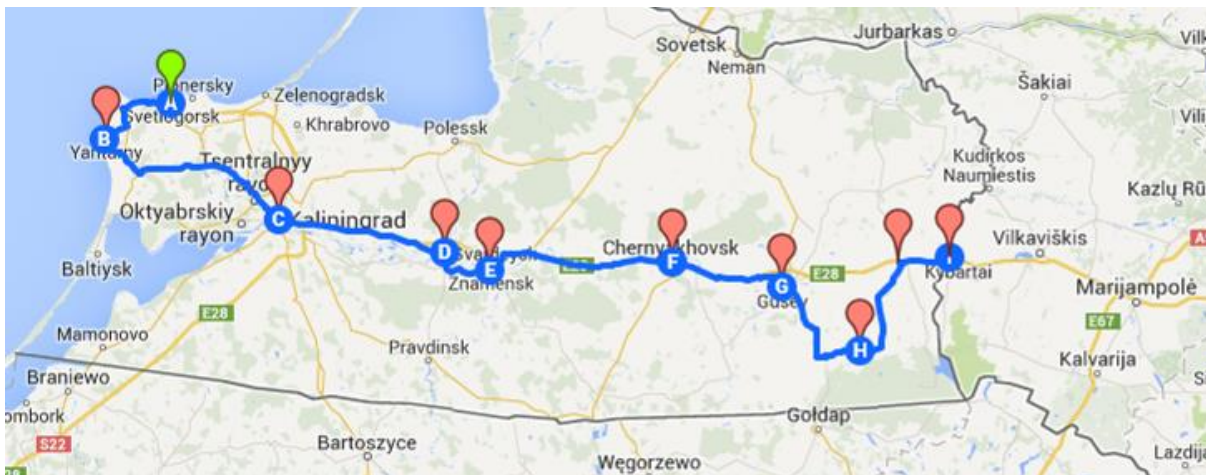
⁸⁰ Juozapavičius, Pranas. 1970. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais. P. 18. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

⁸¹ Ibid, P. 18 – 19.

kryžiuočių ordiną, jų kovas su lietuviais riteriais. Vienintelis turbūt savyje šiek tiek sovietmečio turintis aprašas susijęs su Krantu (Zelionogradsku), kuris pristatomas kaip kurortinis miestelis, su gausybe poilsio namų, sanatorijų ir kitų strategiškai svarbių objektų. Minimas ir A. Mickevičius viešėjęs šiame kurorte.

Trečioji kelios diena skiriama Kaliningrado sričiai, maršruto apraše jai dedikuotas skyrius pavadinimu - „Kaliningrado srities keliais“ (pav. 5.).

5. pav. Ekskursijos „Bočių pramintais keliais“, trečiasis etapas „Kaliningrado srities keliais“.

Kelionės pradžioje, padaroma įžanga, kurioje nusakoma Kaliningrado krašto istorija sietina su kryžiuočių ordinu, atėjūnų okupacijos laikotarpius bei kitą informaciją susijusią su bendroju krašto pažinimu.

Pirmoji stotelė Kaliningrado srityje – Raušėnai (Svetlogradas) vienas seniausių kurortinių miestelių, čia kraštotyrininkas pabrėžia vietovės gamtines sąlygas, pajūrio ruožą, paplūdimius bei teritorijoje esantį Tylųjį (Tichoje) ežerą.⁸²

Pabuvojus kurorte, kelionė tęsiama Palmininkų (Jantarną) link, kur įsikūrusi gintaro kasykla. Pristatoma gintaro kilmė, jo istorija bei nukeliautas kelias link Graikijos, Egipto bei kitų šalių.⁸³

Sekanti kelio atkarpa veda į Karaliaučių (Kaliningradą, Kėnigsbergą), miestą įsikūrusį vandeningame krašte, parkų ir sodų apsuptyje. Pasakojama miesto vardo suteikimo istorija, jo vardo kildinimas iš tarybinio valstybės veikėjo Michailo Ikonovičiaus Kalinio vardo. Šis miestas sietinas su valstybės kovomis Antrojo Pasaulinio karo metais, pabrėžiama sovietinės ideologijos ir sampratos svarbą ginat ir atstatant miestą. Minimi objektai sietini su tarybinių veikėjų asmenybėmis, didvyriais. Minimi objektai susiję su miesto atitekimu sovietiniam režimui. Kiek netikėtai pasakojimas pasisuka apie senąjį Kaliningradą, supažindinti su Didžiuoju miestu, jo didvyriais bei svarbiomis vietomis, ekskursantai supažindinami su

⁸² Juozapavičius, Pranas. 1970. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais. P. 21 - 22. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

⁸³ Ibid, P. 22.

senuoju Karaliaučiumi, kurio istorija menama nuo 1042 metų. Pasakojama senoji miesto istorija sietina su kryžiuočių ordinu, minimas ir Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas pakrikštytas Aleksandro vardu Kneiphofu katedroje. Minima krašto istorija. Pasiūloma aplankyti ir istorijos – architektūros paminklą, Karaliaučiaus tvirtovę – „Litowskij val“, pasakojama jos istorija, aptariami architektūriniai elementai, įtvirtinimai bei sandara.⁸⁴

Pristato Karaliaučiaus istorija sietina su Lietuva, jos kultūros istorija. Karaliaučius minimas kaip kultūros židinys, universitetas, kuriame studijavo ir dirbo žymios Lietuvos istorinės asmenybės: M. Mažvydas, S. Daukantas, L. Rėza, A. Kulvietis.⁸⁵

Trumpai pristatomas dabartinis miesto urbanistinis planas. Aptariama mieste vykdoma veikla, veikiančios įmonės. Miestas pristatytas kaip tuometinis kultūros centras, kuriame veikė eilė institutų, technikumų bei kitų ugdymo įstaigų. Aprašoma miesto žaliųjų ir poilsio zonų būklė.

Pažintis su miestu, kraštotyrininko manymu prailgti netūrėjo, tačiau laikas keliauti toliau, sekanti stotelė – Tepluva (Gvardeiskas). Senas krašto miestas, aptariama trumpa istorija, nurodomas pilies įkūrimas laikas, bei pristatomas krašto išskirtinumas, pilies rūmuose veikusių elgetynų, kuriame XIX a. buvo apgyvendinti po kraštą klajojantys varguoliai.⁸⁶

Pakeliui aplankoma Vėluva (Znamenskas), joje likęs piliakalnis, sužinoma apie čia stovėjusią pilį, bei krašto kultūrinius ypatumus.

Tolimesnė kelionė tęsiama Narduvos kraštu, Įsručio (Černiachovsko) link. Nurodomas lankytinas objektas – už Įsručio upės įsikūrusi Šv. Jurgio pilis, kurioje veikė ligoninė. Minima krašto istorija susijusi su kryžiuočių ordinu ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Kęstučiu, kuris buvo kryžiuočių kalintas šiame mieste.⁸⁷

Trumpam sustojama Gumbinėje (Guseve), kurioje apžiūrimi architektūriniai paminklai. Paplikę Gumbinę keliautojai vyksta į Tolminkiemį (Čistyje Prudy), kur XVIII a. gyveno Kristijonas Donelaitis. Aplankomos vietovės susijusios su lietuvių literatūros klasiku. Per daug nenukrypstant nuo kelio aplankomi Lazdynėliai, K. Donelaičio gimtinė.

⁸⁴ Juozapavičius, Pranas. 1970. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais. P. 26 - 27. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

⁸⁵ Ibid, P. 27.

⁸⁶ Ibid, P. 28.

⁸⁷ Ibid, P. 28.

Iš Tolminkiemio keliautojai pajuda į Stalupėnus (Nesterovą), kur 1740 – 1743 metais gyveno K. Donelaitis, manoma, jog mokytojautas Stalupėnų mokykloje pradėjo rašyti, o gal jau ir buvo parašęs savo žymųjį kūrinį – „Metai“.⁸⁸

Paskutinė ekskursijos maršruto „Bočių pramintais keliais“, o kartu ir trečiosios kelionės dienos atkarpos, „Kaliningrado srities keliais“ stotelė Eitkūnai (Černyševskojė). Kurie tarsi tramplinas gražina keliautojus į Lietuvą. Kelionė link Kauno tęsiama per Virbalį, Vilkaviškį, Marijampolę, kol pasiekiamas galutinis kelionės tikslas Kaunas.

Trečioji turistinio maršruto atkarpa savyje išsaugojusi gal ir didesnę sovietinės kultūros dalį, kuri itin aktyviai atskleista pristatant Kaliningrado miestą, tačiau aktyviai atskleidžiama ir lietuviškoji miestų pusė. Nurodomos su Lietuva susijusios žymios asmenybės, kultūros veikėjai, aplankomos jų lankytos ir gyventos vietos, kaip antai K. Donelaičio gimtinė Lazdynėliai ir vietovės, kuriose šis gyveno. Tad galime daryti prielaidą, jog ši maršruto atkarpa nors ir orientuota į sovietinės kultūros atskleidimą, tačiau lygiagrečiai atskleidžia ir lietuviškosios kultūros refleksijas Kaliningrado srityje.

Trijų dienų turistinės kelionės maršruto „Bočių pramintais keliais“ aprašyme plačiai aptariama lietuviškoji kultūra, lankomos bei pristatomos vietovės sietinos su kultūros, visuomenės bei istoriniais veikėjais. Maršruto aprašas iliustruotas fotografijomis, kuriose užfiksuoti istoriniai objektai, kultūros ir meno paminklai. Maršrutas parengtas taip, jog trijų dienų kelionė, informatyviai pristatytą lietuviškąją kultūrą, jos istoriją ne tik Lietuvoje, bet ir Kaliningrado srityje. Apžvelgiant aprašą, matome, jog siekiant istorinio tolygumo, kai kurie miestai pristatomi kaip sovietinės kultūros centrai šiomis dienomis, tačiau nepamirštama jų senoji istorija, kuri atspindi ir lietuviškąją kultūrą, jos savitumą bei tautinį identitetą. Beje reiktų nepamiršti fakto, jog sovietmečiu buvo laikomasi itin griežtų saugumo normų, Irena Žalienė ir Aurelija Sabaliauskaitė leidinyje „Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida“ atskleidžia, jog į kiekvieną turistų grupę buvo „infiltruojamas“ slaptas „šefas“ iš Valstybės saugumo komiteto, kuris laiduodavo turistų ideologinį auklėjimą,⁸⁹ tad atsižvelgiant į tuo metu vyravusias nuolatinės stebėsenos tendencijas, nenuostabu, jog greta senųjų laikų istorijos kompiliuojama „pažangioji“ istorijos dalis, sietina su Didžiuoju Tėvynės karu.

Siekiant tiksliau įvertinti maršruto sandarą sudariau lentelę, kurioje supildžiau P. Juozapavičiaus tekste minimus objektus, kurie pasirenkami kaip pagrindiniai ir tarpiniai maršruto objektai. Šioje lentelėje matome, jog dominuoja objektai sietini su lietuviškąja

⁸⁸ Juozapavičius, Pranas. 1970. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais. P. 29. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

⁸⁹ Žalienė, Irena. Sabaliauskaitė, Aurelija. 2002. Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida: mokomoji priemonė. Kaunas: LKKA. P. 56.

istorija ir neutralios vietovės. Gausu objektų menančių kovų su kryžiuočiais laikus, kas beje buvo vienas iš sovietinės santvarkos cenzo ženklų.

Kalbant apie Lietuvos istoriją pagonybės tema, kuri sietina su pasipriešinimu krikščioniškai religijai, kuri taip pat aktuali buvo ir sovietiniu laikotarpiu, ir kovų su Vokiečių ordinu laikotarpis, kuris taip pat buvo parankus ideologijos skleidimo aspektas, juk kovos su kryžiuočių ordinu, primena apie Vakarų šalies ekspansyvumą ir grėsmingumą. Neretai siekta išvelgti sąsają ir su rusų tauta, minimi asmenys, kurie lankėsi istorinėse Lietuvos vietovėse ar objektuose, suteikiantys objektui broliškumo su rusų tauta aspektą. Tad nenuostabu, jog laikantis cenzo reikalavimų, kovos su vokiečių ordinu buvo laikytos bendra būsimų sovietinių tautų, į kurių sudėtį įėjo: lietuviai, rusai, latviai ir kitos tautos, pasipriešinimo kova. Remiantis šia idėja, formuota nuomonė, jog Sovietų sąjunga, tai praeityje užkoduotas tautų broliavimosi ir savitarpio pagalbos rezultatas. Ši idėja tapo istorinių ir kultūrinių objektų internacionalumo priežastimi, buvo atskleidžiama nebe nacionalinė, bet sovietinę ideologiją atliepianti tautos istorija, paremta realiais faktais ir iliustruota architektūriniais ir gamtiniais paminklais.⁹⁰

Ši tendencija atsispindi ir P. Juozapavičiaus maršruto apraše daugumos objektų ar vietovių istorinis tapatumas perteikiamas per kovas su kryžiuočių ordinu, tačiau tai nėra vienintelis vertės, lankumo aspektas. Kalbėdamas apie daugumą vietovių kraštotyrininkas įvardinęs senųjų laikų objektus pasiūlo apsidairyti po Lietuvai svarbius miestelius, kuriuose gyveno visuomenės ir kultūros veikėjai, buvo spausdinama draudžiamoji spauda. (pav. 6.)

„Bočių pramintais keliais“		
I – asis etapas „Nemuną palydint“.		
Eil. Nr.	Lietuviški ir neutralūs objektai, vietovės.	Sovietiniai objektai, vietovės.
1.	Šilelio kaimas.	Vilkijos progimnazija, kurioje mokėsi P. Cvirka.
2.	Raudondvario pilis.	Vilkijos lapių auginimo ferma.
3.	Kompozitoriaus J. Naujaliao gimtinė, Raudondvaryje.	Plokščių kaimas, kuriame, Tėvynės karo metais buvo apsistoję, lakūnai kovoję prieš hitlerinius okupantus.
4.	Peštuvės piliakalnis.	Gelgaudiškio vaikų namai – internatas.
5.	Tautosakos rinkėjo A. Juškos namas, Vilkijoje.	Vinco Grybo memorialinis muziejus
6.	Karalgirio miškas, 1863 metų sukilimo susirėmimo vieta.	Lenininės „Iskros“ per Tilžę gabenimo paminėjimas.
7.	Kompozitoriaus Stasio Šimkaus gimtinė, Motiškių kaime.	Pagėgiai, jaunas vis dar augantis miestas.
8.	Veliuonos pilis.	Klaipėda pristatoma, kaip jaunas miestas,

⁹⁰Kulevičius, Salvijus. *Antrasis pilių gyvenimas: istorinių pilių atmintis ir rekonstravimas modernioje visuomenėje*. P. 192 – 193. Prieiga internete:

<http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/acta/2013_16/kulevicius.pdf> [Žiūrėta 2014 -04-23]

		atsigaunantis nuo Didžiojo Tėvynės karo padarinių.
9.	Gedimino kalnas (piliakalnis) su obeliskui LDK kunigaikščiui Gediminui, Veliuonoje.	
10.	Veliuonos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, sietina su LDK kunigaikščiu Vytautu.	
11.	Raudonės pilis.	
12.	Vytėnų pilis, netoli Gelgaudiškio.	
13.	Sudargas, lietuviškos spaudos, draudimo metais, perdavimo punktas.	
14.	Minima Martyno Jankaus spaustuvė, kurioje spausdino lietuviškus leidinius.	
15.	Rambyno kalnas.	
16.	Mikšo ir Jagomasto spaustuvės Tilžėje.	
17.	Tilžė minima kaip V. Storostos – Vydūno namai.	
18.	Šilutės kraštotyros muziejus.	
19.	Klaipėdos (Vilhelmo) kanalas.	
II – asis etapas. „Ten, kur vėjas žaidžia smėlio juosta“.		
1.	Kopgalio tvirtovė, minima kaip prūsiškoji.	Klaipėdos uostas, stambus miesto plėtrą įtakojęs objektas.
2.	Juodkrantė. Seniausias Kuršių Nerijos kurortas.	Vertulio skulptūra, atlikta pagal architekto Sadausko projektą, 1945 m. Tarybinės armijos pergalei prieš hitlerinius okupantus.
3.	Paminklas G. D. Kuvertui.	TSRS Mokslų Akademijos biologinė paukščių žiedavimo stotis, Rasytėje.
4.	Nidos miestelio architektūra.	Krancas, kaip klestintis turistinis – poilsinis kurortas.
5.	Tomo Mano namelis, kuriame jis vasarojo 1930 – 1932 metais.	
6.	Parnidžio kopa	
7.	Urbo kalnas ir Nidos švyturys.	
III – asis etapas. „Kaliningrado srities keliais“.		
1.	Jantarnos Gintaro kasykla.	Raušėnai (Svetlogradas) vienas seniausių kurortinių miestelių, su sanatorijomis ir paplūdimiais, gausiai lankomas tarybinių žmonių.
2.	Karaliaučiaus (Kaliningrado) katedra.	Tėvynės kare žuvusių karių pagerbimo obeliskas Gvardičių prospekte. Obelisko skulptūrinės grupės sukūrė J. Mikėnas ir B. Pundzius.
3.	Emanuelio Kanto mauzoliejus, Kaliningrade.	Kaliningrado pramonės objektai: popieriaus – celiuliozė fabrikai, spirito gamykla ir kitos.
4.	Karaliaučiaus tvirtovė „Litovskij val“.	Mokymo centrai: Techninis žuvies pramonės ir ūkio institutas, Pedagoginis institutas, Žuvų ūkio ir eksploatavimo mokslinis tiriamasis institutas ir kiti.
5.	Karaliaučiaus universitetas. Jis siejamas	

	su eile Lietuvos visuomenės ir kultūros veikėjų.	
6.	Šv. Jurgio (Georgenburgo) pilis, Įsrutyje.	
7.	Paminklas Tolminkiemyje, pažymintis, jog čia, 1743 – 1780 metais, gyveno lietuvių literatūros klasikas Kristijonas Donelaitis.	
8.	Stalupėnų mokykla, kurioje 1740 – 1743 metais mokytojavo K. Donelaitis, spėjama čia pradėjęs rašyti „Metus“.	

6 pav. P. Juozapavičiaus maršruto „Bočių pramintais keliais“ apraše minimų lankytinų objektų statistika.

II.4. Turistinis vadovas „Adomas Mickevičius Kaune“

1956 metais kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius „*Kauno tiesoje*“ publikavo straipsnį pavadinimu „Adomo Mickevičiaus vietos Kaune“, jame autorius pristatė Adomo Mickevičiaus asmenybę, jo svarbą Lietuvos kultūrai, aptarė kūrybą, kuri siejama su Lietuvos kraštu, buvo parašyta Kaune ar minima jo kūriniuose. Tai žymiausi autoriaus kūriniai „Odė jaunystei“, „Romantiškumas“, „Marilės kalnelis“, lietuvių liaudies sakmė „Gražina“ ir „Vėlinės“ (I, II ir IV d.) bei kiti darbai.⁹¹

Straipsnio tekste pabrėžiama, jog dauguma žmonių žavisi A. Mickevičiaus raštais, tačiau dažnas net nemėgina pažinti jo lankytų vietų Kaune. Tad autorius siūlo susipažinti su tomis Kauno vietovėmis, kuriose lankėsi didysis dainius. Beje reikėtų paminėti, jog autorius nevengia A. Mickevičiaus tekstų citavimo, taip susiedamas vietas su kūriniiais.

Pranas Juozapavičius straipsnyje išskiria pagrindinius su A. Mickevičiumi susijusius objektus Kaune. Trumpai nupasakojamas autoriaus atvykimas į Kauną, jo tikslai. Pirmasis svarbus objektas – mokykla, kurioje mokytojavo Adomas Mickevičius, Rotušės a. 12 (9 - patikslintas pastato numeris, nurodytas P. J. Tekste neatitinka numeracijos, esančios Rotušės aikštėje), vėliau, 1955 metais, buvo suteiktas Adomo Mickevičiaus vardas (dabar – Kauno Jėzuitų gimnazija). Papasakojama rašytojo rutina ir darbai mokykloje. Mokykloje, A. Mickevičiaus kambaryje, buvo įrengta fizikos klasė su memorialiniu kampeliui rašytojui.⁹² Šiuo metu šalia Jėzuitų gimnazijos, Perkūno name, veikia Adomo Mickevičiaus muziejus, kuris šiame pastate buvo įkurtas 1998 metais.⁹³

Antrasis lankytinas objektas, kuris siejamas su Adomu Mickevičiumi – gydytojo J. Kovalskio ir jo žmonos Karolinos namas⁹⁴, esantis Rotušės aikštėje Nr. 10 (11 – patikslintas

⁹¹ Juozapavičius, Pranas. Adomo Mickevičiaus vietomis Kaune. In: *Kauno tiesa*. 1956 rugsėjo 21 d.

⁹² Ibid.

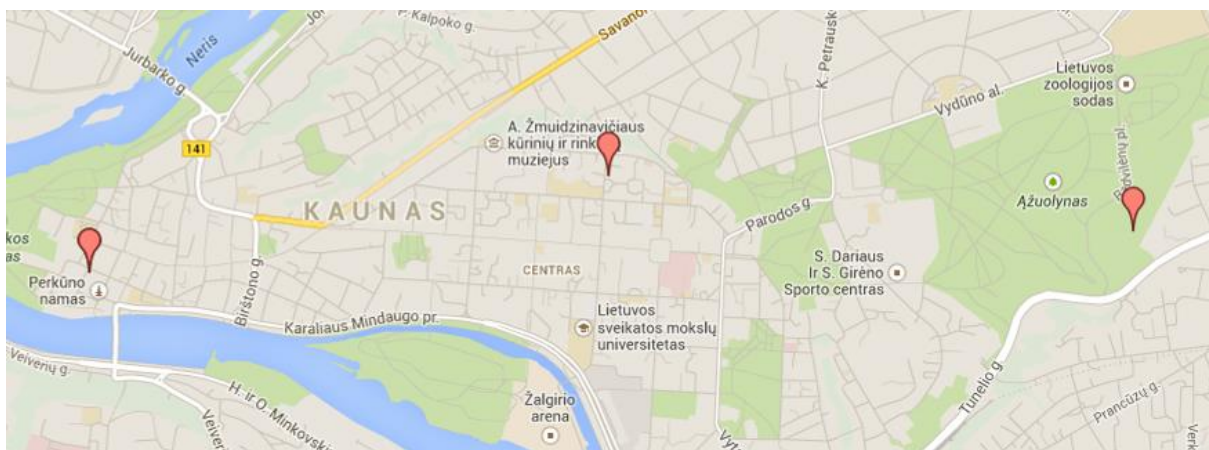
⁹³ A. Mickevičius. Prieiga internete: <<http://www.perkunonamas.lt/istorija/a-mickevicius/>> [Žiūrėta 2014-04-12]

⁹⁴ Juozapavičius, Pranas. Adomo Mickevičiaus vietomis Kaune. In: *Kauno tiesa*. 1956 rugsėjo 21 d.

pastato numeris, nurodytas P. J. tekste neatitinka numeracijos, esančios Rotušės aikštėje) (dabar čia veikia restoranas „Medžiotojų užėja“).⁹⁵

Straipsnyje taip pat išskiriamas Kartofliškių palivarkas, kuriame manoma, stovėjęs Adomo Mickevičiaus namas, kuris deja neradus sąsajų su rašytojo asmenybe buvo nugriautas. Pranas Juozapavičius straipsnyje mini faktą, jog dar rašytojui gyvam esant, nežinomas dailininkas nupiešė A. Mickevičiaus namą ir piešinyje padarė įrašą: „Namas, kuriame gyveno Mickevičius Kaune“⁹⁶, tad radosi galimybė vietos identifikavimui.

Bene mėgiamiausia rašytojo vieta įvardijamas Girstupio slėnis, Ažuolyne, kuriame jis praleisdavo daugiausiai laiko. Pateikiama ištrauka iš poeto laiškų draugams, kuriame apdainuojamas vietos žavesys ir grožis. Pranas Juozapavičius cituoja A. Mickevičiaus „Konradą Valenrodą“, kuriame rašytojas aprašo Girstupio slėnį ir jame likusį akmenį, prie kurio mėgdavęs leisti laiką, Girstupio upelio slėnyje. Akmenyje, prieš rašytojui išvykstant, buvo išraižyti jo inicialai: „A. M.“ ir data „1823“.⁹⁷ Adomo Mickevičiaus akmuo – tai geologinio gamtos paveldo pavyzdys, kuris šiuo metu yra saugomas, kaip respublikinės reikšmės valstybinis gamtos paminklas.⁹⁸ (pav. 7.).

7 pav. Adomo Mickevičiaus vietomis Kaune.

Šis straipsnis nebuvo vienintelis kraštotyrininko darbas susietas su rašytojo Adomo Mickevičiaus gyvenimu Kaune, 1966 metais parengė trumpą tekstą pavadinimu „Mickevičiaus slėnis“, kuriame taip pat minimos Kauno vietovės susijusios su rašytoju, šis tekstas įtrauktas į kraštotyros tekstų rinkinį skirtą Kauno miestui – „Kaunas ir jo apylinkės“.

O 1970 metais, Vilniaus „Minties“ leidykloje išleidžiamas leidinys, kuris dėl formato ir stilistikos gali būti prilyginamas ekskursiniam vadovui, „Adomas Mickevičius Kaune“. Tai mažo, kišeninio vadovo formato, 62 puslapių, gausiai iliustruotas leidinys, kuriame, kaip ir

⁹⁵ Restorano „Medžiotojų užėja“ pastato istorija. Prieiga internete: <<http://www.medziotojai.lt/apie-mus/>> [Žiūrėta 2014-04-12]

⁹⁶ Juozapavičius, Pranas. Adomo Mickevičiaus vietomis Kaune. In: *Kauno tiesa*. 1956 rugsėjo 21 d.

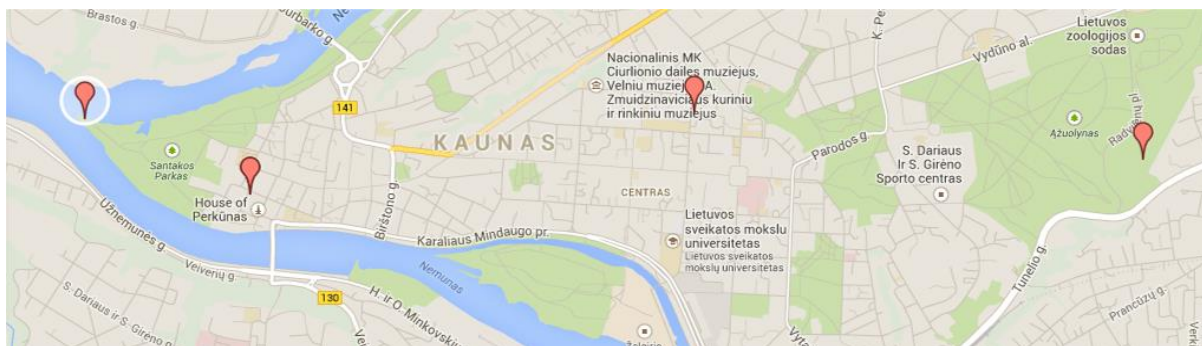
⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Didžgalvis, Rimantas. *Žaliakalnio Ažuolynas*. Prieiga internete: <<http://www.zaliasazuolynas.lt/index.php/renginiai/56-aliakalnio-uolynas.html>> [Žiūrėta 2014 -04-07]

1956 metų straipsnyje „Adomo Mickevičiaus vietos Kaune“, pristatomi objektai susiję su rašytojo gyvenimo etapu praleistu dirbant Kauno apskrities mokytoju, kurioje dėstė itin daug disciplinų: visuotinę literatūrą, lotynų kalbą, antikinę istoriją, poetiką, retoriką, bendrąją gramatiką ir politinę ekonomiką.⁹⁹ Kaip ir anksčiau minėtame straipsnyje, taip ir vadove, išsamiai pasakojamas Adomo Mickevičiaus gyvenimo Kaune etapas, gausiai cituojami autoriaus kūriniai, kurie siejami su Kaunu ir rašytojo gyvenimo peripetijomis, šiame Lietuvos mieste.

Vadove kraštotyrininkas išsamiai pristato rašyto Adomo Mickevičiaus atvykimo dirbti į Kauną aplinkybes, pasakojama mokytoju dirbusio A. Mickevičiaus darbo rutina, kurią įtakojo su mokykla, jos valdymu susiję simboliai – mokyklinis skambutis ir varpo garsas, kviečiantys į pamokas ir pamaldas, mokykloje, kurioje dar gyvavo viduramžių mokyklos tvarka.¹⁰⁰ Minimi asmenys, glaudžiai bendravę su rašytoju, cituojami laiškai, kuriuose A. Mickevičius kalba apie Kauną. Šiame leidinyje, Pranas Juozapavičius, nuosekliai nurodo įvykius bei jų vietas, taip sukurdamas sąlyginį maršrutą, kurį skaitytojas gali apeiti Kauno mieste.

Tiesa, objektų sąrašas papildomas viena vietoje, greta minimų: A. Mickevičiaus vardo vidurinės mokyklos, J. ir K. Kovalskių rezidencijos, A. Mickevičiaus namo ir slėnio, paminima ir Nemuno ir Neries santaka, kurioje rašytojais taip pat mėgo lankytis (pav. 8.).

8 pav. Adomas Mickevičius Kaune, remiantis P. Juozapavičiaus vadovu.

Vertinant vadovą, kaip sovietinio režimo leidinį, reikia išskirti kelias citatas, kuriomis autorius susieja rašytoją su sovietine ideologija. A. Mickevičiaus savęs tapatinimas su lietuviškąja kilme ir tuo pat metu būvimą lenku, jo multikultūriškumą, išsakytą žodžiais: „*Aš niekada vienos tėvynės nemylėjau, / Myliu visus visus, myliu visas tautas, / Visas jau buvusias ir būsimas kartas.*“¹⁰¹ Šis eiliuotas tekstas iš „Konrado Valenrodo“, tampa sąsaja su senuoju Kaunu ir naujai jame susiformavusiomis politinėmis srovėmis. Ši citata, tiksliau jos interpretacija pažymint autoriaus multikultūriškumą, kuris tekste interpretuojamas kaip A.

⁹⁹ A. Mickevičius. Prieiga internete: <<http://www.perkunonamas.lt/istorija/a-mickevicius/>> [Žiūrėta 2014-04-12]

¹⁰⁰ Juozapavičius, Pranas. *Adomas Mickevičius Kaune*. Vilnius: Mintis. 1970. P. 14 - 15.

¹⁰¹ Ibid, P. 7.

Mickevičiaus kilniųjų laisvės, teisingumo ir tautų draugystės idėja, bene vienintelis ryškiausias sovietinės ideologijos atspindys šiame P. Juozapavičiaus tekste, sietiname su ikitarybine Kauno istorija, pasakojančią apie laikus, kuomet vyko rezistencija carinei valdžiai Lietuvoje. Tiesa tekste gan dažnai vartojamas terminas pažangus, kuris sovietinėje ideologijoje atspindėjo siekį tobulėti, pažangiai mąstyti ir veikti.¹⁰²

Pirmasis kraštotyrininko straipsnis, „Adomo Mickevičiaus vietos Kaune“, orientuotas į poreikį pažinti vietas, sietinas su žymiomis asmenybėmis, kurios gyveno ir kūrė Kaune, tad siekiama skatinti pažintines ekskursijas, kurių metu tobulėja ne tik vietovės bet ir autoriaus kūrybos suvokimas, pažinus jį ne tik formaliai, bet ir empiriniu būdu. Šiame tekste autorius nurodo vietas, kurias verta aplankyti siekiant susipažinti su A. Mickevičiaus gyvenimo etapu Kaune, trumpai papasakojama istorija, kurios vedini galima atrasti ne tik lankytinus objektus, bet ir autoriaus darbuose atpažinti Kauną, bei jo apylinkes. Tekstas – „Mickevičiaus slėnis“, tai daugiau Adomo Mickevičiaus slėnio aprašymas, kuriame taip pat trumpai apsakomas rašytojo gyvenimas Kaune, tačiau pagrindinis objektas – slėnis, kuriame rašytojas mėgdavo ilsėtis, jo gamtos aprašymas, A. Mickevičiaus akmens išsaugojimo istorijos perteikimas. Monografija – vadovas „Adomas Mickevičius Kaune“ iš dalies atkartoja 1956 metų straipsnį „Adomo Mickevičiaus vietos Kaune“, publikuotą „*Kauno tiesoje*“. Tačiau šis leidinys išsamesnis, iliustruotas fotografijomis bei graviūromis, informatyvesnis savo turiniu bei formatu. Tačiau šiame leidinyje esti kelios citatos ir frazės, kurios atspindi sovietinės santvarkos idėjas, bet kūrinio visuma atspindi gana vėlesnius laikus, 19 amžiaus įvykius, kuomet vyko pasipriešinimas carinei valdžiai, jo vadovavimui krašte.

Taigi, darbai susiję su A. Mickevičiumi yra išsamūs ir informatyvūs tekstai, nurodantys svarbiausius objektus, kurių pagalba galima pažinti ne tik rašytoją, bet ir jo kūriniuose atrasti Kauno ir jo apylinkių atspindžius iš 19 amžiaus.

Kelionių organizatorius „Mūsų odisėja“, dirbantis Lietuvos rinkoje, rengiantis keliones ir ekskursijas po Lietuvą, tarp daugelio ekskursinių maršrutų siūlo pažintinį maršrutą „Adomas Mickevičius Kaune“. Šis maršrutas siūlo susipažinti su poeto gyvenimu ir kūryba 1819 – 1823 metais Kaune. Ekskursijos metu aplankoma buvusi Jėzuitų kolegija, kur mokytojaudamas dirbo ir gyveno poetas. Sekantis objektas – Perkūno namas, kuriame įrengta memorialinė ekspozicija, skirta poeto A. Mickevičiaus atminimui ir rašytojo itin mėgtas Girstupio upelio slėnis, kuriam suteiktas Adomo Mickevičiaus vardas.¹⁰³ Taigi šis maršrutas svarbus tuo, jog kaip ir sovietmečiu rengtieji, atspindi Lietuvos istoriją bei literatūrinio

¹⁰²Terminų žodynas. Priega internete: <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/p/pazangus>> [Žiūrėta 2014-04-01]

¹⁰³Adomas Mickevičius Kaune. Preiga internete: <<http://www.musuodiseja.lt/kelione-lietuvoje/205>> [Žiūrėta 2014-04-14]

paveldo vietas Kauno mieste. Apžvelgę maršruto – ekskursijos aprašą galime daryti prielaidą, jog jis galėjo būti rengiamas remiantis P. Juozapavičiaus tekstais, deja, dėl tikslesnės informacijos apie maršruto kilmę, nepavyko susisiekti su kelionių organizatoriais.

III. PRANO JUOZAPAVIČIAUS INDĖLIS KULTŪROS PAVELDO APSAUGOS SRITYJE

Kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius ilgą laiką domėjosi kultūros išsaugojimu. Pirmieji kaip paveldo saugotojo darbai sietini su kraštotyrinės veiklos pradžia Vėžionyse, kuomet dar būdamas paaugliu, vadovaujamas mokytojo J. Prėskienio, rinko pirmuosius duomenis apie gimtuosius Vėžionius. Būtent čia atrastos pirmosios trylikamečio jaunuolio kultūrinės vertybės (rasti trys akmeniniai kirvukai, vytelių akėčios, medinis arklas, užrašytos trys pasakos ir šimtas patarlių),¹⁰⁴ paskatino Praną Juozapavičių domėtis ir puoselėti kultūros paveldo rinkimą ir saugojimą. Vėlesniais metais, dirbdamas muziejininku, kraštotyrininkas rinko, dokumentavo ir tyrinėjo medžiagą bei kultūros vertybes, kurios atspindėjo krašto istoriją, švietimo istoriją bei raidą, tyrinėjo visuomenės veikėjų ir pedagogų veiklą, tyrinėjo miestų, jų apylinkių raidą. Kraštotyrininkas rinko ir sisteminio informaciją, rašė straipsnius, rengė monografijas bei atliko fotofiksacijas.

III.1. P. Juozapavičiaus paveldosauginės publicistikos reikšmė sovietmečiu ir šiandien

Nuo 1961 metų gruodžio 29 d. Pranas Juozapavičius buvo Lietuvos TSR kraštotyros draugijos narys, ėjo Kauno skyriaus sekretoriaus pareigas, tais pačiais metais tapo Lietuvos TSR Paminklų apsaugos ir Kraštotyros draugijos nariu, o nuo 1965 metų Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Kultūros paminklų apsaugos visuomeninis inspektorius.¹⁰⁵ Dirbdamas muziejuje (tuo metu P. Juozapavičius jau dirbo Respublikiniame pedagoginiame muziejuje – dabar Lietuvos švietimo istorijos muziejus) ir būdamas šių organizacijų nariu, jis tendencingai rinko medžiagą, bei daiktinius eksponatus, pildė muziejaus rinkinius, rašė publicistinius straipsnius sietinus su kultūros, istorijos ir gamtinio paveldo saugojimu.

1966 metais rankraštyje „Mickevičiaus slėnis“ autorius aptarė geologinio gamtos paveldo – „Adomo Mickevičiaus akmens“ saugojimo nuo sunaikinimo istoriją, tiesa tai daugiau informacinis tekstas, skirtas vietovės ir jos istorijos pažinimui, tačiau jame minimas itin svarbus objektas žymintis Adomo Mickevičiaus asmens būvimą Kaune, Žaliakalnyje,

¹⁰⁴ Juozapavičius, Pranas. [Sud.Pugačiauskas, Juozas]. 2009. Dzindzakės žemei prabilus. Vėžionys. Vilnius. Petro ofsetas. P. 11.

¹⁰⁵ Juozapavičius, Pranas. 1979. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Bibliografijos rodyklės. [sudarė Pranas Juozapavičius]. P. 115 - 116. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490432>> [Žiūrėta 2014 -04-01]

Girstupio upelio slėnyje, Ažuolyno parke. Tekste aprašomas slėnis ir jame išlikęs akmuo – tai istorines bei kultūrinės vertės savyje saugantys gamtinio paveldo objektai.

1969 metais „*Literatūroje ir mene*“ publikuotame straipsnyje – „Saugokime švietimo paminklus“ kraštotyrininkas šiame straipsnyje nurodo, jog paminklų apsauga plinta ir visuomenės gretose, veikia paminklų apsaugos įstatymas bei įsteigtas paminklų apsaugos fondas, tačiau vis dar trūksta dėmesio švietimo paminklams, jie nėra registruojami, nėra tiksliai žinomas jų skaičius, į respublikinės ar vietinės reikšmės architektūrinių ar istorinių sąrašą įtraukta tik dalis mokyklų pastatų. Autorius nurodo statinius duomenis atspindinčius XVI – XIX a. veikusių mokyklų skaičių. Pagrindinis straipsnyje keliamas klausimas – mokyklų pastatų apsauga, jų saugojimo (įtraukimo į saugomų objektų sąrašus) bei restauravimo darbai: „*Dalis išlikusių mokyklų pastatų neįtraukti į jokių kultūrinių paminklų sąrašus. Todėl jie nesaugomi, žalojami. Pastatai, kuriuose įsikūrusios mokyklos, neretai nemokėsiškai restauruojami ar remontuojami, ir jie praranda ankstesnę išvaizdą bei architektūrinę vertę. Taip atsitiko, pavyzdžiui, su šimtametės Marijampolės (Kapsuko) gimnazijos (dabar vid. m-la) rūmais, pristačius trečią aukštą, kuris labai nesiderina su pastatu. Siesikuose, restauruojant senuosius Zabielių „akademijos“ rūmus, mokyklos pastatas taip pat sužalotas. Savo išvaizdos taip pat neteko ir Ukmergės senoji penkiaklasė mokykla*“.¹⁰⁶ Straipsnio tekste autorius pateikia informaciją, kuri iliustruoja švietimo paminklų apsaugos realijas 7 dešimtmetyje, nurodomi, net ir pastatai, kuriuose vykdyti restauravimo ir remonto darbai padarė daugiau žalos, nei buvo naudingi, siekiant pagerinti objekto būklę. P. Juozapavičius neneigia, kad dali objektų gal ir nėra itin reikšmingi architektūrine prasme, tačiau yra išsaugoję istorinę vertę, kaip švietimo židiny, tad turėtų būti saugomi kaip kultūros paveldo paminklai.¹⁰⁷

Kraštotyrininkas P. Juozapavičius siekdamas atkreipti dėmesį į švietimo paminklų apsaugą, pateikė sąrašą objektų, kuriuos derėtų įtraukti į saugomų švietimo paminklų gretas: „<...> *Žemaičių Kalvarijos vidurinės mokyklos pastatas, kuriame 1803 – 1836 m. buvo įsikūrusi mokykla, Varnių dvasinę (kunigų) seminariją, veikusią 1740 – 1863 m., Rokiškio muzikos mokyklą (XIX a.), Nidos pirmąją mokyklą (XVIII a. pab.), Valkininkų pradinę mokyklą (XIX a.), kuri iš žemiečių mokyklos išaugo į dviklasę, progimnaziją ir pagaliau į vidurinę mokyklą. Į sąrašus neįtraukta ir Švenčionių gimnazijos, įsikūrusios 1919 m., pastatas* <...>“¹⁰⁸ Greta šių objektų kalbama ir apie vadinamąsias „pakampių mokyklas“, parapijines mokyklas bei po 1863 metų sukilimo ėmusias plisti slaptąsias „daraktorines“ mokyklas. Žinoma, jog šių mokyklų pastatų išlikę itin nedaug, tad straipsnyje išsakyta siūlymas, jog

¹⁰⁶ Juozapavičius, Pranas. Saugokime švietimo paminklus. In: *Literatūra ir menas*. 1969 kovo 15 d.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Juozapavičius, Pranas. Op. cit.

siekiant išsaugoti bent kelis šio tipo mokyklų pastatus, juos būtų tikslinga perkelti į Buities muziejų, prie Kauno marių.

Kraštotyrininkas P. Juozapavičius pabrėžė, jog siekiant suregistruoti švietimo paminklus reikia išaiškinti mokyklų pastatus ir kitas atmintinas vietas, susijusias su švietėjais ir pedagogais, siūloma tyrinėti ir kapinėse esančius antkapinius paminklus, sietinus su pedagogais, kurių mūsų krašte gausu.

Straipsnio pabaigoje P. Juozapavičius pažymi, jog šį švietimo paminklų registracijos darbą, pradėjo Respublikinio pedagoginio muziejaus darbuotojai, tačiau šiai užduočiai reikalinga didesnė jėga, tad P. Juozapavičius ragina jungtis ir kitų visuomenės draugijų bei įstaigų darbuotojus.¹⁰⁹

Šis P. Juozapavičiaus straipsnis iliustruoja, kraštotyrininko domėjimąsi kultūros paveldo išlikimu, jo apsauga bei tinkama restauracija. Minimimi ne tik restauruoti ir pirminę būklę praradę objektai, bet ir apsaugos nuo nykimo ir rekonstravimo stokojantys objektai. Autorius pateikia saugotinių objektų sąrašėlį ir siūlymus, kaip išsaugoti tikslingiau ir racionaliau išsaugoti objektus. Aptariama ne tik neigiama situacija, bet pateikiami ir siūlymai esamos padėties gerinimui, nurodomi veiksmai, kurie padėtų nuo sunykimo ar sunaikinimo apsaugoti objektus, atspindinčius švietimo istoriją Lietuvoje.

1986 metais P. Juozapavičius parengė mašinraščio tekstą skirtą Ažuolyno apsaugos klausimui – „Ar pakankama Ažuolyno globa ir apsauga“, kuris buvo persiųstas „Tiesa“ redakcijai. Tekste autorius nagrinėja Ažuolyno parko apsaugą, kaip i kokiomis sąlygomis vyksta jo priežiūra. P. Juozapavičius išreiškia nepasitenkinimą nuolatos mažinamu žaliosios zonos plotu, kertamais ažuoliukais. Neigiamai vertinami ir nauji objektai Ažuolyne, kvestionuojamas stovėjimo aikštelės įrengimas čia, ar tai nėra didesnis „Trojos arklys“ ažuolyno apsaugos klausimu?.. Nepabijota iškelti problemos ir dėl Apželdinimo tresto „darbo spartumo“, mat Radastų gatvėje statant naują bibliotekos pastatą aplinkos tvarkybos darbai kiek atsiliko, parko pakraščiai buvo virtę statybvieta. Iškeltas klausimas ir dėl A. Mickevičiaus, J. Paleckio atminimo įamžinimo Ažuolyno parke, kvestionuotas baseinėlio priešais bibliotekos pastatą racionalumas ir estetiškas bei funkcinis naudingumas. Keliamas klausimas dėl kuo didesnio žaliosios zonos išsaugojimo mieste, kas turėtų būti siekiamybe.¹¹⁰

P. Juozapavičiaus darbai susiję su paveldo apsauga, kalba apie siekį išsaugoti, tvarkyti ir propaguoti kultūros paveldą. Pagrindinis tikslas – išsaugoti, o ne keisti, pritaikyti naujiems tikslams, panaikinant pirminį, estetinį ir funkcinį objekto bruožą.

¹⁰⁹ Juozapavičius, Pranas. Saugokime švietimo paminklus. In: *Literatūra ir menas*. 1969 kovo 15 d.

¹¹⁰ Juozapavičius, Pranas. 1986. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Ar pakankama Ažuolyno globa ir apsauga [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

Taip pat svarbu paminėti, jog P. Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinyje „Darbai apie Kauną“, „Kaunas ir jo apylinkės“, pateikti tekstai ir informacija apie Kauno miesto istorinius – kultūrinius objektus ir šiomis dienomis plačiai naudojami ir cituojami. Vienas iš pavyzdžių - 2012 m. Lietuvos respublikos Kultūros ministro Arūno Gelūno įsakyme „DĖL KAUNO MIESTO ISTORINĖS DALIES, VADINAMOS NAUJAMIESČIU, TERITORIJOS IR APSAUGOS ZONOS RIBŲ PLANO PATVIRTINIMO“ miesto istorinės raidos apžvalgoje pateikiama citata iš Prano Juozapavičiaus rankraščių rinkinio „Albumas: Kaunas ir jo apylinkės: (nuo seniausių laikų iki šių dienų)“ susijusi su Karmelitų kaimelio dislokacija Kauno mieste.¹¹¹

Naudojama ir kita, su visuomenine veikla, susijusi P. Juozapavičiaus medžiaga, istorikas, Birštono muziejaus vyr. fondų saugotojas, Vytautas Kuzmickas, straipsnyje „*Profesoriaus Elijošiaus Nonio – Nonevičiaus atmintis kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus kūrybiniame palikime*“ atkleidžia būtent viena tokių, jo darbų panaudos būdų. Istorikas mini, jog rengiant 150 metinių minėjimą, būtent kraštotyrininko parengtas darbas apie Pr. E. Nonevičių – Nonį, buvo išsamiausias informacijos šaltinis, kuris buvo gausiai cituotas, panaudotos P. Juozapavičiaus fotografijos.¹¹² Atsižvelgiant į minėtame straipsnyje išsakytą mintį, kuri artima P. Juozapavičiaus monografijai, rengtai apie Pr. E. Nonevičių – Nonį – „*Neabejojame, kad šis Pr. Juozapavičiaus darbas bus vertinamas ir po 100 metų.*“¹¹³, galime daryti prielaidą, jog išsamūs P. Juozapavičiaus darbai yra vertinami ne vien jo, kaip asmens, bet ir platesniąja prasme.

III. 2. Fotografijų, susijusių su kultūros paveldo fiksavimu, tyrimas

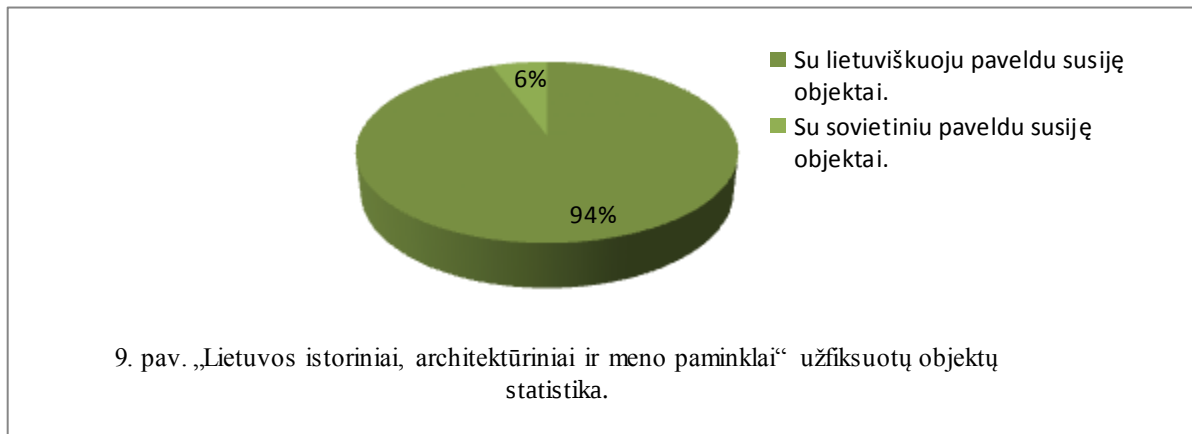
Kraštotyrininkas Pranas Juozapavičius taip pat parengė ir rankraštį, fotografijų rinkinį susijusį su kultūros paveldu, kuriame užfiksuoti architektūrinio, istorinio ir meninio paveldo objektai, „Lietuvos istoriniai, architektūriniai ir meno paminklai“. Šis rinkinys rengtas 1971 – 1975 metais, autorius užfiksavo 71 kultūros paveldo objektą (paminklą), kurį patalpino šiame rankraštyje rinkinyje. Fotografijose, kurios užfiksuoti koplytstulpiai, lietuvių kultūros veikėjai, rašytojai bei architektūros paveldo objektai, viso labo 4 iš 71 objekto sietini su sovietine kultūra, jos atspindžiu (pav. 9., priedas Nr. 2.).

¹¹¹2012 m. Lietuvos respublikos Kultūros ministro Arūno Gelūno įsakymas DĖL KAUNO MIESTO ISTORINĖS DALIES, VADINAMOS NAUJAMIESČIU, TERITORIJOS IR APSAUGOS ZONOS RIBŲ PLANO PATVIRTINIMO. Prieiga internete:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.dok_priedas?p_id=55646> [Žiūrėta 2013 – 12- 03]

¹¹² Kuzmickis, Vytautas. Profesoriaus Elijošiaus Nonio – Nonevičiaus atmintis kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus kūrybiniame palikime. Prieiga internete: < <http://kvitrina.com/?p=56576>> [Žiūrėta 2014 – 04-23]

¹¹³ Ibid.

Lietuvos švietimo istorijos muziejaus fonduose, III F rinkinyje taip pat saugomos P. Juozapavičiaus fotografijos, susijusios su paveldo fiksacija. Čia saugomos fotografijos suskirstytos į 10 skyrelių (Antkapiniai paminklai, paminklai, Mokyklų pastatai, parkai, Istoriniai statiniai, paveldo objektai, Kauno kioskeliai, Asmenybės, Kraštotyrinės kelionės ir su jomis susijusios fotografijos, Pilyys, Kulto pastatai, bažnyčios, Dvarų pastatai, Pastatai, susiję su istorinėmis asmenybėmis), kuriuose fotografijos sugrupuotos pagal tematiką, jose vaizduojamus objektus.

„Antkapinių paminklų, paminklų“ rinkinėlyje saugomos 33 fotografijos (į šį skaičių įtraukti ir dubeltai), kuriose kraštotyrininkas užfiksavo įvairius paminklus, tiek antkapinius, žyminčius pedagogų ir visuomenės veikėjų kapavieta, tiek memorialinius, pažyminčius svarbius istorinius įvykius (priedas Nr. 3). Rinkinėlyje – „Mokyklų pastatai“ 10 fotografijų, kuriose užfiksuoti mokyklų pastatai, tai viena iš P. Juozapavičiui aktualių tyrinėjom temų, švietimo įstaigų paplitimu bei jų veikimo istorija (Priedas Nr. 4).

„Istoriniai statiniai, paveldo objektai“ tai 59 fotografijų rinkinėlis, kuriame saugomos P. Juozapavičiaus fotografijos, kuriose vaizduojami gamtos, architektūros ir kultūros paveldo objektai. Šiame rinkinyje 11 fotografijų buvo užfiksuoti sovietmečiu statyti objektai, Girstupio pastato statyba, naujojo Dainavos mikrorajono statiniai, Kauno Jachtklubas, 4 – neatpažintos vietovės ir 44 keturios fotografijos, kuriose kraštotyrininkas P. Juozapavičius užfiksavo senuosius Kauno ir kitų Lietuvos miestų objektus, bei nykstančių profesijų atstovus, su jų darbo įrankiais: Kauno vaikščiojantis peilių galąstojas, cimbolininkas. (priedas Nr. 5.)

Rinkinėlyje „Kauno kioskeliai“ išlikę 16 fotografijų (į šį skaičių įtraukti ir dubeltai), šiose P. Juozapavičius nufotografavęs senuosius ir tarybiniais laikais Kauno mieste veikusius spaudos kioskus. Kraštotyrininko fotografijose išskirtos 3, kuriose manoma nufotografuoti kioskeliai galėjo būti pagaminti iki tarybinio laikotarpio, ar net iki Pirmojo pasaulinio karo, kiti objektai – tarybinio laikotarpio liudininkai, mažosios miesto architektūros objektai. (priedas Nr. 6).

Kiek menkesnis rinkinys „Asmenybės“ (priedas Nr. 12), kuriame viso labo tik dvi fotografijos, kuriose prof. Juozo Jurginio ir dailininko Mstislavo Dobužinskio portretai.

Skyrelyje „Kraštotyrinės kelionės ir su jomis susijusios fotografijos“ saugoma 13 objektų, kuriuose kraštotyrininkas kelionių metu po užsienį ir Lietuvą įamžinęs žymesnius objektus, vietas kuriose lankėsi. (priedas Nr. 7.) „Pilys“ – tai penkių fotografijų rinkinukas, kuriame saugomos fotografijos Lietuvai istoriškai svarbių pilių (Durbės, Trakų ir Raudonės). (priedas Nr. 8).

„Kulto pastatai, bažnyčios“ – tai 16 fotografijų rinkinukas, kuriame surinktos P. Juozapavičiaus nuotraukos, vaizduojančios Lietuvos miestų ir miestelių kulto pastatus, jų fragmentus pabrėžiančius stilistiką ar ikonografinius objektus – šventųjų atvaizdus. (priedas Nr. 9). „Dvarų pastatų“ fotografijų rinkinyje saugomos 9 nuotraukos, kuriose P. Juozapavičius įamžinęs Siesikų, Nesvyžiaus, Ustronės, Gelgaudiškio ir Paežerių dvarų pastatus. (priedas Nr. 10.).

Rinkinyje „Pastatai, susiję su istorinėmis asmenybėmis“ saugomos 16 fotografijų, jose užfiksuoti pastatai, kuriose gyveno įžymios asmenybės, visuomenės veikėjai ar kultūros veikėjai – kūrėjai. (priedas Nr. 11.)

Objektai, kuriuos fiksavo P. Juozapavičius neretai siejami su Lietuvos kultūros ir visuomenės veikėjais, meno ir architektūros paveldu, tuo laikmečiu vadintais paminklais. Tiek fotografijų rinkinyje „Lietuvos istoriniai, architektūriniai ir meno paminklai“, tiek ir Lietuvos švietimo istorijos fonduose fotografijų rinkinyje saugomos fotografijos sietinos su Lietuvos istorija, jos meniniu ir kultūriniu paveldu, bei memorialinių vietovių ir žymių asmenybių atminimo įamžinimo fiksavimu, fotografijose taip pat galime išvysti tautinio, etnografinio paveldo, kuriose pavaizduoti koplytstulpiai, koplytėlės. Taigi P. Juozapavičius rinkdamas medžiagą ir fiksuodamas vaizdus rinkosi objektus, kurie atspindėjo krašto istoriją, buvo siejami su tautine kultūra ir net gamtiniu šalies paveldu, kaipantai piliakalniai.

Fotografijos Lietuvos švietimo istorijos fonduose (toliau – LŠIM), III F rinkinyje saugomos, kaip pavienės kultūros paveldo vertybės, autorius nėra sugrupavęs jų pagal tematiką ar pateikęs jų (fotografijų) katologiazvimo principą, kuriuo remiantis fotografijas būtų siskirstytos į rinkinius. Kraštotyrininko fotografijas į rinkinius suskirstė LŠIM darbuotojai, administruojantys III F fotografijų rinkinį, tačiau ir šis fotografijų sugrupavimas nėra reglamentuotas, tiesiog išskirti tematinio požiūriu panašūs objektai, juos saugant bendrame aplanke. P. Juozapavičiaus fotografijos – dokumentinio - reportažinio stiliaus darbai, kuriuose siekta fiksuoti istoriškai ir meniškai svarbius objektus ir jų elementus. Tad akivaizdu, jog gausu pavienių objektų, kurie P. Juozapavičiaus manymu, buvo vertingi, kaip kultūrinio paveldo ženklai.

IV. PRANO JUOZAPAVIČIAUS TEKSTO PRISTATYMAS IR JO PANAUDA RENGIANČIĄ EKSKURSIŲ MARŠRUTĄ

IV.1. P. Juozapavičiaus kraštotyrinio teksto „Istorinis - revoliucinis Kaunas (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ pristatymas

Rankraštis „Istorinis - revoliucinis Kaunas(iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ mašinėle surinktas 1945 metais. Tituliniame lape nurodoma, jog pridedamas vadovas po miestą, tačiau pateikiamas tik lankytinų vietų sąrašas su trumpu jų anotavimu, remiantis šiame straipsnyje pateiktu sąrašu, atrinkus keliolika lankytinų objektų, sudariau ekskursinį maršrutą po Kauną, apimančią senamiestį.

Pats straipsnis pradedamas įvadu, kuriame kalbama apie miesto gyvavimą, jo pasipriešinimą hitlerinei okupacijai, sąjūdžius, kurie vyko mieste iki įsigalint sovietų sąjungai Lietuvoje. Rankraštis sudarytas iš trijų stambių skyrių, su keliolika poskyrių, „Miestas praеityje“, „Revoliucinis Kaunas“ ir „Lankytinos vietos Kaune“.

Pirmasis poskyrius – „Miestas praеityje“ sudarytas iš trijų poskyrių. I. „Kauno pilis“ pasakoja Kauno pilies istoriją, jos kovų su kryžiuočiais laikotarpį. Minimasis mūšis, kurio metu į kryžiuočių ordino nelaisvę pakliuvo Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Kęstučio sūnus – Vaidotas, pilies valdovas. Nurodoma, kuriuo periodu ir po kokių įvykių miestas ėmė plėstis ir augti, pilies nykimas fortų statybos metu.

Antrajame – „Miesto rotušė“, nurodoma, jog Kaunas turėdamas Magdeburgo teises, kurias jam XV a. suteikė Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas, jau XVI a. viduryje, Zigmanto Senojo ir Žygimanto Augusto valdymo laikais, pradėta statyti mūrinė miesto magistrato būstinė – rotušė.¹¹⁴ Cituojami dokumentai menantys kartinio rotušės akmenų pamatuose padėjimo įvykius bei šį procesą stebėjusius asmenis. Numanoma, jog ši, mūrinė, magistrato būstinė, nėra pirmasis tokios paskirties pastatas mieste, tačiau apie anksčiau buvusius pastatus autorius neradęs žinių. Vėlesniais metais, Kaunui tapus apskrities miestu čia (rotušėje) rinkosi seimeliai ir teismai. Trumpai aptariamas miesto rotušės sunykimasis XVII amžiuje. Minimi restauracijos darbai 1638 metais, inicijuoti Kauno vaivados Albrechto Stanislovo Radvilos ir 1771 metais atlikti perstatymo darbai, kurie suteikė rotušei beveik šiandieninę išvaizdą, kuriuos inicijavo karalius Stanislovas Augustinas. XIX a. pradžioje

¹¹⁴ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

rotušėje buvo įkurta cerkvė, vėliau amunicijos ir kitų artilerinių ginklų sandėlis. XIX a. 4 dešimtmetyje ji tampa buvo paversta carų namais. To paties amžiaus viduryje rotušėje buvo įkurta gaisrinė, o jos rūsiuose karinis kalėjimas. 1965 metais buvo įkurtas rusų teatras. Rankraščio autorius pabrėžė, jog rotušė, Kauno miesto magistrato – savivaldybės būstine buvo iki sovietų valdžios atkūrimo Lietuvoje, čia veikė visi svarbiausi miesto valdymo organai.¹¹⁵

Trečiasis poskyris skirtas „Kauno augimui“ jame nagrinėjama seniausios Kauno istorijos etapas, kaip miesto – prekybos uosto vystymasis, jo augimas. Kalbama apie mokestinę miesto sistemą, kuri veikė XVI a. Minima, jog miestui gavus Magdeburgo teises pasunkėja jo augimo procesas, mat ima siautėti atvykę riteriai, kurie grobė žemes, tad buvo praplėstos valstiečių teisės, leista naudotis prekybos keliais, mokant maito mokesčius. Ilgainiui apie Kauno pilį – dvarą ėmė kurtis mažesni palivarkai, taip plečiantis ir miestui. Minima Kauno herbo suteikimo istorijos dalis, kuomet po Liublino unijos Kaunas tapęs Trakų vaivadijos dalimi, mieste vykusios religinės kovos, vyravo šlėktų bedarbystė, tad miestas buvo kiek sunykęs.¹¹⁶

Aptariama miesto augimo istorija XVI – XVII a. miesto pramonės kūrimas, 1655 metų gaisras, nuniokojęs miestą. Trumpai nusakomas ir švedų karaliavimo mieste laikotarpis. XVIII – XIX a. gyventojų statistika, jos pokyčių priežastys. XVIII – XIX a. miesto ir gyventojų skaičiaus plėtros procesas. Pažymima, jog panaikinus baudžiavą miesto plotas ima augti, gausėja gyventojų mieste, minima, jog jau 1919 metais Kauno miestas užima 1,667 ha su atskiromis miesto dalimis: Senamiesčiu, Naujamiesčiu – miesto centru, Žaliakalniu, Vilijampole, Šančiais ir Aleksotu, šiuo laikotarpiu nei Petrašiūnai, nei Panemunė nėra traktuojami kaip Kauno miesto dalis.¹¹⁷ Pasakojama Kauno, kaip gubernijos miesto raida XIX a. pramonės, visuomeninio transporto bei geležinkelio linijos nutiesimo svarba miesto plėtrai. Minimas hitlerinis okupacinis laikotarpis, miesto niokojimas, karo metu, bei siekis atstatyti miesto augimą Lietuvoje įvedus tarybinę santvarką.

Antrasis skyrius skirtas revoliuciniams įvykiams Kaune aptarti. Pirmajame poskyryje „Kaunas 1831 metų sukilime“ atspindi feodalinės santvarkos irimą, protestą prieš baudžiavą ir sieki iš jos išsivaduoti. Minima filomatų draugija, jos siekiai ir nariai bei „Karinių bičiulių“ draugija. Šiame poskyryje aprašoma baudžiauninkų kovą prieš dvarininkus bei carinę armiją.

¹¹⁵ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹¹⁶ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. P. 21. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹¹⁷ Ibid.

Nusakoma Jonavos užėmimo istoriją, siekio užimti kelius vedančius į Kauną ir Vilnių planai. Mėginimą užimti Kauną, vėliau jo gynimą ir vadavimą nuo carinės armijos pulkų. Trumpai nusakomos ir priežastys lėmusios sukilimo pralaimėjimą.

„1863 metų sukilimo įvykiai Kaune“ atspindi Lietuvos ir Lenkijos baudžiauninkų sukilimą prieš bajoriją, siekį turėti savo laisvę ir žemę. Minimimi ginkluoti susirėmimai, Kauno gubernijos tapimas sukilėlių centru, jų vadai. Minimas A. Mackevičius, jo suėmimo istorija bei daugelio sukilėlių kalinimas.

Trečiasis poskyris „Pranas Eidukevičius Kauno darbininkų tarpe“ kalba apie komunistų partijos Lietuvoje steigėją P. Eidukevičių, kuris aktyviai dalyvavo darbininkų streikuose siekiant geresnių darbo sąlygų, didesnių atlyginimų. Šie judėjimai tai lyg profesinių sąjungų užuomazgos Lietuvoje.

Ketvirtasis – „F. E. Dzeržinskio revoliucinė veikla Kaune“ tai sovietų valdžios, socializmo propaguotojas Kauno mieste, kuris darbininkams dėstė marksistines idėjas, vadovavo darbininkų streikams. Dirbdamas ir gyvendamas Kaune suorganizavo socialistinį darbininkų ratelį, ėmė leisti socialistinę laikraštį, mokė darbininkus rašto bei skaitymo, skiepijo socialistinės lygybės idėjas. Penktajame poskyryje – „Kauno darbininkų kova 1905 metų revoliucijoje“ kalbama apie darbininkų luomo streikus, siekiant geresnių gyvenimo ir darbo sąlygų.

Šeštasis poskyris „Kaizerinė vokiečių okupacija ir Kauno darbo žmonių kova dėl Tarybų valdžios įkūrimo“ aptariama kaizerinio okupacijos laikotarpio bruožai, aprašomas pasipriešinimas šiai naujai santvarkai šalyje, streikai, partizaniniai pasipriešinimai. Minimas 1918 m. sovietų valdžios susikūrimas Lietuvoje, susiformavęs pasipriešinimas jai, kovos su nauja santvarka Lietuvoje, sovietų valdžios nuvertimas ir antrasis jos susiformavimas Lietuvoje, 1940 metais.¹¹⁸

Šiame rankraštyje P. Juozapavičius aprašo Kauno miesto istoriją nuo seniausiųjų laikų iki sovietų sąjungos įsigalėjimo. Pirmasis skyrius tikslingai nusako Lietuvos istoriją, jos kultūrinio bei istorinio identiteto augimą, nuo karų su kryžiuočių ordinu iki pasipriešinimo bajorijos priespaudai, carinei valdžiai, baudžiavos panaikinimo. Antrasis skyrius aptardamas sukilimus persipina su sovietinių idėjų sklaidos tematika, pasipriešinimas bajorijai, carinei valdžiai prilyginamas socialinės lygybės kūrimui, ko pasėkoje kalbama ir apie sovietų valdžios atkūrimą Lietuvos krašte.

Trečiajame skyriuje autorius pateikė lankytinų objektų sąrašus, kuriuos suskirstė išskyrė į du poskyrius: I. Istorinės vietos ir paminklai. II. Muziejai ir kitos kultūrinės vietos.

¹¹⁸ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. P. 67-76. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

Pirmajame poskyryje nurodomi objektai sietini tiek su XIX a. vykusiais sukilimais, tiek su XX a. darbininkų luomo streikais, tiek su sovietinės valdžios įvedimu Lietuvoje. Antrajame poskyryje nurodomi muziejai, kultūros įstaigos sietinos su Lietuvos kultūriniu bei moksliniu gyvenimu.

IV.2. P. Juozapavičiaus kraštotyriniame tekste „Istorinis - revoliucinis Kaunas (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ nurodytų istorinių vietų ir paminklų panauda, rengiant turistinį maršrutą

Šios ekskursijos metu susipažinsite su Kaunu, jo istorinėmis vietomis ir paminklais, kurias 1945 metais pasiūlė aplankyti kraštotyrininkas P. Juozapavičius. Maršruto aprašas parengtas naudojantis P. Juozapavičiaus rankraštyje pateikta medžiaga, kuri apibūdina lankytino objekto išskirtinumą, papildant patikslintais duomenimis. Šios ekskursijos tema Kauno miesto istorinės vietovės 1945 metų nuorodomis.

Kaunas P. Juozapavičiaus darbe „Istorinis - revoliucinis Kaunas (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ minimas, kaip kovotojų dėl laisvės židinys. Čia dar XIV amžiuje vyko lietuvių pasipriešinimas kryžiuočių ordino daliniams. Vėlesniais amžiais minimos kovos prieš buržuazinę priespaudą, siekta baudžios panaikinimo, asmens ir žemės laisvės, kovos prieš okupacinius režimus. Ekskursijos maršrutas pateikiamas priede Nr. 13.

IŠVADOS

- Pranas Juozapavičius polinkį tyrinėti savą kraštą, jo kultūrą ir paveldą atrado vaikystėje. Vėliau vykdyta muziejininko ir pedagogo veikla buvo tamptai susijusi su šia kraštotyrinės praktikos tąsa. Dirbdamas muziejuje, rengdamas straipsnius bei kitus tekstus, P. Juozapavičius neretai panaudoja informacijos rinkimo būdus, susijusius su kraštotyra. Dirbdamas muziejuose organizuoja ekspedicijas, renka įvairius dokumentus, daiktinius eksponatus ir nesibodi užrašyti tekstinės informacijos.
- Tyrinėdamas pedagogus, švietėjus ir visuomenės veikėjus Pranas Juozapavičius daugiausiai dėmesio skiria asmenims, susijusiems su lietuviškąja kultūra ir istorija. Nemaža Prano Juozapavičiaus darbų dalis skirta pedagogų, švietėjų ir visuomenės veikėjų darbų bei pasiekimų aprašymui, taip pat tyrinėjami miesteliai, jų istorija bei kt., rengtos ekskursijos, skaitytos paskaitos, publikuoti straipsniai didžiuosiuose to meto leidiniuose.
- Prano Juozapavičiaus darbai bei tyrinėjimai, susiję su turizmu, nėra vien ekskursiniai maršrutai ir vadovai po užsienio šalis, tai šiltai perteiktas pasakojimas, pajvairintas vietos žmonių atsiminimais, kurie priartina keliautoją prie krašto.
- Kraštotyra ir turizmas tamptai susijusios veiklos, kurios papildo viena kitą, kraštotyrininko surinkta informacija, pažintos vietos bei parengti aprašai, tampa žaliava turizmo, turistinio maršruto formavimui.
- Tuo laikmečiu turistiniai maršrutai buvo rengiami atsižvelgiant į dominuojančias ideologines normas. Tačiau savo darbuose P. Juozapavičius sugebėjo interaktyviai pristatyti ne tik „privalomosios“ programos objektus, bet taip pat nurodyti ir išties istoriškai Lietuvai svarbius faktus.
- Ekskursijos – pamokos „Lenininės „Iskros“ vietomis Kaune“ tekste daugiau pabrėžiamas sovietinio periodo užuomazgos, šis tekstas tarsi duoklė sovietinei švietimo sistemai, nurodant sovietinės istorijos pradžių krašte.
- Apžvelgiant trijų dienų turistinės kelionės maršruto „Bočių pramintais keliais“ aprašą, matome, jog siekiant istorinio tolygumo, kai kurie miestai pristatomi kaip sovietinės kultūros centrai šiomis dienomis, tačiau nepamirštama jų senoji istorija, kuri atspindi ir lietuviškąją kultūrą, jos savitumą bei tautinį identitetą.
- Kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus straipsnis „Adomo Mickevičiaus vietos Kaune“ orientuotas į poreikį pažinti vietas, sietinas su žymiomis asmenybėmis, kurios gyveno ir kūrė Kaune, siekiama skatinti pažintines ekskursijas. Skatinamas savo krašto pažinimas. Šiuose tekstuose sovietinės tematikos itin maža, ji atsiskleidžia tik per

smulkmenas, susiejant citatas, ar XIX a. pradžios jaunatviškas laisvės ir multikutūriškumo idėjas.

- Pagrindinis kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus tikslas – išsaugoti, o ne keisti, pritaikyti naujiems tikslams, išlaikant pirminį, estetinį ir funkcinį objekto bruožą. Straipsniuose autorius neretai mini problemas, kurios yra aktualios ir šių dienų paveldo apsaugos srityje, tai - nepakankama kultūros paveldo apsauga.

- Kraštotyriniame 1945 metų tekste „Istorinis - revoliucinis Kaunas (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ vaizdžiai pasakojama ikisovietinė krašto istorija, sietina su pasipriešinimo tematika, kuri yra viena būdingiausių to meto ideologijos skleidimo formų. Šis darbas gali būti laikomas duokle sovietinei nomenklatūrai. Aptariamas laikotarpis sietinas su kovomis su kryžiuočių ordinu, 1831 metų ir 1863 metų sukilimai. Tad nenuostabu, jog tekstas nėra itin rišlus, gan sunkiai skaitomas, minimi darbininkų luomo sukilimai, kurie traktuojami kaip siekis įkurti sovietų valdžią Lietuvoje. Šis tekstas daugiau ar mažiau, abejų savimonių samplaika, glaudžiai susiejanti dviejų skirtingų šalių istorinius įvykius.

- Prano Juozapavičiaus tekstuose sukaupta informacija gali būti panaudojama kaip žaliava turistinio maršruto rengimui. Papildant informaciją naujais faktais P. Juozapavičiaus darbai gali būti sėkmingai integruojami į nūdienos kultūros sklaidą.

Bibliografijos sąrašas

ŠALTINIAI:

Nepublikuotų šaltinių sąrašas:

1. Juozapavičius, Pranas. 1979. *Bibliografija*. Kaunas.: Lietuvos TSR Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija. (LŠIM fondų medžiaga)
2. Juozapavičius, Pranas. *Iš Sofijos Čiurlionienės - Kymantaitės laiškų*. (LŠIM fondų medžiaga)
3. Fotografijos iš Lietuvos švietimo istorijos muziejaus fondų.: *LŠIM III F 5058 – III F 5085; III F 5097 – III F 5214*

Publikuotų šaltinių sąrašas:

5. Juozapavičius, Pranas. 1980. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Kaunas ir jo apylinkės*. P. 454 lap. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489322>> [Žiūrėta 2013 -11-29]
6. Juozapavičius, Pranas. 1984. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Radimai ir praradimai*. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490094>> [Žiūrėta 2014 -04-01]
7. Juozapavičius, Pranas. 1969. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Kelionių po užsienį medžiaga. Saremos saloje*. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490198>> [Žiūrėta 2014-04-07]
8. Juozapavičius, Pranas. 1979. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Bibliografijos rodyklės*. [sudarė Pranas Juozapavičius]. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490432>> [Žiūrėta 2014 -04-01]

9. Juozapavičius, Pranas. 1975. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Lietuviško elementoriaus raida.* [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490132>> [Žiūrėta 2014-04-01]
10. Juozapavičius, Pranas. 1969. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Kelionių po užsienį medžiaga. Žmonės tvirtesni už stichiją.* [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490201>> [Žiūrėta 2014 -04-07]
11. Juozapavičius, Pranas. 1971. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Lenininės "Iskros" vietomis Kaune.* [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489433>> [Žiūrėta 2014 -04-07]
12. Juozapavičius, Pranas. 1970. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Lietuvą. Bočių pramintais keliais.* [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-07]
13. Juozapavičius, Pranas. 1986. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Ar pakankama Ažuolyno globa ir apsauga* [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490034>> [Žiūrėta 2014 -04-15]
14. Juozapavičius, Pranas. 1945. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas.* [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]
15. Juozapavičius, Pranas. 1971 - 1975. *Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Ikonografija. Lietuvos istoriniai, architektūriniai ir meno paminklai.* [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000490284>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

ELEKTRONINIAI IŠTEKLIAI:

4. 2012 m. Lietuvos respublikos Kultūros ministro Arūno Gelūno įsakymas *DĖL KAUNO MIESTO ISTORINĖS DALIES, VADINAMOS NAUJAMIESČIU, TERITORIJOS IR APSAUGOS ZONOS RIBŲ PLANO PATVIRTINIMO.* Prieiga internete:

- <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.dok_priedas?p_id=55646> [Žiūrėta 2013 – 12-03]
5. *Adomas Mickevičius Kaune*. Prieiga internete: <<http://www.musuodiseja.lt/kelione-lietuvoje/205>> [Žiūrėta 2014-04-14]
 6. *Apie Maironio lietuvių literatūros muziejų*. Prieiga internete: <<http://maironiomuziejus.lt/lt/apie-mus>> [Žiūrėta 2014 -04-15]
 7. Didžgalvis, Rimantas. *Žaliakalnio Ažuolynas*. Prieiga internete: <<http://www.zaliasazuolynas.lt/index.php/renginiai/56-aliakalnio-uolynas.html>> [Žiūrėta 2014 -04-07]
 8. Elektroninis žinynas. *Žymūs Kauno žmonės: atminimo įamžinimas*. Juozapavičius Pranas. Prieiga internete: <<http://atminimas.kvb.lt/asmenvardis.php?asm=JUOZAPAVI%C8IUS%20PRANAS>> [Žiūrėta 2013 -11 -23]
 9. Jablonskienė, Audronė. *Post scriptum Maironio ir Jokūbonio atminimui*. Prieiga internete: <<http://www.ve.lt/naujienos/kultura/kulturos-naujienos/post-scriptum-maironio-ir-jokubonio-atminimui-925317/>> [Žiūrėta 2014 -04-20]
 10. Juodojo turizmo grimasos. Prieiga internete: <<http://www.balsas.lt/naujiena/229800/juodojo-turizmo-grimasos>> [Žiūrėta 2014-04-04]
 11. *Lankytinos vietos, susijusios su Maironiu*. Prieiga internete: <<http://www.maironis.kaunas.lm.lt/maironis/vietos.aspx>> [Žiūrėta 2014 -04-15]
 12. *Kauno miesto istorija*. Prieiga internete: <<http://www.kaunas.lt/index.php?2185745312>> [Žiūrėta 2014 -04-15]
 13. *Kauno pilis*. Prieiga internete: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Kauno_pilis> [Žiūrėta 2014 -04-20]
 14. *Kauno pilis*. Prieiga internete: <<http://www.15min.lt/zyme/kauno-pilis>> [Žiūrėta 2014 -04-15]
 15. *Kauno rotušė*. Prieiga internete: <<http://www.lithuania.travel/objektai/kauno-rotuse/478>> [Žiūrėta 2014 -04-20]
 16. *Kauno rotušė*. Prieiga internete: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Kauno_rotu%C5%A1%C4%97> [Žiūrėta 2014 -04-20]
 17. *Kauno senamiestis*. Prieiga internete: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Kauno_senamiestis> [Žiūrėta 2014 -05-10]
 18. Kendle A. *Dark tourism: A fine line between curiosity and exploitation*. Prieiga internete: <<http://www.vagabondish.com/dark-tourism-travel-tours/>> [Žiūrėta 2014-04-13]

19. Kilinskaitė, Renata. *Kauno pilis*. Prieiga internete:
<<http://www.autc.lt/public/HeritageObject.aspx?id=1478>> [Žiūrėta 2014 -04-20]
20. Kulevičius, Salvijus. *Antrasis pilių gyvenimas: istorinių pilių atmintis ir rekonstravimas modernioje visuomenėje*. P. 192 – 193. Prieiga internete:
<http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/acta/2013_16/kulevicius.pdf> [Žiūrėta 2014 -04-23]
21. Kuzmickis, Vytautas. *Profesoriaus Elijošiaus Nonio – Nonevičiaus atmintis kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus kūrybiniame palikime*. Prieiga internete: <<http://kvitrina.com/?p=56576>> [Žiūrėta 2014 – 04-23]
22. Marcinkevičienė, Danutė. *Atidengta atminimo lenta kraštotyrininkui, muziejininkui, publicistui Pranui Juozapavičiui*. Prieiga internete:
<<http://kaunas.lt/index.php?2982606010>> [Žiūrėta 2013 -11 – 23]
23. Mikelaitytė, I. *EKSKURSIJŲ ORGANIZAVIMAS IR MARŠRUTŲ PO KAUNO MENININKŲ MEMORIALINES VIETAS PARENGIMAS*. Prieiga internete:
<http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100608_103743-51952/DS.005.0.02.ETD> (Žiūrėta 2014-03-30)
24. *Perkūno namas*. A. Mickevičius. Prieiga internete:
<<http://www.perkunonamas.lt/istorija/a-mickevicius/>> [Žiūrėta 2014-04-12]
25. *Perkūno namas*. Prieiga internete: <<http://www.perkunonamas.lt/istorija/perkuno-namas/>> [Žiūrėta 2014 -04-15]
26. *Restorano „Medžiotojų užėiga“ pastato istorija*. Prieiga internete:
<<http://www.medziotojai.lt/apie-mus/>> [Žiūrėta 2014-04-12]
27. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (Vytauto Didžiojo) bažnyčia. *Architektūra, dailė, istorija*. Prieiga internete: <<http://vytautine.lcn.lt/site/baznycia.htm>> [Žiūrėta 2014 -04-15]
28. Terminų žodynas. Prieiga internete: <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/p/pazangus>> [Žiūrėta 2014-04-01]

LITERATŪRA

Knygų sąrašas:

29. Barauskaitė, Jūratė. *Ekskursijos rengimo metodika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 2012.
30. Jankevičienė, Algė, sud. *Kauno architektūra*. Vilnius: Mokslas. 1991.

31. Juozapavičius, Pranas. [Sud.Pugačiauskas, Juozas]. 2009. *Dzindzakės žemei prabilus. Vėžionys*. Vilnius. Petro ofsetas.
32. Juozapavičius, Pranas. 1970. *Adomas Mickevičius Kaune*. Vilnius: Mintis.
33. Juozapavičius, Pranas. 1963. *Per Kaukazą. Turistinio maršruto keliais*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
34. Laurinavičius, Jonas. 1989. Pranas Juozapavičius. (Biografinė rodyklė). Vilnius: Raidės spaustuvės Kaišiadorių filialas.
35. Žalienė, Irena. Sabaliauskaitė, Aurelija. 2002. *Pasaulio ir Lietuvos turizmo raida: mokomoji priemonė*. Kaunas: LKKA.

Straipsnių sąrašas:

36. Abramauskas, S., Janavičius B., Juozpavičius P., Jurkūnas J. *Priebrendęs reikalas*. In: *Kauno tiesa*. 1957 liepos 28 d.
37. Josvainis, M. *Draugystės maršrutais*. In: *Kauno tiesa*. 1973 lapkričio 6 d.
38. Juozapavičius, Pranas. *Apie ekskursijų vaidmenį politechniniame gyvenime*. In: *Tarybinis mokytojas*. 1953, Nr. 5. P. 30 – 36.
39. Juozapavičius, Pranas. *Adomo Mickevičiaus vietomis Kaune*. In: *Kauno tiesa*. 1956 rugsėjo 21 d.
40. Juozapavičius, Pranas. *Jeigu nori pažinti miestą*. In: *Kauno tiesa*. 1966 m. birželio 1d.
41. Juozapavičius, Pranas. *Saugokime švietimo paminklus*. In: *Literatūra ir menas*. 1969 kovo 15 d.
42. Juozapavičius, P. M. K. *Čiurlionio gimtinės keliais*. In: *Kauno tiesa*. 1975 spalio 28 d.
43. Levandauskas, V. *Salomėja Nėris Kaune*. In: *Vakarinės naujienos*. 1978 lapkričio 27 d.
44. Liutkus, A. *Keliu, kuriuo gabeno „Iskrą“*. In: *Komjaunimo tiesa*. 1969 vasario 25 d.
45. Milkevičius, A. *Brandos keliu*. In: *Kauno tiesa*. 1975 lapkričio 12 d.
46. Pranaitis, Juozas. *Reikia vadovo po Vilniaus miestą*. In: *Tiesa*. 1950 balandžio 26 d.
47. Radvilaitė, K. *Prasminga biografija*. In: *Kauno tiesa*. 1977 rugsėjo 23 d.
48. Raguckas, J. *118 ekskursijų ir vienas vadovas*. In: *Tarybinis mokytojas*. 1985 liepos 15 d.
49. Rugytė, P. *Gidai mokėsi būti gidais*. In: *Kauno tiesa*. 1981 gruodžio 16 d. P. 3.
50. Rubienė, A. *Naujuoju maršrutu* In: *Kauno tiesa*. 1984 liepos 28 d. P. 4.
51. *Svarbi žmonių dvasinio turto priemonė*. In: *Kauno tiesa*. 1981 rugpjūčio 16 d. P. 1 – 2.
52. Tamulėnienė, S. *Adomas Mickevičius Kaune*. In: *Vakarinės naujienos*. 1981 rugsėjo 4 d.
53. Valaika, P. *Prakalbinta istorija*. In: *Vakarinės naujienos*. 1976 liepos 2 d.

Priedų sąrašas

1 priedas. Kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus aprašytų visuomenės veikėjų politinio požiūrio įvardijimo lentelė.

Šioje lentelėje pateikiama informacija apie P. Juozapavičiaus darbuose aprašytų visuomenės veikėjų veiklą, jų politines pažiūras.

2 priedas. Ikonografijoje „Lietuvos istoriniai, architektūriniai ir meno paminklai“ užfiksuotų objektų fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiami P. Juozapavičiaus parengto ikonografinio pobūdžio albumo atvaizdai su pavadinimais, bei trumpais aprašais.

3 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlį „Antkapinių paminklų, paminklų rinkinyje“ (III F 5148 – III F 5171) saugomų LŠIM fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

4 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlį „Mokyklų pastatai“ (III F 5138 – III F 5147) saugomų LŠIM fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

5 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlį „Istoriniai statiniai, paveldo objektai“ (III F 5172 – III F 5214) saugomų LŠIM fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

6 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlį „Kauno kioskeliai“ (III F 5073 – III F 5085) LŠIM saugomų fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

7 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlį „Kraštotyrinės kelionės ir su jomis susijusios fotografijos“ (III F 5058 – III F 5070) LŠIM saugomų fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

8 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlį „Pilys“ (III F 5121- III F 5125) LŠIM saugomų fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

9 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlį „Kulto pastatai, bažnyčios“ (III F 5097 – III F 5111) LŠIM saugomų fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

10 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlį „Dvarų pastatų“ (III F 5112 – III F 5120) LŠIM saugomų fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

11 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlio „Pastatai, susiję su istorinėmis asmenybėmis“ (III F 5126 – III F 5127) LŠIM saugomų fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

12 priedas. Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlio „Asmenybės“ (III F 5071 – III F 5072) LŠIM saugomų fotografijų lentelė.

Šioje lentelėje pateikiamos fotografijos su aprašais ir datavimu.

13 priedas. Ekskursinis maršrutas, parengtas remiantis P. Juozapavičiaus tekste „ISTORINIS - REVOLIUCINIS KAUNAS (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ pateiktu istorinių paminklų ir lankytinų vietų sąrašu Kauno mieste.

14 priedas. Lietuvos švietimo istorijos muziejaus dir. pavaduotojo vyr. fondų saugotojo laikinai einančio direktoriaus pareigas leidimas tyrinėti fondų medžiagą.

Kraštotyrininko Prano Juozapavičiaus aprašytų visuomenės veikėjų politinio požiūrio įvardijimo lentelė.				
Eil. Nr.	Kultūros veikėjai, pedagogai, žymūs žmonės.	Lietuviškosios (lietuviybės atstovas) pažiūros	Komunistinės pažiūros.	Neutralaus požiūro visuomenės veikėjai.
1.	Abraomas Kulvietis	<i>XVI a. kultūros ir visuomenės veikėjas, lietuviškosios raštijos pradininkas, Karaliaučiaus universiteto pradininkas, profesorius.</i>		
2.	Emilija Pleteraitė (Pliaterytė)	<i>1831 m. sukilimo dalyvė, Lenkijos kariuomenės kapitonė, kovotoją už Lietuvą, jos laisvę.</i>		
3.	Simonas Konarskis	<i>1831-ųjų metų sukilimo dalyvis.</i>		
4.	Antanas Mackevičius	<i>Lietuvių kunigas, vienas iš 1863 metų sukilimo vadų.</i>		
5.	Mykolas Berkmanas	<i>Mokytojas, 1863 metų sukilimo dalyvis, Kaune sukilėlių veikloje dalyvavęs Julijono Dalevskio vardu.</i>		
6.	Feliksas Edmundovičius Dzeržinskis		<i>Rusų komunistų partijos politinis veikėjas, TSRS valstybinis ir politinis veikėjas.</i>	
7.	Pranas Eidukevičius		<i>Lietuvos komunistų partijos veikėjas. 1906-1918 priklausė Lietuvos socialdemokratų partijai. Organizavo darbininkų streikus. Vienas iš Lietuvos ir Baltarusijos komunistų partijos kūrėjų.</i>	
8.	J. Piatnickis (Taršis)		<i>Lenininės „Iskros“ platintojas.</i>	

9.	F. Gusarovas		<i>Lenininės „Iskros“ platintojas.</i>	
10.	A. Serbentas		<i>Lenininės „Iskros“ platintojas.</i>	
11.	Vladas Žiūrys	<i>Knygnešys.</i>		
12.	Nachimsonas Semionas		<i>Komunistinės partijos veikėjas.</i>	
13.	Karolis Požėla		<i>Vienas iš Lietuvos komunistų partijos įkūrėjų, revoliucionierius, žurnalistas, redaktorius, vienas iš „Keturių komunarų“.</i>	
14.	Juozas Greifenbergeris		<i>Žurnalistas, Lietuvos komunistų partijos veikėjas, vienas iš „Keturių komunarų“.</i>	
15.	Kazys Giedrys		<i>Lietuvos komunistų partijos veikėjas, vienas iš „Keturių komunarų“.</i>	
16.	Rapolas Čarnas		<i>Lietuvos komunistų partijos veikėjas, vienas iš „Keturių komunarų“.</i> Žydų kilmės.	
17.	Petras Dubindris		<i>Visuomeninės revoliucijos veikėjas.</i>	
18.	Antanas Liaudanskas		<i>Lietuvos komunistinio judėjimo veikėjas.</i>	
19.	Juozas Vitkauskas		<i>Proletarinis poetas. Darbai apie poetinę – literatūrinę ir revoliucinę veiklą TSRS ir LTSR</i>	
20.	Motiejus Zerkas		<i>Politinis veikėjas.</i>	
21.	Julius Zonelis		<i>1918–1919 metų proletarinės revoliucijos Lietuvoje dalyvis.</i>	
22.	Veronika Bertašiūtė - Driganavičienė	<i>Mokytoja, partizanų ryšininkė, gelbėjusi jiems hitlerinės okupacijos metu.</i>		
23.	Povilas Malinauskas	<i>Lietuvos spaudos darbuotojas,</i>		

		<i>1941 m. birželio sukilimo dalyvis, antinacinės ir antisovietinės rezistencijos dalyvis, politinis kalinys.</i>		
24.	Romualdas Kulvinskas		<i>Tarybinis Dainavos partizanų kovotojas prieš hitlerinę okupaciją.</i>	
25.	Kostas Radionovas	<i>Kovotojas prieš hitlerinius okupantus.</i>		
26.	Aleksandras Šuravinas		<i>Pionierių stovyklos darbuotojas.</i>	
27.	Marijona Čilvinaitė	<i>Bibliotekininkė, buvusios Nacionalinės bibliotekos Senų knygų, smulkių spaudinių ir rankraščių sektoriaus vedėja, kraštotyrininkė, etnografė bei visuomenės ir kultūros veikėja.</i>		
28.	Balys Buračas	<i>Lietuvių pedagogas, fotografas, etnografas, kraštotyrininkas, spaudos bendradarbis.</i>		
29.	Antanas Juška	<i>Lietuvis kunigas, tautosakininkas, leksikografas.</i>		
30.	Jonas Čečiota	<i>Lietuvos visuomenės veikėjas, poetas, tautosakos rinkėjas.</i>		
31.	Vincas Žilionis			<i>Lietuvių pedagogas, rašytojas, redaktorius.</i>
32.	Marija Pečkauskaitė – Šatrijos Ragana.	<i>Lietuvių literatūros klasikė - rašytoja, pedagogė.</i>		
33.	Jurgis Ambraška	<i>Lietuvos pedagogas, mokyklinių vadovėlių autorius.</i>		

34.	Vincas Bacevičius (ir jo vaikai: Kęstutis, Vytautas, Gražina ir Vanda.)	<i>Muzikas, pedagogas, chorvedys.</i>		
35.	Adomas Balynas	<i>Pedagogas, gamtos, muzikos mokytojas, choro vadovas, vienas iš Alytaus gimnazijos steigėjų.</i>		
36.	Donatas Bubinas	<i>Pedagogas.</i>		
37.	Antanas Busilas	<i>Lietuvos pedagogas, mokyklinių vadovėlių autorius, vertėjas, visuomenės veikėjas</i>		
38.	Elena Chackelsytė	<i>Prozininkė, rašė lietuvių kalba. Rašytoja, mokytoja.</i>		
39.	Konstantinas Chruckis	<i>Pedagogas.</i>		
40.	Jovita Čenienė	<i>Lietuvių kalbos mokytoja, vaikų savimonės skatintoja.</i>		
41.	Juozas Damijonaitis	<i>Prieškario Lietuvos švietėjas, pedagogas, vienas pirmųjų lietuviškųjų vadovėlių autorių.</i>		
42.	Juozas Geniušas	<i>Lietuvos pedagogas, dramaturgas, Kauno mokytojų seminarijos direktorius.</i>		
43.	Bronius Juškevičius	<i>Partizanas, pedagogas.</i>		
44.	Jonas Katelė	<i>Lietuvos kunigas, švietėjas, daraktorius, draudžiamosios lietuviškos spaudos platinimo ir slaptųjų lietuviškųjų vakarų ir lietuvių mokyklų organizatorius.</i>		
45.	Vincas Kopka		<i>Poetas, komunistinio</i>	

			<i>judėjimo dalyvis.</i>	
46.	Kostas Krupauskas	<i>Pedagogas, dirbęs Baltarusijos TSR</i>		
47.	Petras Kriaučiūnas	<i>Pedagogas, dėstęs lotynų, vokiečių, graikų ir lietuvių kalbas, knygnešys.</i>		
48.	Nadiežda Krupskaja		<i>Pedagogė, Rusijos marksistė revoliucionierė.</i>	
49.	Stasys Matjošaitis – Esmaitis	<i>Pedagogas, žurnalistas, literatas, vadovėlių mokykloms autorius, kultūros ir politikos veikėjas</i>		
50.	Jonas Murka	<i>Pedagogas, kalbininkas, lietuviškų vadovėlių autorius.</i>		
51.	Jonas Norkus	<i>Pedagogas</i>		
52.	Juozas – Jonas Palukaitis	<i>Pedagogas, publicistas, visuomenės veikėjas, tautosakos rinkėjas, bibliotekininkas.</i>		
53.	Vincas Palukaitis	<i>Pedagogas, švietėjas, publicistas, poetas.</i>		
54.	Bonaventūras Pauliukevičius		<i>Prozininkas, poetas, publicistas, vertėjas. 1929–31 gyveno Karaliaučiuje, rūpinosi komunistinės literatūros leidimu ir gabenimu į Lietuvą.</i>	
55.	Ona Žemaitytė-Sukackienė		<i>Pedagogė, revoliucionierė, sovietų sąjungos, komunistinių pažiūrų aktyvistė.</i>	
56.	Vincas Ruzgas	<i>Pedagoginio muziejaus įkūrėjas ir ilgametis jo direktorius, Kauno V. Kudirkos viešosios bibliotekos įkūrėjas ir pirmasis</i>		

		direktorius, pirmųjų lietuviškų gamtos pažinimo vadovėlių autorius ir populiarintojas, žymus visuomenės veikėjas. V. Ruzgas buvo V. Kudirkos bibliotekininku, kraštotyrininku, Lietuvos vaiko, Lietuvos kultūros, Lietuvos mokytojų profsąjungos, Pabaltijo mokytojų profesinės sąjungos ir kitų organizacijų narys, neretai steigėjas ar vadovas (profsąjungų), mokytojų kursų organizatorius, straipsnių spaudoje autorius.		
57.	Konstantinas Ušinskas			Pedagogas, pedagogikos tyrinėtojas Konstantinas Ušinskis, (kaip ir P. Kapteriovas, G. Vinogradovas) daugiausia rėmėsi tautosakos ir etnografijos šaltiniais, tyrė liaudies požiūrį į ugdymą ir praktines ugdymo priemones.
58.	Antanas Vokietaitis	Pedagogas, chorvedys, rengė spektaklius, nuo 1913 m. buvo Vyriausiosios fizikos observatorijos Peterburge korespondentas. Kauno miesto pradžios mokyklų inspektorius, rašė straipsnius pedagogikos klausimais.		
59.	Juozas Vokietaitis	Lietuvos		

		pedagogas, chorvedys, visuomenės veikėjas. Vadovavo „Saulės“ draugijos mokytojų kursams, dėstė muziką ir vadovavo chorui. „Saulės“ draugijos mokytojų seminarijos direktorius. Daugiausia dėstė psichologiją, pedagogiką ir pedagogikos istoriją. Propagavo krikščioniškos minties pedagogiką. 1919– 1931 m. LR Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamento direktorius. 1931 m. liepos- gruodžio mėn. Kauno miesto burmistras.		
60.	Marcelinas Žiūraitis	Pedagogas.		
61.	Liudvikas Zamenhofas			Lingvistas poliglotos, akių gydytojas, filologas, dirbtinės esperanto kalbos kūrėjas.
62.	Petras Arminas – Trupinėlis	Lietuvių poetas, vertėjas, pedagogas, lietuviybės žadintojas.		
63.	Kazys Boruta	Maištingos prigimties kūrėjas, antikonformistas gyvenime ir kūryboje. Visuomenės veikėjas, prozininkas, vertėjas, trečiafrontininkų kartos poetas,		

		<i>tapęs lietuvių literatūros klasiku. Pasisakė prieš sovietinę santvarką dėl to buvo ištremtas. Nuo 1941 m. gyveno Vilniuje. Dirbo Mokslų akademijos Literatūros muziejaus vedėju, aktyviai dalyvavo menininkų klubo ir Rašytojų sąjungos veikloje. Karo metais dirbo Lietuvių literatūros institute, saugojo lituanistikos rankraštinių fondą, išgelbėjo nuo sunaikinimo Adomo Mickevičiaus rankraščius, padėjo gelbėti žydus. Baigiantis karui priverstinai buvo varomas į Vokietiją.</i>		
64.	Sofija Kymantaitė – Čiurlionienė	<i>Dramaturgė, prozininkė, poetė, literatūros ir meno kritikė, publicistė, meno veikėja, lietuvių modernizmo teoretikė.</i>		
65.	Simonas Daukantas	<i>Žymiausias XIX a. tautinės lietuvių kultūros ideologas, pirmasis profesionalus Lietuvos istorikas, pirmasis lietuviškai rašęs Lietuvos istorijos veikalus. Taip pat pasireiškė kaip plataus užmojo švietėjas, tautosakininkas, kalbininkas</i>		

66.	Adomas Mickevičius	<i>Pasaulinio masto rašytojas, rašęs lenkų kalba, vienas žymiausių romantizmo atstovų visuotinėje literatūroje. Lietuvos ir Lenkijos poetas. Rašytojas karštai gynė tautos ir asmenybės teisę į laisvę, protestavo prieš baudžiąvą, kvietė į kovą prieš galingą anuomet reakcijos tvirtovę – carizmą.</i>		
67.	Eliza Ožeškienė	<i>Lenkų rašytoja, novelistė, publicistas, aktyviai dalyvavusi 1863 metų sukilime, drauge su moterų legiono narėmis sukilėlius aprūpindavo maistu, vežiodavo pasta, slaugė sužeistuosius.</i>		
68.	Šota Rustavelis			<i>Gruzinių poetas, vienas reikšmingiausių Viduramžių literatų. Rūmų epo „Karžygys tigro kailiu“ (gruz. ვეფხისტყაოსნის) autorius.</i>
69.	Marcelinas Šikšnys – Šiaulėniškis	<i>Matematikos mokytojas, dramaturgas, prozininkas, vertėjas, publicistas. Buvo Lietuvių mokslo draugijos pirmininku. Rašė algebros ir geometrijos vadovėlius. Bendradarbiavo spaudoje („Varpe, „Ūkininke“, „Vilniaus žiniose“,</i>		

		„Rygos garse“ ir kt).		
70.	Vilius Storasta – Vydūnas	Švietėjas, rašytojas, filosofas. Mažosios Lietuvos (Prūsų) kultūros ir švietimo veikėjas, populiarino lietuvių liaudies dainas. Leido paties ištisai prirašomus žurnalus „Šaltinis“ (1905–1909 m.), „Jaunimas“ (1911–1914 m.), „Naujovė“ (1915 m.), „Darbymetis“ (1912–1925 m.).		
71.	Julija Žemaitė – Žymantienė	Lietuvių rašytoja, demokratė, publicistė ir švietėja, visuomenės veikėja. Domėjosi Lietuvos tautiniu atgimimu.		
72.	Juozas Baršauskas	Profesorius, Lietuvos architektas, kraštotyrininkas, architektūros mokslų daktaras.		
73.	Agė Benedicsėnas – Meyeris	Danų profesorius. Rašytojas, parašęs ir 1895 metais išspausdinęs knygą apie Lietuvą „Et folk, der vaagner Kulturbilleder fra Litaven“ (Tauta, kuri atsibunda), o 1924 m. ją išleidęs ir anglų kalba: Lithuania – The awakening of a Nation?		
74.	Ignas Domeika	Čilės geologas, mineralogas, etnologas, 1831 m. sukilimo dalyvis, Čilės universiteto		

		<i>Santjage rektorius, Čilės respublikos garbės pilietis.</i>		
75.	Tadas Ivanauskas	<i>Lietuvos gamtininkas, rašytojas, biologijos daktaras, profesorius, akademikas. Biologinio profilio mokymo įstaigų kūrėjas Lietuvoje, Lietuvos mokslo premijos laureatas, švietimo veikėjas.</i>		
76.	Konstantinas Jablonskis	<i>Lietuvos teisininkas, teisės istorikas, akademikas, kalbininko Jono Jablonskio sūnus. Vienas žymiausių nepriklausomos Lietuvos archyvistų, archeografų bei istorikų. Rengė Lietuvos senienų registracijos įstatymo projektą, taip pat rašė archeologinius straipsnius</i>		
77.	Albertas Vijūkas - Kojalavičius	<i>Lietuvos istorikas, vienuolis jėzuitas, teologas, filosofas. Rengė jėzuitų raštijai būdingus hagiografinio ir religinio-poleminio tipo veikalus, tyrė LDK didikų genealogiją, rašė istorinius veikalus.</i>		
78.	Stasys Matulaitis	<i>Gydytojas, knygnešys, publicistas, spaudos darbuotojas, istorikas, visuomenės</i>		

		<i>veikėjas. Redagavo „Ūkininką“ ir „Varpą“.</i>		
79.	Hermanas Minkovskis			<i>Vokiečių fizikas ir matematikas, sukūręs keturmatės erdvės teoriją, reliatyvumo teorijos pradininkas.</i>
80.	Jurgis Pabrėža	<i>Jurgis Ambrozijus (Ambraziejus) Pabrėža. Mokslininkas, gydytojas, kunigas, vienuolis pranciškonas, botanikas, pirmasis Lietuvos floros tyrinėtojas, vienas iškiliausių XIX a. švietėjų. Žemaitijoje buvo pagarsėjęs kaip puikus pamokslininkas. Savo kalbas ruošdavo atsakingai, remdavosi Biblijos tekstais, mintis pagrįsdavo istoriniais, etnografiniais faktais.</i>		
81.	Vosylis Sezemanas			<i>Filosofas, vertėjas, kritinio realizmo atstovas, filosofijos profesorius, pedagogas. Išvertė Aristotelio „Apie sielą“.</i>
82.	Jurgis Bielinis	<i>Lietuvos knygnešys, publicistas, „Aušros“ ir „Varpo“ bendradarbis, rašė straipsnius į šiuos ir kitus leidinius.</i>		
83.	Ignas Bitaitis	<i>Poetas, knygnešys, daraktorius, namuose buvo įrengęs draudžiamos</i>		

		<i>literatūros bibliotekėlę. Lumbeliuose (Pakruojo r.) dirbo raštininku. Bendradarbiavo laikraščiuose Varpas, „Vienybė lietuvininkų“, „Ūkininkas“.</i>		
84.	Mikalojus Konstantinas Čiurlionis	<i>Lietuvių kompozitorius, dailininkas, chorvedys bei visuomenės veikėjas.</i>		
85.	Aleksandras Griškevičius	<i>Savamokslis filosofas, laisvamanis, kovotojas prieš tikiškinį fanatizmą. Aviacijos pradininkas Lietuvoje. Projektavo ir kūrė skraidymo aparatus pranašesnius už aerostatus. Dirbo Vilniaus gubernijos raštininku; Šiaulių apskrities teisme; Šiaulių rotušės sekretoriumi; vertėju Kauno gubernijos teismo rūmuose. Mokėjo lietuvių, rusų, lenkų ir keletą vakarų Europos kalbų</i>		
86.	Janas Husas			<i>Čekų kultūros veikėjas, teologas. Reformacijos ir antifeodalinio revoliucinio sąjūdžio Čekijoje ideologas, čekų tautos nacionalinis didvyris.</i>
87.	Enzys Jagomastas	<i>Mažosios Lietuvos kultūros ir visuomenės veikėjas, knygų</i>		

		<i>leidėjas ir platintojas, aistringas bibliofilas. Rėmė lietuvių spaudos platinimą Didžiojoje Lietuvoje.</i>		
88.	Aleksandras Jurašaitis	<i>Tautinio atgimimo fotometraštininkas, fotografavo visuomenės ir kultūros veikėjus, parodas, draugijų veiklas. Laikomas kino pradininku Lietuvoje. Reprodukavo dailės kūrinius. Gavęs leidimą prie fotoateljė laboratorijos įrengė cinkografijos skyrių, kuriame buvo gaminamos klišės visiems Vilniuje ėjusiame lietuviškiems laikraščiams: „Vilniaus žinioms“, „Lietuvos bitininkui“, „Lietuvos ūkininkui“, „Naujajai gadynei“, „Vilčiai“.</i>		
89.	Vladislovas Leščinskis	<i>Dailininkas: akvarelininkas, piešėjas, literatas. Tapė istorinius siužetus atspindinčius paveikslus, peizažus, portretus. Vilniuje tapė ir restauravo bažnytinius paveikslus.</i>		
90.	Elijošius Nonevičius	<i>Žymus veterinaras,</i>		

	- Nonys	<i>bakteriologas, aktyvus visuomenės veikėjas ir vieno studentų rėmimo fondo įkūrėjas. Aktyviai dalyvavo visuomeninėje kultūrinėje veikloje, priklausė nelegaliam lietuvių inteligentų rateliui Dvylika Vilniaus apaštaly.</i>		
91.	Leonas Prūseika (Albertas Vabalas)		<i>Leonas Prūseika (Albertas Vabalas), teisininkas, Lietuvos komunistų partijos veikėjas, spaudos darbuotojas, publicistas.</i>	
92.	Nikodemas Silvanavičius	<i>Tapytojas, mozaikų kūrėjas. Daugiausia kūrė portretus, vaizdavo savo šeimos narius, liaudies tipažus; paveikslai pasižymi nuoširdumu, vengiama bet kokių dirbtinių pozų ar išorinių efektų.</i>		
93.	Juozas Sipavičius	<i>Veterinarijos gydytojas.</i>		
94.	Petras Tarasenska	<i>Lietuvos kariškis, istorikas, archeologas, rašytojas, muziejininkas. Klaipėdos kraštyros muziejaus bendra įkūrėjas. Dirbo Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriumi, pradėjus sovietinti ekspozicijas buvo ateistas.</i>		
95.	Ivanas Trutniovas			<i>Rusų dailininkas, ilgametis Vilniaus piešimo mokyklos vadovas. Tapytojas,</i>

				<i>dailės pedagogas. Tapė žymių Lietuvos žmonių portretus.</i>
96.	Oskaras Minkovskis	<i>Lietuvių kilmės vokiečių patofiziologas, terapeutas, diabetologas. Rašė mokslinius darbus, rengė paskaitas studentams, publikacijas.</i>		
97.	Stanislovas Moravskis (Jonas Stanislovas Apolinaras Moravskis)	<i>Poetas, etnografas, keliautojas, gydytojas, memuaristas. Laikomas pirmuoju Lietuvos konservatoriumi</i>		
98.	Peliksas Bugailiškis	<i>Lietuvos kultūros ir spaudos darbuotojas (parašė >300 straipsnių), kraštotyrininkas, teisininkas, muziejininkas, žurnalistas, laisvamanis. Šiaulių „Aušros“ muziejaus steigėjas, karo metais organizavo eksponatų slėpimą ir saugojimą. Kraštotyros Lietuvoje pradininkas, organizavo mokslines – pažintines ekspozicijas, kaupė etnografinę medžiagą, ugdė kraštotyrininkus.</i>		
99.	Elena Mekuškaite	<i>Daraktorė, knygnešė, lietuviško sceninio šokio pradininkė. Platino lietuvišką spaudą, dalyvavo</i>		

		<i>katalikiškų draugijų veikloje. Pasimokiusi vaidinimo meno Peterburge žinias perdavė ir jaunajai kartai, sušoktas daraktorės parengtas ratelis „Aguonėlė“ laikomas lietuviškojo sceninio šokio pradžia.</i>		
100.	Petras Cvirka		<i>Rašytojas, politikos veikėjas. Aktyvus antifašistas, vėliau – komunistas.</i>	
101.	Eduardas Volteris	<i>Bibliografas, archeologas, kultūros, tautosakos, etnografijos, senųjų lietuviškų raštų tyrinėtojas. Dirbo lietuviškų knygų cenzoriumi, padėjo išleisti gausybę lietuviškų knygų. Domėjosi lietuvių etnologija, rinko etnografinę ir kalbinę medžiagą, užrašinėjo tautosaką. Rengė etnografines ekspedicijas.</i>		
102.	Juozas Katelė	<i>Vargonininkas, dirbo Kauno Vytauto Didžiojo bažnyčioje. Chorvedys, dainininkas (bosas), pedagogas, mokė dainavimo. Kauno operetės solistas, aktorius.</i>		

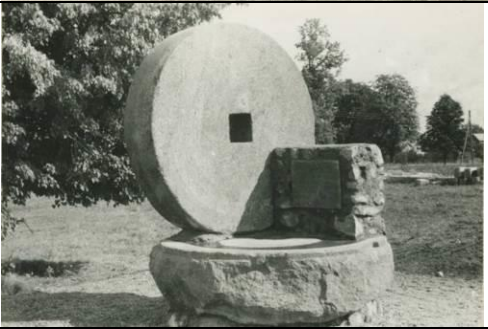
Ikonografijoje „Lietuvos istoriniai, architektūriniai ir meno paminklai“ užfiksuotų objektų fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
1.		Sapiegų herbas prie Miro (BSTR) bažnyčios.
2.		Daugeliškių piliakalnis.
3.		Vyžuonos vandens malūnas.
4.		Zervynų kaimo fragmentas.
5.		Tiltas per Ulos upę Zervynuose.

6.		Ulos krantai ties Zervynu kaimu.
7.		Namas Zervynuose, kuriame buvo filmuoti kadrai „Niekas nenorėjo mirti.“
8.		Perlojos aštuonmetė mokykla, prie kurios 1975 metais vasarą, M. K. Čiurlionio 100 – osioms gimimo metinėms buvo įsikūrusi liaudies meistrų stovykla.
9.		Varėna – Druskininkai kelyje, liaudies meistrų: K. Nemanio, V. Savicko, B. Gedvilo, V. Jaručio sukurti stogastulpiai M. K. Čiurlioniui pagerbti.
10.		Varėna – Druskininkai kelyje, liaudies meistrų: K. Nemanio, V. Savicko, B. Gedvilo, V. Jaručio sukurti stogastulpiai M. K. Čiurlioniui pagerbti.

11.		Varėna – Druskininkai kelyje, liaudies meistrų: K. Nemanio, V. Savicko, B. Gedvilo, V. Jaručio sukurti stogastulpai M. K. Čiurlioniui pagerbti.
12.		Miško muziejus „Girios aidas“, Druskininkuose.
13.		Skulptūra „Poilsis“ Druskininkų parke. 1959 m., skulptorius Juozas Kėdainis
14.		B. Vyšniausko skulptūra „Motinystė“ Druskininkų gydomajame parke.
15.		M. K. Čiurlionio memorialinis muziejus Druskininkuose.

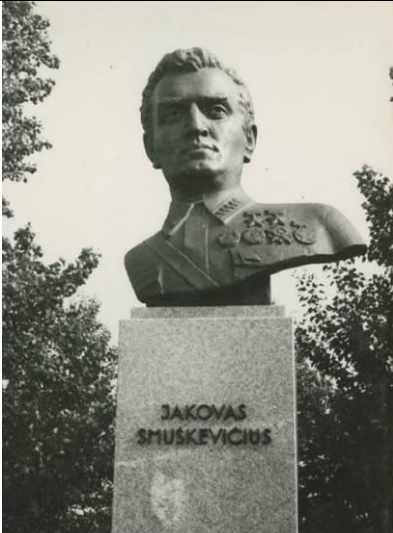
16.		Druskininkuose, poilsio parko „Saulės“ take, esančios poilsiavietės.
17.		Druskininkuose, poilsio parko „Saulės“ take, esančios poilsiavietės.
18.		Druskininkuose, poilsio parko „Saulės“ take, esančios poilsiavietės.
19.		Subartonyse, Vinco Krėvės-Mickevičiaus gimtasis namas – muziejus.
20.		Dieveniškių vidurinė mokykla.

21.		Birutės kalno koplytėlė, Palangoje.
22.		Butrimonyse (Eišiškių raj.) medinė bažnyčia.
23.		Butrimonyse (Eišiškių raj.) medinė bažnyčios – liaudies architektūros paminklo fragmentas.
24.		Kulvoje, Daunaravičių koplytėlė ir varpinė.
25.		Paberžės Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia (Kėdainių raj.) – liaudies architektūros paminklas. Pastatyta 1859 m.

26.		Aukuras Rambyno kalne.
27.		Degučių Šv. Vincento Ferero bažnyčia (Šilutės raj.) – liaudies architektūros paminklas, pastatytas 1757 m.
28.		Paminklas, skirtas paminėti Plokščių (Šakių raj.) 300 – osioms metinėms.
29.		Jonavos pašto stoties – pašto rūmai.
30.		Veliuonos dvaro pastatas, dabar (1970 m., kuomet rengta ikonografija) vidurinė mokykla, muziejus.

31.		Kunigo Mamerto Lumbės paminklas Šančių kapinėse.
32.		Pakryžių kaimo, Daugeliškio apylinkėje pirtelė prie ežero.
33.		Nemajūnų pirmoji bažnytėlė, statyta 1851 metais, dabar kapinių koplytėlė.
34.		Druskininkuose, prie M. K. Čiurlionio gimtojo namo, K. Švažo skulptūra „Čiurlionis“.
35.		Ažuolas suaugęs su pušimi, gamtos paminklas netoli Nesvyžiaus. (BTSR).

36.		Paminklas kariams, Aukštuosiuose Šančiuose, Kaune.
37.		Tėvynės karo aukoms pagerbti paminklas Sovetske (Tilžėje).
38.		Paminklas kariams Varėnos rajone.

39.		Paminklas Tarybų sąjungos Didvyriui lakūnui generolui J. Šmuškevičiui, Rokiškyje.
40.		Paminklas Vincui Kudirkai, Kudirkos Naumiesčio kapinėse.
41.		Skulptoriaus V. Grybo paminklas Vincui Kudirkai Kudirkos Naumiesčio centrinėje aikštėje.

42.		Paminklinis akmuo Vincui Kudirkai jo gimtinėje.
43.		S. Nėries memorialinė lenta Kaune, Kęstučio g. 19, prie buvusios III – čios gimnazijos rūmų.
44.		Dalios Palukaitienės skulptūra „Suktinis“ prie KK Instituto.

45.			P. Tarabildos Vytauto Didžiojo paminklas, Perlojoje.
46.			R. Antinio skulptūra „Perkūnas“, Kauno senamiestyje.
47.			Stogastulpis Eigulių kapinėse. L. Striogos paminklas dėdei Vytautui Striogai ir pusbroliui Adolfui Striogai.

48.		Zervynų kaimo fragmentas (Lenkijos šiaurės rytuose, Šipliškės valsčiuje, Suvalkų apskrityje, Palenkės vaivadijoje).
49.		Medžio skulptūra „Mokinys“ prie Perlojos aštuonmetės mokyklos.
50.		K. Dužinskio skulptūra – stogastulpis kelyje iš Varėnos į Druskininkus.

51.		J. Grabausko skulptūra „Ažuolinė M. K. Čiurlionio simfonija“ ir K. Krapausko stogastulpis.
52.		Liaudies meistro P. Raudžio, B. Dabruko stogastulpiai.
53.		I. Užkurio ir A. Gedvilo stogastulpiai Varėnoje.

54.		I. Užkurio „Varpas“, R. Kilio „Bėkit bareliai“ stogastulpiai.
55.		Skulptoriaus V. Vildžiūno paminklas „M. K. Čiurlionis“, Druskininkų parke.
56.		Paminklas Vincui Krėvei-Mickevičiui Subartonyse (Alytaus raj.), rašytojo gimtinėje.

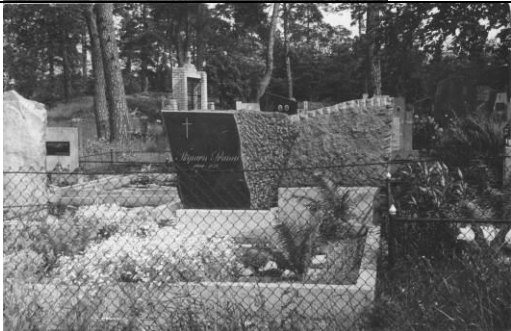
57.			Paminklas Vincui Krėvei-Mickevičiui Subartonyse (Alytaus raj.), rašytojo gimtinėje.
58.			Stogastuplis pedagogams Stasiui ir Adelei Naginskams Rokiškio kapinėse.
59.			Paminklas muzikos mokyklos įkūrėjui R. Lichmamui Rokiškio kapinėse.

60.			Stogastulpis Daugailiuose.
61.			Stogastulpis Deltuvoje.
62.			Stogastulpis Paberžėje.

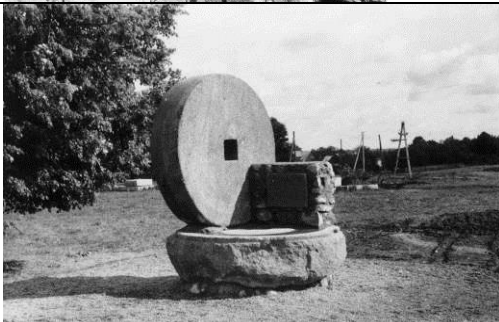
63.			V. Svirskio stogastulpis Paberžėje.
64.			Koplytėlė prie Degučių bažnyčios.
65.			Koplytstulpis Šančių kapinėse.

66.		Metalinė koplytėlė Rokiškyje.
67.		Koplytstulpis Degučiuose.
68.		Varpinė Radviliškyje.

69.		Rašytojo Jeronimo Ralis biustas – paminklas, Pastovų parke.
70.		Buvęs Tminskio namas Kaune, Donelaičio g 11, kuriame gyveno lakūnas, inžinierius – konstruktorius Jurgis Dobkevičius.
71.		Eišiškių Kristaus Karaliaus Žengimo į dangų bažnyčios varpinė – architektūros paminklas.

Kraštotyrininko fotografijų rinkinėlį „Antkapinių paminklų, paminklų rinkinėlįje“ saugomų LŠIM fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
1.		Paminklas „Lietuvos Žodis“.
2.		Prano Skipario antkapis.
3.		Paminklas Pilėnų gynėjams Punios piliakalnio papėdėje (Alytaus raj.) Su iškaltu tekstu: „Tai kapas Margio milžinų! Nors amžių šešetą sukako. Kaip jie tik sauja pelenų!.. Tačiau daugiau už gyvą sako.“ Maironis.
4.		Paminklas Tolminkiemyje (Čistijė Prudai, Kaliningrado sritis, Nesterovo raj.) Paminkle iškaltas tekstas: „Šioje vietoje 1743 – 1780 m. gyveno lietuvių literatūros klasikas Kristijonas Donelaitis 1714 – 1780 m.“

5.		Elžbietos Jarulaitytės - Kymantienės (Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės motinos) kapas.
6.		Elžbietos Jarulaitytės - Kymantienės (Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės motinos) kapas.
7.		XIX a. paminklas su metaliniu kryžiumi.

8.			Dirigento, vargonininko, pedagogo, pirmojo Rokiškio muzikos mokyklos direktoriaus Rudolfo Lymano kapas. 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
9.			Paminklinis akmuo, žymintis Antano Mackevičiaus – 1863 metų sukilimo vado žuvimo vietą E. Ožėškienės gatvėje, Kaune. 1984 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
10.			Paminklas, skirtas paminėti Plokščių (Šakių raj.) 300 – osioms metinėms. Tekstas paminkle: „Šis akmuo padarytas iš literatūroje minimo, tačiau 1909 m. suskaldyto dr. V. Kudirkos akmens. Šioje vietoje pastatytas 0970 m., minint Plokščių gyvenvietės 300 – asias metines.“

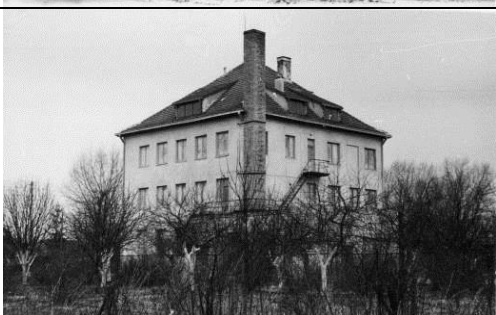
11.		Paminklinis akmuo Vinco Kudirkos gimtojoje sodyboje Paežeriuose (Vilkaviškio raj.). Ant akmens iškaltas užrašas: „Šioje sodyboje 1858 m. gruodžio 31 d. gimė įžymus lietuvių rašytojas ir visuomenės veikėjas Vincas Kudirka.“
12.		P. ir M. Kuzmickų kapas Veršvų kapinėse, Kaune.
13.		Knygnešės, spaudos darbuotojos, visuomenės veikėjos Felicijos Bortkevičienės kapas, Traškėnuose, Anykščių raj.
14.		Lietuvių poeto, vertėjo, draudžiamosios spaudos platintojo, 1877 – 1883 m. Marijampolės gimnazijos mokytojo Petro Armino – Trupinėlio kapas.

15.		Docento Zigmo Kuzmickio ir mokytojos Teresės Kuzmickienės antkapis.
16.		Paminklas poetui Adomui Mickevičiui Vilniuje, pastatytas 1984 m. skulptorius – Jakubonis. 1985 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
17.		Akademiko Jono Kriščiūno ir Vandos Kriščiūnienės antkapis Kaune.

18.		Bronės Pundzevičienės ir inžinieriaus, rašytojo, aktoriaus Petro Pundzevičiaus-Petliuko antkapis. P. Pundzevičius-Petliukas 1909 m. M. Petrausko opereje „Birutė“ atliko Kęstučio vaidmenį.
19.		Profesoriaus Igno Jonyno antkapis Petrašiūnų kapinėse, Kaune.
20.		Paminklas Liudvikui Rėzai ant Skirpsto kalno, Karvaičiuose, Kuršių Nerijoje. Skulptorius – E. Janušas.

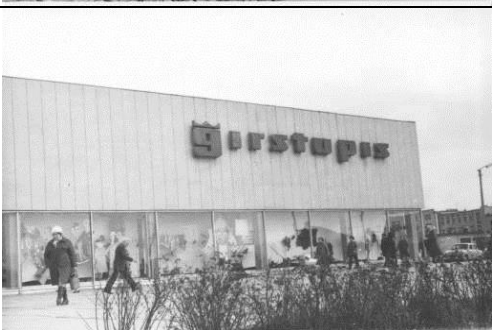
21.			Nepriklausomybės 10 – mečiui pažymėti paminklas Stakliškėse, Prienų raj.
22.			Elenos Zalaitės antkapis, Rainio kapinėse, Rygoje, Latvijoje.
23.			Rusijos draudimo draugijos „Žaisdrelė“ ženklas (1827).

24.		Paminklas Subartonyse (Alytaus raj.) Vincio Krėvės-Mickevičiaus gimtinėje. 1975. X. 12. P. Juozapavičiaus fotografija.
25.		Marijampolės gimnazijos muzikos mokytojo Juozo Kamaičio kapas.

Kraštotyrininko fotografijų rinkinio „Mokyklų pastatai“ saugomų LŠIM fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
1.		Mūrinis Dvaro girininko namas Raudondvaryje (Kauno raj.), kuriame veikė 6 skyrių mokykla.
2.		Prienų septynmetė vėliau – aštuonmetė mokykla, statyta 1938 m.
3.		Mūrinis pastatas, kuriame 1940 – 1959 m. veikė aštuonmetė mokykla, Pirmojoje Birutėje (Kaune). 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
4.		Biržų progimnazija, vėliau – pašto pastatas.
5.		Vėžionių (Prienų raj.) pradinė mokykla. 1945 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

6.		Telavi (Gruzija) vidurinė mokykla, įsikūrusi už Irakio tvirtovės sienos. 1959. VII. 13. P. Juozapavičiaus fotografija.
7.		Nemajūnų (Prienų raj.) žydų škola, maldos namai XIX a., vėliau- gyvenamasis namas. 1940 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
8.		Senoji Nemajūnų (Prienų raj.) pradinė mokykla. 1940 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
9.		Veiverių (Prienų raj.) mokytojų seminarijos parko – sodo altana. 1966 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
10.		Varnių (Telšių raj.) buv. kunigų seminarija, pokario metais – vidurinė mokykla. 1959 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

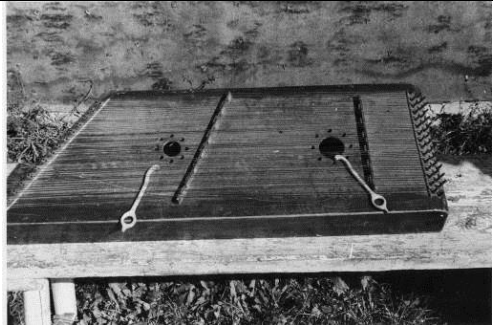
Kraštotyrininko fotografijų rinkinio „Istoriniai statiniai, paveldo objektai“ saugomų LŠIM fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
1.		Girstupio upelio dauba (Kaunas) iš šiaurės pusės, tolumoje – daugiabučiai. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
2.		Girstupio upelis perkirtęs plentą, tekantis į Kauno zoologijos sodą. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
3.		Kauno V. Krėvės prospektas, netoli buvusio restorano „Pasimatymas“. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
4.		Kauno Jachtklubas prie Kauno marių. 1983 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
5.		Petrašiūnų (Kaunas) elektrinės gyvenvietės Kultūros namai. 1971 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

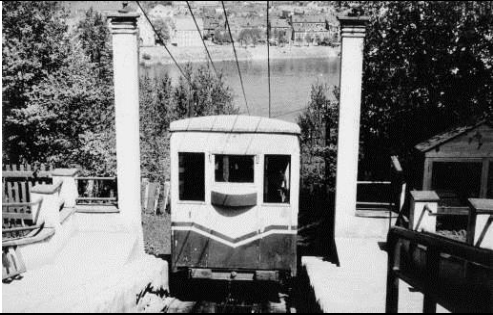
6.		Miestų statybos projektavimo instituto rūmai Vienybės aikštėje, Kaune. 1975 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
7.		Kovo 11 – osios gatvė ir „Draugystės“ parkas, Kaune. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
8.		Girstupio prekybos centras Kaune. 1980 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
9.		Girstupio prekybos centras Kaune. 1980 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
10.		Veršvų piliakalnis Kaune. Vaizdas nuo piliakalnio – miesto panorama. 1985 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

11.		Autobusų stotelė prie „Draugystės“ parko, kovo – 11 osios gatvė, Kaune. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
12.		Miesto panorama. (Kaunas arba Joniškis?).
13.		Paskutinysis Kauno vaikščiojantis peilių galąstojas (Salomėjos Nėries gatvėje?) 1965 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
14.		Medinis gyvenamasis namas Kartopliškių palivarke. 1950 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
15.		Buvęs viešbutis Valančiaus g., Kaune, šiame pastate 1900 – 1901 m. susitikdavo iskrininkai. 1978 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

16.		Mediniai pastatai.
17.		Mediniai pastatai.
18.		Namas, kuriame 1904 – 1918 m. veikė Salomono Banaičio spaustuvė Rotušės a., Kaune.
19.		Kauno pilies gynybinės sienos liekanos Kęstučio g. ir I. Kanto g. sankirtoje.
20.		Kauno pilies gynybinės sienos liekanos Kęstučio g. ir I. Kanto g. sankirtoje.

21.		Namas, kuriame 1904 – 1918 m. veikė Salomono Banaičio spaustuvė Rotušės a., Kaune. 1984 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
22.		Pirmoji pašto stotis veikusi nuo XVII a. Kaune, Rotušės a.
23.		Kauno pašto stoties pastatas (XVIII – XIX a.) , Rotušės aikštėje, Kaune. 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
24.		Kauno pašto stoties pastatas (XVIII – XIX a.) , Rotušės aikštėje, Kaune. Čia veikė pirmasis Kauno m. muziejus 1897 – 1936 m. 1984 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
25.		Vytauto didžiojo bažnyčia Kaune. 1984 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

26.		Jurgis Jeruševičius skambinantis, savo pasidarytais cimbolais. 1969 m. P. Juozapavičiaus fotografija. (3 vnt.)
27.		Cimbolai padaryti Jurgio Jeruševičiaus iš Karveliškių kaimo, Jonavos raj.
28.		Žaliakalnio keltuvo stotis, apatinis įėjimas. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
29.		Žaliakalnio keltuvo vagonėlis. 1971 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
30.		Žaliakalnio keltuvas iki rekonstrukcijos.

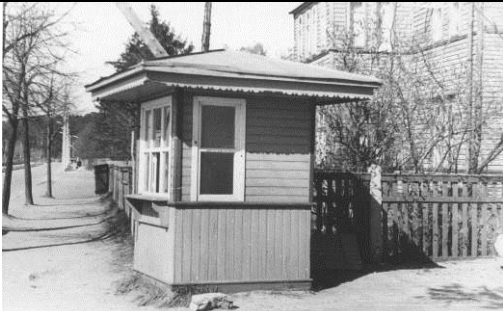
31.		Aleksoto funikulieriaus keltuvas – vagonėlis. 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija. (2 vnt.)
32.		Aleksoto keltuvos, statyto 1935 m. aukštutinė stotelė – valdymo pultas. 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
33.		Buvusi medinė Karmelitų kapinių koplytėlė Kaune, Vytauto pr.
34.		Buvusi Greitosios pagalbos stotis. Statyta apie 1834 metus, kaip karmelitų miške pirmoji sanatorija – poilsio namai. Kęstučio g. 10, nugriauta 1972 m.
35.		Buvęs namas Laisvės alėjos ir Daukanto gatvės kampe. Jo vietoje buvo pastatyti Kauno universalinės parduotuvės rūmai „Merkurijus“. 1972 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

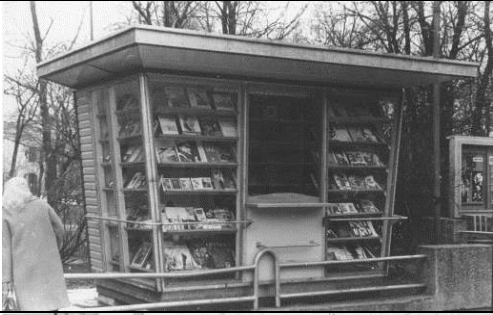
36.		Tankas prie buvusio Istorijos muziejaus (dabar – Karo muziejus). 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
37.		Klaipėdos miesto gaisrinė. 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
38.		Talmanso fabriko klubas su koncertų ir teatro sale, Kaunakiemio g., Kaune. 1977 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
39.		Vėžionių (Prienų raj.) kaime Jono Žiūko maniežinė. 1959 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
40.		Talmanso fabriko klubas su koncertų ir teatro sale, Kaunakiemio g., Kaune. 1977 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

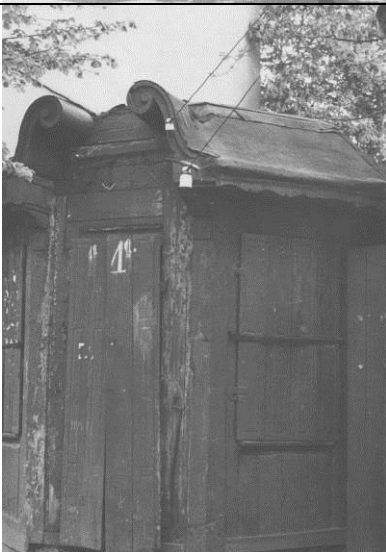
41.		XVIII a. pab. pastatas. Veliuona (Jurbarko raj.). Veliuonos grūdų magazinas. Buvusi: smuklė, nakvynės namai, sandėlis ir arklių keitimo punktas. 1968 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
42.		Mineralinio vandens „Birutė“ fontano pastatas, Druskininkuose.
43.		Druskininkai, buvusi kurorto valdyba Čiurlionio gatvėje, Nr. 59., vadinamoji - „Linksmoji vila“
44.		Kairiojoje Nemuno pakrantėje – pakalniškių piliakalnis, netoli Zuikynės, prie Kauno marių. 1971 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
45.		Prancūzkelio atkarpa Aukštuosiuose Šančiuose, Kaune. 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

46.		Veršvos upelis ties vešrvų gyvenvieta, Kauno raj. 1968 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
47.		Ventės rago (Klaipėdos raj.) švyturio bokštas. 1968 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
48.		Ventės rago (Klaipėdos raj.) švyturys. 1968 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
49.		Užpalių (Utenos raj.) malūnas. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija. (2 vnt.)
50.		Užpalių (Utenos raj.) malūnas. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

51.		Veršvos upelis, Kaune.
52.		Veršvų piliakalnis. 1985 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
53.		Eigulių piliakalnis Kaune. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
54.		Eigulių piliakalnis Kaune. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

Kraštotyrininko fotografijų rinkinio „Kauno kioskeliai“ LŠIM saugomų fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
11.		Spaudos kioskas, vėliau- ledų pardavimo kioskas Panemunėje, Kaune.
12.		Laikraščių, žurnalų pardavimas Laisvės alėjoje.
13.		Spaudos kioskas Kaune, pastatytas 1969 m., maskviečių gamybos.
14.		Buvęs spaudos, galanterijos ir rūkalų kioskas Šančiuose, Kaune. Statytas prieš Pirmąjį pasaulinį karą.

15.		Spaudos kioskas Laisvės alėjoje, Kaune, prie teatro sodelio. Pastatytas 1969 m., estų gamybos, paplitęs ir kituose Pabaltijo miestuose.
16.		Spaudos kioskas laisvės alėjoje, Kaune.
17.		Spaudos kioskas Kaune, pagamintas Panevėžyje, pastatytas 1963 m.
18.		Spaudos kioskas Kipro Petrausko 26, Kaune. Šiauliečių gamybos.

19.		Spaudos kioskas Nr. 56 pastatytas Raudonosios armijos (dabar – Savanorių pr.) prospekte Kaune.
20.		Spaudos kioskas Laisvės alėjoje, Kaune.
21.		Kauno medžio apdirbimo kombinato Aleksote gamybos, spaudos kioskas, pastatytas 1959 m. Kaune.
22.		Buvęs Kauno spaudos – parfumerijos – vaistų kioskas, pastatytas 1870 metais. Priklausęs Kauno sanatorijai įsikūrusiai dabartinėje Kęstučio g. 10, Kaune. Nuotrauka daryta 1955 metais.

23.

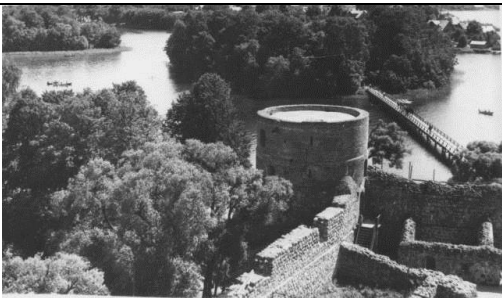
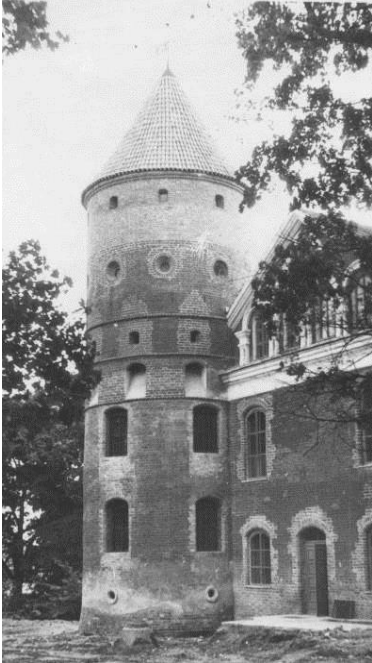

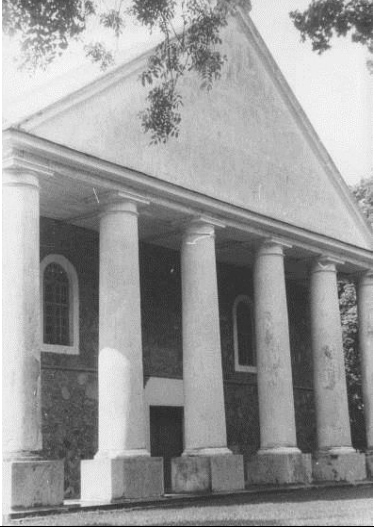
Privatus spaudos kioskas veikęs Kaune tarpukariu. Nuotrauka daryta 1946 metais.

Kraštotyrininko fotografijų rinkinio „Kraštotyrinių kelionių fotografijos.“ LŠIM saugomų fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
1.		Daugailiuose šventinė eiseną?.
2.		Kaliningrado Mokytojų nakvynės namai, kuriuose 1960 m. Pranas Juozapavičius ir K. Čerbulėnas buvo pasistoję. 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
3.		Anaurį tvirtovė Gruzijoje. 1959 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
4.		Plokščiuose minint jų 300 – asias įkūrimo metines.
5.		Kauniečių ekskursija garlaivio prieplaukoje, ties Plokščiais. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

6.		Prie Šventosios upės Kauno Maisto fabriko Suomiška pirtis, kairėje atviras baseinas. 7 km. už Jonavos. 1974 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
7.		Kingisepo (Saremos saloje) centrinė aikštė. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
8.		Kingisepo (Saremo saloje) pirklio namas, netoli Rotušės aikštės. 1969 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
9.		Siena tarp Rytų ir Vakarų Berlyno. Brandenburgo vartai. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
10.		Naugarduke, viena iš miesto gatvių. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
11.		Naugarduko bažnyčia, kurią lankė mokyklos mokiniai ir Adomas Mickevičius. 1967 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

12.		Veiverių mokytojų seminarijos auklėtiniai 1966 m. prie vidurinės mokyklos išėjimo.
13.		Veiverių mokytojų seminarijos auklėtiniai 1966 m. prie mokytojos Tomo Žilinsko paminklo.

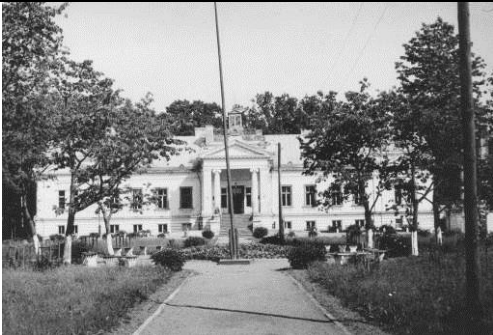
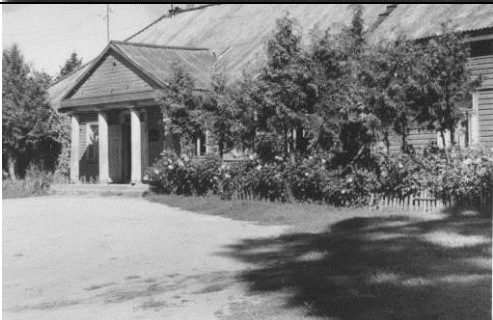
Kraštotyrininko fotografijų rinkinio „Pilis“ LŠIM saugomų fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
1.		Trakų pilies liekanos konservavimo metu, 1967 metais.
2.		Raudondvario (Kauno raj.) pilies rūmai, gynybinis bokštas. Pilis statyta XVII a. (1653 – 1664 m.). (2 vnt.)
3.		Durbės (Liepojas raj., Latvija) pilies sienos liekanos.
4.		Durbės rotušė (Liepojas raj., Latvija)

Kraštotyrininko fotografijų rinkinio „Kulto pastatai, bažnyčios“ LŠIM saugomų fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
1.		Kauno Vytauto Didžiojo bažnyčia nuo Aleksoto tilto. (2 vnt.)
2.		Čiobiškio bažnyčios vartai. 1966 metų fotografija.
3.		Juodkrantės evangelikų liuteronų bažnyčia. Neogotikinė, pastatyta 1885 m.
4.		Eišiškių bažnyčia. Pastatyta 1852 metais, neoklasicizmo stiliaus.

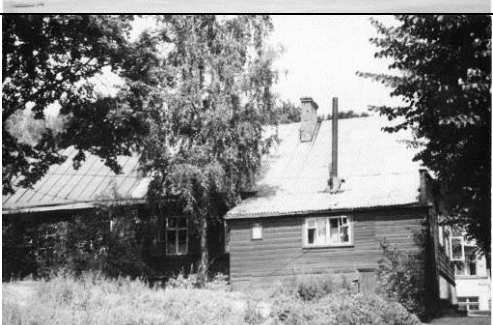
5.		Musninkų medinė varpinė – koplytėlė. 1968 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
6.		Druskininkų Švč. Mergelės Škaplerienės bažnyčia. Pastatyta 1931 metais, neogotikinė. 1972 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
7.		Aukštadvario bažnyčia. Pastatyta 1913 metais, istorizmas. 1967 m. P. Juozapavičiaus nuotrauka.
8.		Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčia (Zarasų raj.). Pastatyta 1794 metais, tvora ir vartai – 1889 m. ~ 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

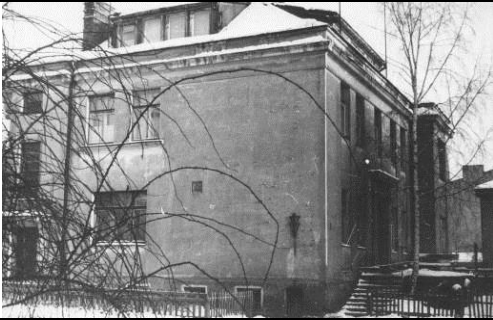
9.		Prienų Kristaus Apsireiškimo bažnyčia, pastatyta 1750 metais. Šioje bažnyčioje yra akademiko Nikodemo Silvanavičiaus paveikslų. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografijų.
10.		Rokiškio bažnyčios fragmentas. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
11.		Mažoji architektūra. Medinis lauko/pakelės kryžius.

12.		Medinė Krėvės bažnyčia ir turgus. 1966 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
13.		Videniškių, Molėtų raj., Šv. Lauryno bažnyčia. Pastatyta 1620 metais, renesansas. 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

Kraštotyrininko fotografijų rinkinio „Dvarų pastatų“ LŠIM saugomų fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
1.		Gelgaudiškio (Šakių raj.) dvaro rūmai pastatyti 1842 – 1846 metais. Čia 1960 metais veikė vaikų namai – mokykla. 1960 m. P. Juozapavičiaus fotografija. (3 vnt.)
2.		Paežerių (Vilkaviškio raj.) dvaro oficina. XIX a. vid. Buvo pristatytas neogotikinis Belvederio raudonų plytų bokštas. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
3.		Paežerių (Vilkaviškio raj.) dvaro rūmai. Statyti apie 1795 metus, architektas – Martynas Knakfusas. Klasicizmo formų, su baroko elementais.
4.		Ustronės (Jundėliškių) dvaro centrinis pastatas, kuriame gyveno Stanislovas Moravskis (Murauskas). 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
5.		Ustronės (Jundėliškių) dvaro parko fragmentas. 1986 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

6.		Siesikų (Ukmergės raj.) dvaro rūmai. XVI a. rezidencinė pilis. Statyta 1492 – 1517 metais, vėliau – 1820 – 1845 metais rekonstruoti. 1968 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
7.		Nesvyžiaus (Baltarusija) Radvilų dvaro rūmai ir parko fragmentas. (Įtrauktas į UNESCO saugomų paveldo objektų sąrašą). 1969 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

Kraštotyrininko fotografijų rinkinio „Pastatai, susiję su istorinėmis asmenybėmis“ LŠIM saugomų fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
1.		Verknė, ties Prano Mickaus sodyba, Padrižiškių kaime (Jiezno ap.). Šioje sodyboje vasarodavęs poetas Liudas Gira. (2 vnt.)
2.		Prano Mickaus sodyba, Padrižiškių kaime (Jiezno ap.), kurioje vasarojo L. Gira. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
3.		Prano Mickaus sodyba, Padrižiškių kaime (Jiezno ap.), kurioje vasarojo L. Gira. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija. (2 vnt.)
4.		Namas Kaune, Donelaičio g. Nr. 7. Šiame name 1921 – 1940 metais gyveno Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Platonas Jankauskas.
5.		Medinis namas Daukanto gatvėje (nugriautas), kuriame gyveno Vytauto didžiojo universiteto profesorius Petras Avižonis.

6.		Ustronės (Jundėliškių) dvaro centrinis pastatas, kuriame 1802 – 1853 metais (su pertraukomis) gyveno Stanislovas Moravskis (Murauskas). 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
7.		Subartonyse (Alytaus ap.) gimtasis Vinco Mickevičiaus – Krėvės namas – muziejus. 1975 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
8.		Pakrovų kaimas, prie Verknės, Mykolo Ardavičiaus namas. Kitapus Verknės – Padriežiškių kaimas, kuriame viešėjęs poetas Liudas Gira.
9.		Namas, Putvinskio g. (Janonio a. 9 – 3), Kaune, kuriame gyveno prof. Tadas Ivanauskas. 1970 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
10.		Namas A. Mickevičiaus g. nr. 27, Kaune, kuriame gyveno Jonas Jablonskis.

11.		Medinis namas, kuriame gyveno dailininkas Dušinskas (?). (2 vnt.) 1957 m. P. Juozapavičiaus fotografija.
12.		Medinis namas a. Baranausko g. Nr. 2, Kaune, kuriame gyveno E. Volteris su žmona.
13.		Mūrinis Emilijos Vilkutienės namas buv. K. Didžiulio g. Nr. 29 (dabar – Karo ligoninės g. ?), kuriame 1953 – 1957 m. gyveno Pranas Juozapavičius su šeima. Leonas Bistras su žmona 1956 – 1958 m. Čia dažnai lankėsi prof. Vladas Lašas ir jo žmona profesorė Janina Lašienė-Mackevičaitė. 1967 m. P. Juozapavičiaus fotografija.

Kraštotyrininko fotografijų rinkinio „Asmenybės“ LŠIM saugomų fotografijų lentelė.		
Eil. Nr.	Objekto fotografija.	Objekto pavadinimas
24.		Lietuvos istoriko, akademiko, spaudos bendradarbio, komunistinio veikėjo Juozo Jurginio portretas.
25.		Dailininko Mstislavo Dobužinskio portretas.

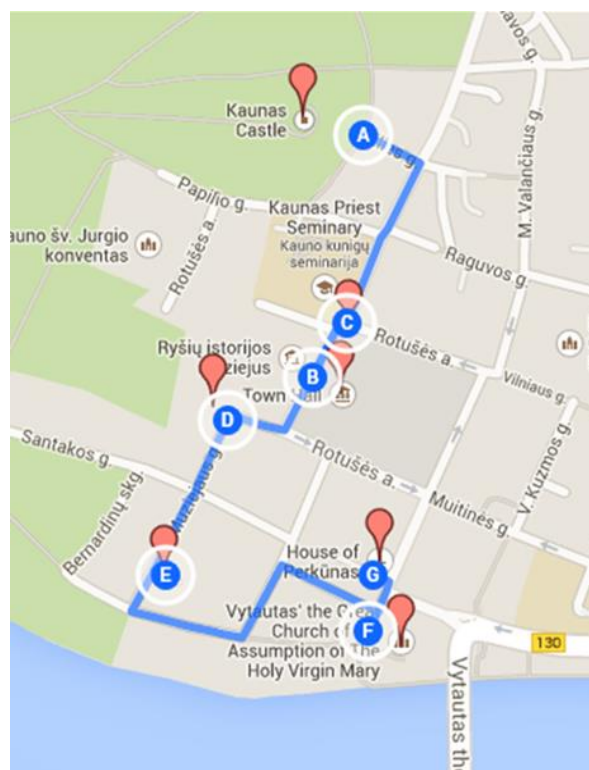
Ekskursinis maršrutas, parengtas remiantis P. Juozapavičiaus tekste „ISTORINIS - REVOLIUCINIS KAUNAS (iki tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvoje)“ patektu istorinių paminklų ir lankytinų vietų sąrašu Kauno mieste.

Ekskursijos maršrutas, skirtas seniausiai Kauno miesto daliai – Senamiestiui, įsikūrusiam į Rytus nuo Nemuno ir Neries santakos, prie kurios įsikūręs Santakos parkas. Senamiestis užima 144 ha ir yra urbanistikos paveldo vietovė. Senamiestyje beveik nėra pramonės (didžiausias išlikęs pastatas – buvusio „Lituanicos“ fabriko), vyrauja istoriniai, kultūriniai ir gyvenamieji pastatai, ribotas automobilių eismas. Ekskursijos metu susipažinsite su seniausia miesto dalimi, išsidėsčiusią apie Rotušės aikštę.¹¹⁹

Ekskursijos vieta: Kaunas, Kauno miesto senamiestis.

Žemėlapyje pateikiamas pažintinis – linijinis ekskursijos maršrutas, seniausioje Kauno miesto dalyje, Senamiesčio ištakose. Apytikslis trasos ilgis apie 1 kilometras. Ekskursijos trukmė – 1,5 valandos, įskaitant 70 min kalbėjimą prie objektų bei kelią, nueitą nuo vieno objekto prie kito, kuris pareikalaus apie 20 min. Lankytini objektai pažymėti raidėmis.

- A. Kauno pilis. (Pilies g. 17)
- B. Rotušės aikštė. (Senamiestis)
- C. Kauno rotušė. (Rotušės aikštė 15)
- D. Maironio (Isručio) namas. (Rotušės aikštė 13)
- E. Prekybos sandėlių kompleksas. (Pirmasis sandėlys Muziejaus g. 9/ Santakos g. 9 ir Antrasis sandėlys - Muziejaus g. 8/ Santakos g. 7.)
- F. Vytauto Didžiojo (Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų) bažnyčia. (Aleksoto g. 3)
- G. Perkūno namas. (Aleksoto g. 6)

¹¹⁹ Kauno senamiestis. Prieiga internete: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Kauno_senamiestis> [Žiūrėta 2014 -05-10]

Ekskursijos maršrutą pradėsime prie Kauno miesto ištakų, Nemuno ir Neries santakos parke, Kauno pilies prieigose. Čia, greta R. Antinio skulptūros „Kanklininkas“ trumpai susipažinsime su Kauno miesto istorija.

Pirmoji Kauno gyvenvietė, susiformavusi dabartinio Kauno senamiesčio vietoje, Nemuno ir Neries santakoje, iš kurios išaugo šių dienų Kauno miestas, metraštininkų pirmą kartą paminėta 1361 m. XIII a. pab. Kryžiuočių antpuoliams atremti buvo pastatyta mūro pilis, tapusi bene svarbiausia miesto gynybos sistemos dalimi. 1408 m. Vytautas suteikė Kauno miestui Magdeburgo teises. Nuo tada Kaunas pradėjo sparčiai augti, didėjo jo kaip prekybos su Vakarų Europa centro bei uosto svarba. 1441 m. pasirašius Hanzos sutartį, Hanzos miestų pirkliai atidarė kontorą dabartiniame Perkūno name, veikusią iki 1532 m. Jau XVI a. pastatyta pirmoji mokykla, viešoji ligoninė, vaistinė šio amžiaus pabaigoje Kaunas tapo vienas iš geriausiai suformuotų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų.¹²⁰

XVII – XVIII amžiai miesto vystymuisi buvo itin nepalankūs. Miestą pasiekė įvairios negandos. 1665 metais miestą siaubė rusų kariuomenės antpuoliai, 1701 metais paveikė švedų žygis į Rusiją, kurio metu švedų kariai siaubė ir Lietuvos žemes. Miesto taip pat neaplenkė ir maro epidemijos, čia jos praūžė 1657 ir 1708 metais. Be kita ko miestą niokojo ir gaisrai, vykę 1731 ir 1732 metais. XVIII a. pabaigoje Kauno ekonomika kiek pagyvėjo, tačiau miesto urbanistinę plėtrą ir vėl sustabdė kariniai įvykiai, 1812 metų karas, kurio metu Napoleono kariuomenė ties Kauno miestu kėlėsi per Nemuną. Šio karo metu miestas buvo nuniokotas net kelis kartus. XVIII a. pabaigoje buvo iškastas Nemuną su Dniepru jungęs Oginskio kanalas, 1862 m. nutiestas geležinkelis, siejęs Rusijos imperiją su Vokietija, 1898 m. mieste pradėjo veikti pirmoji elektrinė – šie veiksniai padėjo vystyti miesto pramonei ir prekybai. Tačiau miesto augimą ribojo Kauno tvirtovės fortų statyba, trukusi nuo 1882 iki 1915 metų. Tolesnę Kauno miesto augimą sustabdė Pirmasis pasaulinis karas. Iki pat 1919 metų Kaune šeiminkavo įvairių tautų ir valdžių (Lietuvos komunistų, pilsudskinės Lenkijos, Vokietijos) atstovai.¹²¹

1919 metais Vilniaus kraštą užėmus Rusijos kariuomenės daliniams, Kaunas tapo Lietuvos centru, čia įsikūrė Valstybės taryba ir Ministrų kabinetas, kitos įstaigos, pradėjo veikti pirmoji radijo stotis Lietuvoje. O jau po metų, 1920 m., Vilnių okupavus Lenkijai, Kaunas tapo laikinąja sostine ir svarbiausiu Lietuvos miestu. Kaune susirinko Steigiamasis seimas, padėjęs atkurtos valstybės teisinius pagrindus. Nepriklausomybės metais Kaunas stipriai išsiplėtė, padaugėjo gyventojų, suklestėjo pramonė, buvo vystoma daugelis

¹²⁰Kauno miesto istorija. Prieiga internete: < <http://www.kaunas.lt/index.php?2185745312>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹²¹Kauno miesto istorija. Prieiga internete: < <http://www.kaunas.lt/index.php?2185745312>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

svarbiausių Lietuvos pramonės šakų. Klestėjo statyba, daugelis pastatų buvo pertvarkyta, pastatyta visai naujų labai reikšmingų architektūros paminklų, Aleksotą ir Vilijampolę su Centru sujungė tiltai per Nemuną bei Nerį. 1924 m. pradėjo kursuoti autobusai, 1928 m. buvo įrengtas miesto vandentiekis. Tačiau šį miesto klestėjimo laikotarpį nutraukė sovietinė okupacija.¹²²

Po Antrojo Pasaulinio karo Lietuvoje įsigalėjus sovietinei okupacijai, Kaunas tapo antruoju pagal dydį ir gyventojų skaičių Lietuvos miestu, Vilnius ir vėl buvo tapęs šalies sostine. Miestas buvo sparčiai atstatomas, šalinami karo padariniai, bet tuo pat metu buvo naikinami Lietuvos nepriklausomybę primenantys objektai. Vienas viešų protestų prieš sovietinę valdžią buvo R.Kalantos susideginimas 1972 m. Kauno miesto sodelyje priešais Kauno Muzikinį teatrą.¹²³

1988 m. susiformavus išsilaisvinimo sąjūdžiui, buvo imtasi gaivinti daugelį vertybių: sugrąžinti gatvių, aikščių, muziejų pavadinimai, atstatyta daugelis nepriklausomybės laikų paminklų. Po 1991 metų sausio mėnesio įvykių ir sovietinės kariuomenės iš Lietuvos išvedimo, Kaunui atsivėrė visokeriopos plėtros ir bendradarbiavimo su užsienio valstybių miestais galimybės. Šiuo metu Kaunas - antras pagal dydį Lietuvos miestas, apskrities centras.¹²⁴

Vienas seniausių Kauno objektų – **Kauno pilis**¹²⁵ – tai pirmasis mums aktualus objektas. 1945 metų¹²⁶ P. Juozapavičiaus sąraše Kauno pilis minima, kaip visąsąjunginės reikšmės paminklas. *Pilies griuvėsiai identifikuojami, kaip 1362 metais kryžiuočių ordino išgriautos ir vėliau, 1368 metais, lietuvių atstatytos pilies liekanos. Kauno pilis - tai gynybinis įtvirtinimas ilgas metus buvęs tvirtu gynybos postu kovose su kryžiuočiais, kurie vykdė ekspansiją į Lietuvą ir rusų žemes.*¹²⁷

Plačiau aptariant objektą ir papildant informaciją, svarbu paminėti, jog Kauno pilis yra gotikinis gynybinis statinys, kuris yra priskiriamas aptvarinių pilių tipui.¹²⁸ Tai seniausia mūrinė pilis Lietuvoje, kuri rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėta 1361 m. Pilis buvo aptvarinio tipo, netaisyklingo keturkampio formos. Visuose keturiuose pilies kampuose stovėjo keturi flanginiai bokštai, du apvalūs, du – keturkampio pagrindo.¹²⁹ Pilies plotas

¹²² Ibid.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Kauno miesto istorija. Prieiga internete: <<http://www.kaunas.lt/index.php?2185745312>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹²⁵ Pagrindiniai maršruto objektai žymimi *Italic*, **Bold** šriftu.

¹²⁶ Informacija iš P. Juozapavičiaus straipsnio pateikiama *Italic* šriftu.

¹²⁷ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. P. 80. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹²⁸ Jankevičienė, Algė, sud.. Kauno architektūra. Vilnius: Mokslas. 1991. P. 216.

¹²⁹ Kauno pilis. Prieiga internete: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Kauno_pilis> [Žiūrėta 2014 -04-20]

užėmė apie 0,5 ha ploto. Pilies sienas sudarė dvi akmeninės kiautinės konstrukcijos sienos. Vidinė – kalvoje, išorinė – apsauginiame griovyje – fosoje. Kauno pilis ne kartą ėjo iš rankų į rankas ir tik 1404 m. galutinai atiteko lietuviams.¹³⁰

Pilies liekanos konservuotos sovietmečiu, uždengiant laiptuota betono karūnėlėmis, 2009 metais buvo pradėtas įgyvendinti K. Mikščio Kauno pilies atkūrimo projektas. Šios rekonstrukcijos metu, panaudojant šiuolaikines medžiagas, suformuotas ažūrinis pilies siluetas.¹³¹

2002 m. sausio 23 d. Kauno pilies liekanos įrašytos į LR nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą. Jau 2007 m. birželio 19 d. LR Vyriausybės nutarimu įtrauktos į Valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašą. Kauno pilyje šiuo metu veikia Kauno miesto muziejaus filialas, vyksta kultūriniai renginiai.¹³²

Apžiūrėję Kauno pilies prieigas, pro Šv. Jurgio bažnyčią, Kauno kunigų seminariją, A. Jakšto gatvę keliaujame link **Rotušės aikštės**, kurioje buvo įsikūręs miesto magistrate pastatas, Kauno rotušė. Ši aikštė jau viduramžiais buvo įvairių miesto įvykių liudininke (susirėmimų, demonstracijų ir t.). Rotušės aikštėje vykdavo prekyba. Čia, kaip mini P. Juozapavičius, 1831 metais Kauną užėmus sukilėliams, vyko „demonstracija“ išvaduotojų iš carinės valdžios sutikimas. 1863 metais aikštėje buvo skelbiami karo teismo sprendimai sukilėliams. 1905 metais vykę darbininkų streikai, šioje aikštėje 1918 metais vykęs vadinamasis mitingas, kurio pasėkoje Lietuvoje įkurta Sovietų valdžia.¹³³ Tokia tad 1945 metais pateikiama informacija, kuri turėtų sudominti miesto svečių kviečiant aplankyti rotušės aikštę.

Žvelgiant iš nūdienos taško, pristatant Rotušės aikštės istoriją ir meninę vertę derėtų paminėti šiuos faktus. Rotušės aikštė svarbiausias Senamiesčio architektūros akcentas, kurio forma sudaryta iš trijų dalių: masyvios, beveik kvadrato formos aikštės, kurios vakariniame pakraštyje stovė Rotušė ir dviejų gerokai mažesnių keturkampių aikštelių. Dauguma pasatų išsidėsčiusių palei aikštės perimetrą yra dviejų ir trijų aukštų, tik pietinėj aikštės pusėje stūkso ilgokas, keturių aukštų korpusas. Aplink aikštę ir jos centre stovė pagrindinės Senamiesčio dominantės: Rotušė, Bernardinų vienuolynas su bažnyčia, Jėzuitų vienuolynas su gimnazija ir bažnyčia bei greta aikštės stovinti Kauno Arkikatedra.

¹³⁰ Kauno pilis. Prieiga internete: <<http://www.15min.lt/zyme/kauno-pilis>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹³¹ Kilinskaitė, Renata. *Kauno pilis*. Prieiga internete: <<http://www.autc.lt/public/HeritageObject.aspx?id=1478>> [Žiūrėta 2014 -04-20]

¹³² Kauno pilis. Prieiga internete: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Kauno_pilis> [Žiūrėta 2014 -04-20]

¹³³ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. P. 80-81. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

Rotušės aikštės kompozicija paremta architektūriniu renesanso stiliumi, pasitelkiant „aukso pjūvio“ taisyklę, kuomet pasirenkamas mastelis 3:5, sukurama stačiakampio forma. Žinoma, jog iki XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios Rotušės aikštėje vienintelė dominantė, tarp miestelėnų namų, buvo Rotušė. XVII a. pradžioje pastatyti arba išplėsti Bernardinų ir Jėzuitų vienuolynai su bažnyčiomis, XIX a. kiek koreguota aikštės plotas, vakarinėje dalyje pastačius arklių pašto stotį, dabar čia veikia Ryšių istorijos muziejus. XX a. paaukštinti Jėzuitų gimnazijos ir vienuolyno komplekso pastatai. Po Antrojo pasaulinio karo buvo rekonstruota ir restauruota dauguma pastatų, suteikiant jiems naujas paskirtis.¹³⁴ Kintant visuomenės poreikiams bei randantis naujoms architektūros paveldo panaudos galimybėms, Rotušės aikštės pastatų funkcija ir estetinis vaizdas kinta ir šiomis dienomis, neretai joms suteikiant net ir istoriškai pagrįstą, buvusį pastato „rūbą“.

Sustokime prie Kauno miesto ***Rotušės** senajo miesto valdybos pastato*. *Kauno Rotušė pastatyta XVI a. nuo to meto ir buvo pagrindine miesto administracijos būstine, magistrato buveine. Čia dirbęs miesto burmistras, buvo įsikūrusios pagrindinės su miesto valdymu susijusios įstaigos. Paskutiniai Rotušės pastato perstatymo darbai vykę XVIII a. suformavo tokį jos įvaizdį, kuris išliko iki XX a. XX a. I pusėje rotušės pastatą naudojo Kauno Politechnikos institutas.*¹³⁵

Siekiant plačiau pažinti šį itin svarbų Kauno Senamiesčio objektą, privalu paminėti, jog Rotušė vadinama „Baltąja gulbe“ yra vienas seniausių ir gražiausių laikinosios sostinės pastatų.¹³⁶ Kauno rotušė pradėta statyti 1542 metais pagal B. Choinauskio projektą. Manoma, kad 1562 metais ji buvo vienaukštė, trinavė, be bokšto, netinkuotais fasadais, skliautuotais rūšiais. Vėliau, XVI a. antrojoje pusėje užstatytas antrasis aukštas, iš rytų pusės pristatytas aštuonių aukštų bokštas. Pirmojo aukšto patalpos buvo pritaikytos prekybai ir kalėjimo sargybai, antrojo – magistratui, teismui, kanceliarijai, išdui, archyvui, bokšto rūšiai – kalėjimui, kiti – prekėms laikyti.¹³⁷

XVIII a. rotušės pastatas vėl rekonstruotas: paaukštintas, išmūryti nauji karnizai, gotikinis bokštas iš išorės suskirstytas į penkis tarpsnius ir užstatytas šeštasis, perplanuotas pastato vidus.

¹³⁴ Jankevičienė, Algė. Kauno architektūra. Vilnius: Mokslas. 1991. P. 237 - 239.

¹³⁵ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. P. 80. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete:

<<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹³⁶ Kauno rotušė. Prieiga internete: <<http://www.lithuania.travel/objektai/kauno-rotuse/478>> [Žiūrėta 2014 -04-20]

¹³⁷ Kauno rotušė. Prieiga internete: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Kauno_rotu%C5%A1%C4%97> [Žiūrėta 2014 -04-20]

1824 metais rotušėje įkurta stačiatikių cerkvė, kiek vėliau – artilerijos šaudmenų sandėlys. 1838 metais rotušės pastatas buvo pertvarkytas kaip laikina caro rezidencija. Šiuo laikotarpiu pastatas įgavo klasicizmo bruožų, savyje jau saugodamas gotikos ir baroko stilistikos elementus.¹³⁸

XIX a. antrojoje pusėje rotušėje veikė ugniagesių stebėjimo punktas, 7 dešimtmetyje veikė teatras, 1869 – 1944 metų laikotarpiu čia veikė Kauno miesto savivaldybė. Po antrojo pasaulinio karo – Centrinio valstybinio archyvo Kauno filialas. 1951 - 1960 metais rotušė buvo atiduota Kauno politechnikos instituto Statybos fakultetui. 1968–1973 metais pastatas restauruotas pagal architekto Žibarto Simanavičiaus projektą, siekiant pritaikyti naujai paskirčiai, čia įkuriant Santuokų rūmus. Nuo 1974 metų pirmojo ir antrojo rotušės aukštų patalpos buvo pritaikytos Santuokų rūmams, o pastato rūšiai – Keramikos muziejui. 2003 m. spalio 9 d. Kauno rotušė buvo įtraukta į Lietuvos kultūros paminklų sąrašą. Paskutinį kartą Kauno rotušė restauruota 2005 metais, kuomet jai buvo suteiktas šių dieninis vaizdas: pakeista pastato fasadų spalva, parenkant artimiausią seniausiam sluoksniui, dramblio kaulo atspalvį, pakeisti langai, durys, lietvamzdžiai, suremontuotas bokšto laikrodis, atnaujinta vėtrungė.¹³⁹

XVI amžiuje statyto pastato rūsiuose ilgą laiką buvo kalinami žmonės, veikė stačiatikių cerkvė, rusų teatras, ugniagesių būstinė. Čia lankėsi netgi Napoleonas Bonapartas. Kauno Rotušę ypač mėgo pirmasis Lietuvos prezidentas Antanas Smetona.¹⁴⁰ Tad tokia gi Kauno rotušės istorija, kurią mena sovietinio laikotarpio pradžios ir nūdienos faktai.

Pajudėdami iš Rotušės aikštės apžvelkime dar kelis itin reikšmingus objektus tai *Jėzuitų bažnyčios ir buvusio vienuolyno ansamblis*, trumpam stabtelkime prie skulptoriaus G. Jakūbonio skulptūrinio *paminklo Maironiui*¹⁴¹. Šiam įstabiam paminklui pastatyti skulptorius 40 tonų svorio akmenį su kurioziškais nutikimais gabenos net iš Ukrainos, Kilosovo karjero. Pirmąkart mintis sukurti paminklą Maironiui skulptoriui Gediminui Jakūboniui šovė 1962 m. per poeto 30-ųjų mirties metinių minėjimą Rusų dramos teatre. Tą vakarą teatro scenoje liejosi Maironio eilės. Mintyse regėjo jį susikaupusį sėdintį ant Šatrijos kalno, ant Keturių Kantonų ežero, Birutės kalno. „*Maironis atrodė man susitelkęs skausmingoje vidinėje*

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Kauno rotušė. Prieiga internete: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Kauno_rotu%C5%A1%C4%97> [Žiūrėta 2014 -04-20]

¹⁴⁰ Kauno rotušė. Prieiga internete: <<http://www.lithuania.travel/objektai/kauno-rotuse/478>> [Žiūrėta 2014 -04-20]

¹⁴¹ Tarpiniai maršruto objektai žymimi *ItalicUnderline* šriftu, pabraukiant.

kančioje, dvasininko skraistė apglėbė jį, sulydė į monolitą“¹⁴². To maironiškų eilių pripildyto vakaro fone ir gimė mintis, kaip turėtų būti atvaizduotas Maironio [Jono Mačiulio] paminklas.

Jau ėmus kurti skulptūrą buvo kilę abejonių dėl rašytojo sąsajų su religija, tačiau neeskaluojant pačios skulptūros, kaip monumento skirto Maironio asmeniui, paminklas 1977 metais minimas tik kaip literatūros muziejaus eksponatas po atviru dangumi.

Už šio monumento, skirto lietuvių literatūros klasikui matome ir ***Maironio namą arba Siručio namą*** (Rotušės a. 13). *Šis namas statytas XVII amžiuje, priklausė Lietuvos kancleriui Kristupui Pacui. Čia ir buvo kurį laiką įsikūrusi Pacų rezidencija Kaune.*

Namas dviejų aukštų, barokinio stiliaus, erdviomis vidinėmis salėmis, kurios buvo dekoruotos olandiškais koklių plytelėmis.

*Pacai pastato nuosavybės teises užrašė Pažaislio kamaldulių vienuolyno vienuoliams. 1831 (1863 - 64) metais namas buvo nusavintas, jame veikė karo teismas sukilėliams teisti. XX a. pradžioje namą įsigijo Jonas Mačiulis – Maironis, čia jis buvo įkūręs Tautosakos archyvą. Šiuo metu name veikia Maironio lietuvių literatūros muziejus.*¹⁴³

Šiame name, Rotušės aikštėje, Maironis gyveno nuo 1909 metų, buvusioje didikų Pacų rezidencijoje, kurią jis tais pačiais metais nusipirko kartu su seserimi Marcele ir apsigyveno antro aukšto kambariuose. Praėjus ketveriems metams po poeto mirties, 1936 metais, Maironio bute buvo įrengti ir atidaryti 3 memorialiniai kambariai. 1941 m. muziejus pradėjo kaupti ir kitų rašytojų kūrybos palikimą. Ilgainiui muziejus tapo respublikiniu muziejumi. 1989 m. muziejui sugrąžintas Maironio vardas. 1992 m. atkurtas visas poeto butas.¹⁴⁴

Rūmai, kuriuose įkurtas Maironio lietuvių literatūros muziejus, pastatyti XVIII amžiaus viduryje ant trijų gotikinių XVI amžiaus namų rūsių pamatų. Po 1812 metų karo šiame name buvo įsikūrusi ligoninė. Malšinant 1863–1864 metų sukilimą, čia veikė karo lauko teismas. Manoma, kad rūsiuose kalintas ir myriop nuteistas vienas iš sukilimo vadų – kunigas Antanas Mackevičius. Maironiui gyvenant šiuose namuose, pirmame aukšte buvo įsikūrusi knygų leidykla „Sakalas“, dailių amatų mokykla, pirmoji Kaune viešoji lietuviška

¹⁴² Jablonskienė, Audronė. Post scriptum Maironio ir Jokūbonio atminimui. Prieiga internete: <<http://www.ve.lt/naujienos/kultura/kulturos-naujienos/post-scriptum-maironio-ir-jokubonio-atminimui-925317/>> [Žiūrėta 2014 -04-20]

¹⁴³ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. P. 80-81. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹⁴⁴ Lankytinos vietos, susijusios su Maironiu. Prieiga internete: <<http://www.maironis.kaunas.lm.lt/maironis/vietos.aspx>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

biblioteka ir skaitykla, nemažai kitų kultūros organizacijų. Maironio namuose yra gyvenę ir svečiavęsi nemažai iškilių Lietuvos meno, mokslo, bažnyčios ir visuomenės veikėjų.¹⁴⁵

Toliau keliaudami muziejaus gatve, pasiekiame senuosius **Prekybos sandėlius, namus**, kurie atspindi krašto verslumo ir ekonominio lygio plėtrą. *Jau XIV – XV amžiuje Rotušės aikštėje vyko prekyba. Aikštės pakraščiuose buvo pastatyti prekybos kioskai, pirklių, amatininkų didžiulių namai, sandėliai.*

Viduramžius menantys pirklių sandėliai, išsidėstę už rotušės aikštės, Muziejaus gatvėje, link vadinamosios prieplaukos, Muziejaus g. Nr. 2 (Pirmasis sandėlys Muziejaus g. 9/ Santakos g. 9) ir kitoje jos pusėje, prie Santakos g. Nr. 3 – Vaistų sandėlis (Antrasis sandėlys - Muziejaus g. 8/ Santakos g. 7). Šie sandėliai XVIII – XIX a. buvo remontuojami, įtaisytas medinis bokštelis su specialiu prietaisu prekėms į III – čią aukštą pakelti. Pastatai ilgainiui buvo renovuojami suteikiant jiems funkcionalumo.

*Senamiestyje, ties Aleksotu, prie Nemuno tilto, jau XVI a. pradėjo kurtis pirmieji vokiečių pirkliai. Į jų gyvenamąją vietą – kvartalą įvažiuoti buvo vartai, maždaug prieš Nemuno tiltą. Vartų pravažiavimas buvo apmokamas muito mokesčiu. Čia vokiečiai ant Nemuno kranto 1683 metais pasistatė evangelikų maldos namus, kurie ir šiandien yra išlikę.*¹⁴⁶ Tad galime daryti prielaidą, jog P. Juozapavičius apraše mini Vytauto Didžiojo bažnyčią (Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčią), kurią taip pat aplankysite. Plačiau apie sandėlius.

Sandėlio ir jo lokalizacijos, Muziejaus g. 8/ Santakos g. 7, istorija prasideda 1607 metais, kuomet sklype stovėjo mūrinis gyvenamasis namas, kuris buvo sugriautas per 1655 – 1660 metų karą. XIX a. pradžioje vietovėje buvę tik mediniai pastatai. 1854 metais manoma Gotkevičiaus iniciatyva buvo pastatytas masyvus, trijų aukštų mūrinis svirnas. XX a. šis pastatas buvo nuomojamas miesto valdybai, kuri čia buvo įrengusi arsenalą. Po Pirmojo pasaulinio karo pastatas buvo rekvizuotas karinės valdžios, vėliau nuomojo Vidaus reikalų ministerijos sveikatos departamentas. Ligi 1985 metų pastatas priklausė Vyriausiajai farmacijos valdybai, tad ir iki šių dienų yra neretai vadinamas vaistų sandėliu.¹⁴⁷

Sandėlio, Muziejaus g. 8/ Santakos g. 7, teritorija pirmą kart minima 1673 metais. Po 1732 metų gaisro savininko I. Noreikos iniciatyva buvo pastatytas vienaukštis mūrinis namas. Žinoma, kad 1849 metais sklypas priklausė Gotkevičiams, jame jau stovėjo keturių aukštų sandėlis ir mūro tvora su vartais ir vienaukštis mūrinis namas, o jau 1904 metų duomenimis –

¹⁴⁵ Apie Maironio lietuvių lietratūros muziejų. Prieiga internete: <<http://maironiomuziejus.lt/lt/apie-mus>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹⁴⁶ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. P. 80-81. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹⁴⁷ Jankevičienė, Aalgė. Kauno architektūra. Vilnius: Mokslas. 1991. P. 184-185.

sklype stovėjęs fachverkinės konstrukcijos namas ir keletas ūkinės paskirties pastatų. Žinoma, 1909 metais pastatas buvo nuomojamas, o jau nuo 1925 metų buvo Vyriausiosios farmacijos valdybos žinioje.¹⁴⁸

Šiuo metu vienas iš pastatų priklauso Lietuvos sporto muziejui. Tuo tarpu kitas ilgą laiką buvo apleistas, bet dabar rekonstruojamas.

Žingsniuodami prieplaukos link, judame dar vieno objekto – *Vytauto Didžiojo bažnyčios (Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčios)*. Sovietiniuose XX a. pradžios šlaitiniuose minima, jog bažnyčia 1400 metais pastatyta Vytauto, kaip atminimas apie savo gyvybės išgelbėjimą, pralaimėtame 1399 metų mūšyje, ties Verkslos upe (Ukrainoje), su totoriais.¹⁴⁹

Žinoma, kad pirmą kartą Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia buvo paminėta Vilniaus vyskupijos diplomatinio Kodekso dokumentuose: Bazelio susirinkimas 1439 m. leido šioje šventovėje aptarnauti iš Livonijos ir Prūsijos atvykusius žmones. Atrodo, kad apie 1400 m. galėjo būti pastatyta laikina medinė arba mūrinė bažnytėlė, kurią veikiai pakeitė nauja mūrinė, t.y. dabartinė šventovė, tuo metu dar buvusi bebokštė. Bokštas veikiausiai pastatytas XV a. pabaigoje ar XVI a.¹⁵⁰

1655 metais švedų kariams užėmus Kauną, buvo apgriauta ir Vytauto bažnyčia, išžudyti prie jos gyvenę vienuoliai. 1669 metais Minsko pilių prefektas Mykolas Jeronimas Ivanauskas, savo lėšomis bažnyčia atnaujino, ir pritvirtino paminklinę lentą bylojančia apie bažnyčios statymą.¹⁵¹

XVIII a. pradžioje bažnyčia dar kartą nukentėjo Šiaurės karo metu. 1712 metais ji buvo atstatyta Jono Paškevičiaus lėšomis. 1812 metais lygiai po šimtmečio, šventovę sukrėtė naujas išbandymas: įžengę į miestą prancūzų kariuomenės daliniai joje įsirengė ginklų sandėlį, vėliau, traukdamiesi iš Rusijos per Kauną, ją padegė; žuvo visa, kas buvo viduje. 1819 m. bažnyčia buvo dar kartą atstatyta pranciškonų gvardijono Grigaliaus Golickio iniciatyva; tarp kitų darbų buvo suskliausti nauji skliautai, grindys išgrįstos plytomis.¹⁵²

Carinės Rusijos okupacijos metais, vykdant negailestingą stačiatikybės įtvirtinimo politiką, bažnyčia buvo uždaryta, vienuolynas panaikintas. 1850-1853 metais šventovė buvo pertvarkyta į žiemos cerkvę – Šv. Nikolajaus soborą. Pastatas patyrė daugybę vidaus ir išorės

¹⁴⁸ Ibid, P. 184-185.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (Vytauto Didžiojo) bažnyčia. Architektūra, dailė, istorija. Prieiga internete: < <http://vytautine.lcn.lt/site/baznycia.htm> > [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹⁵¹ Juozapavičius, Pranas. 1945. Prano Juozapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. P. 86. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹⁵² Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (Vytauto Didžiojo) bažnyčia. Architektūra, dailė, istorija. Prieiga internete: < <http://vytautine.lcn.lt/site/baznycia.htm> > [Žiūrėta 2014 -04-15]

pakeitimų. 1853 metais pradėtas krantinės sutvirtinimas; pakėlus krantinės ir gatvės paviršių, Vytauto bažnyčia atsidūrė įduboje, kur ją matome ir šiandien. Dėl gamtinių sąlygų, upės pavasarinių potvynių, bažnyčia neretai būdavo užtvindoma, minima, jog 1829 metų potvynio metu vandens lygis bažnyčioje siekė kone 70 cm.¹⁵³

Pirmojo pasaulinio karo metu, 1915 metais vokiečių kariuomenei užėmus Kauną, buvo nuplėštas bažnyčios stogas, o bažnyčios ankstyvosios gotikos laikų pastatas, naudotas kaip metalo ir bulvių sandėlis. Vokiečiams pasitraukus liko stirksoti tik pajuodusios ir perdrėkusios sienos.¹⁵⁴

1919 metais Vytauto Didžiojo šventovė sugrąžinta Katalikų Bažnyčiai. Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius rektoriumi laikinai paskyrė Kauno įgulos kapelioną Bronislovą Bumšą, kurį 1920 m. kovo 31 d. pakeitė rektorius kan. J. Tumas-Vaižgantas, kuris atliko bažnyčios remonto, restauravimo, įrengimo, puošybos ir kitokius darbus. Tais pačiais 1920 metais bažnyčią pašventino prelatas Aleksandras Jakštas-Dambrauskas. 1979-1989 metais, vyko šventovės tyrimo, restauravimo ir tvarkymo darbai, kuomet bažnyčios rektoriumi dirbo šviesios atminties kunigas Liudvikas Čechavičius. 1978 m. architektėi Stefanijai Čerškutei vadovaujant buvo pradėti pastato architektūros tyrimo ir dalinio restauravimo darbai. Remiantis bažnyčios atvaizdu T. Makovskio graviūroje, 1982 m. atkurta bokšto smailė. Restauracijos metu buvo įrengtas naujas vargonų prospektas, pristatytas zakristijos prieangis. Šventovės interjerą smarkiai pakeitė čia dirbęs kunigas Ričardas Mikutavičius (1989-1992). 1990 m. keičiant bažnyčios interjerą – presbiterijos grindys padengtos šlifuotu akmeniu, pritaikytas naujas altoriaus stalas ir kt.¹⁵⁵

Kalbant apie bažnyčios stilistiką paminėtina, jog vienintelė yra kryžiaus formos plano, ankstyvojo gotikos stiliaus bažnyčia Lietuvoje. Kryžmą sudaro masyvios koplyčios, išdėstytos abipus navų tūrio. Kauno Vytauto bažnyčia halinė – visos trys navos uždengtos bendru aukštu dvišlaičiu stogu, atskirta tik žemesnė presbiterija su tribriaune apside. Navų dalis yra šiek tiek netaisyklingo – presbiterijos pusėn plėtėjančio – keturkampio formos (23,5x14,5). Viduje šventovės erdvę į tris navas dalina dvi poros stulpų. Liekni stulpai ir skliautai yra vėlyvi, manoma, suskliausti 1819 metais. Pradinė skliautų ir pilorių forma nežinoma. Autentiški gotikiniai skliautai išlikę presbiterijoje, pietinėje koplyčioje ir zakristijoje. Žemyn nuleistos presbiterijos skliautų briaunos skaido sienų viršutinę dalį, po jomis išdėstytos septynios skirtingų dydžių pusapskričių arkų nišos profiliuotais apvadais. Nuo navų dalies presbiterija atskirta plačia gotikine triumfo arka, kuri bažnyčios erdvėje yra

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (Vytauto Didžiojo) bažnyčia. Architektūra, dailė, istorija. Prieiga internete: < <http://vytautine.lcn.lt/site/baznycia.htm> > [Žiūrėta 2014 -04-15]

¹⁵⁵ Ibid.

tarsi vartai tarp bendruomenei skirtos navos ir sakralios altoriaus dalies. Tarp koplyčių ir navų taip pat sumūrytos smailios arkos. Į bažnyčią patenkama per bokštą.¹⁵⁶

Bažnyčios interjerą puošia Stasio Ušinsko 1933 metais sukurti heraldiniai vitražai. Tai pirmieji Lietuvoje sukurti ir atlikti heraldiniai vitražai, kuriuose savitai jungiasi klasikinio vitražo dekoratyvumas ir moderni raiška.

Presbiterijos ir Šv. Pranciškaus Asyžiečio koplyčios sandūroje, triumfo arkos dešinėje ant granito pjedestalo pastatyta kareros marmuro Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo statula (Italija, XX a. pr.). Ją kanauninko J. Tumo-Vaižganto pastangomis 1929 m. gegužės 6 d. bažnyčiai deponavo Valstybinis muziejus. Bažnyčios interjeras gausiai dekoruotas žymių Lietuvos menininkų darbais, jų tarpe G. Jakūbonis, P. Smuglevičius bei kiti.

Apsižvalgę po Vytauto bažnyčios (Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčios) prieigas, apžiūrėję jos eksterjerą ir interjerą, pajudame **Perkūno namo** link, kuris lokalizuotas čia pat. Šis objektas – tai paskutinis maršruto objektas, kurį apžiūrėję, pasidalinę įspūdžiais galėsite savarankiai apžiūrėti kitų, ne ką mažiau vertingų Kauno miesto objektų.

*Nuo senų laikų pasakojama, kad šiuose namuose lietuviai stabmeldžiai buvo įsirengę meldyklą. Šiuos pasakojimus patvirtina vėlesniais laikais remontuojant pastatą rasta baltiškojo tikėjimo dievaičio „Perkūno“ statulėlė. Ši deja karų metu dingo, jos likimas nėra žinomas. Pastato fasadas dekoruotas gotikiniais elementais, mūrytas iš raudonų plytų, savo stilistika primenantis Vilniaus Šv. Onos bažnyčios stilistiką. XX a. pirmoje pusėje pastatu naudojosi Kauno miesto vidurinė mokykla Nr. 9.*¹⁵⁷

Perkūno namas – tai originalus gotikinės architektūros paminklas Kaune, pastatytas XV a. II pusėje. Pastatas mūrinis, su puošniu frontonu ir erdviais rūšiais. Pagrindinis pastato fasadas papuoštas stačiakampėmis dekoratyvinėmis nišomis ir Saulės simboliu, sudarytu iš glazūruotų akmenų.

Tikroji pastato paskirtis žinoma nėra. Pasakojama legenda apie pastato sienoje rastą dievaičio Perkūno skulptūrėlę, apie čia amžinąją ugnį kūrenusias vaidilutes, tačiau tyrinėtojų surasta gausi radinių kolekcija byloja, kad tai buvusi prekybinė būstinė, kuri priklausė Hanzos pirkliams. Greičiausiai ir patys namai pastatyti prekybos reikalam, o Perkūno vardas suteiktas vėliau, pabrėžiant Kauno pirklių nepriklausomumą nuo užsienio ir, galbūt norint pagerbti senosios lietuvių baltiškosios tikybos tradicijas. Žmonės tikėjo, kad šis pastatas buvo pastatytas ant senos šventyklos, skirtos dievui Perkūnui. 1985 m. Maskvos Centriniam

¹⁵⁶Ibid.

¹⁵⁷Juožapavičius, Pranas. 1945. Prano Juožapavičiaus kraštotyros rankraščių rinkinys. Darbai apie Kauną. Istorinis - revoliucinis Kaunas. P. 84. [Skaitmeninė kopija] Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000489321>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

senųjų aktų archyve, buvusio Jėzuitų ordino valdų bylose buvo rasti aktai, liudijantys apie pirmąjį namo egzistavimo laikotarpį. Dokumentuose nurodytas pirmasis žinomas namo savininkas – lietuvis miestietis S. Dulkė, kuris 1546 m. atviraime suolininkų teismo posėdyje pardavė savo kampinį mūrinį namą, esantį Kaune, Švenčiausiosios Mergelės Marijos gatvėje. Spėjama, jog šiame name 1610 m. gimė pirmasis Kojelavičių sūnus Albertas, būsimasis Lietuvos istorikas, Vilniaus universiteto profesorius ir rektorius. XVII a. namas priklausė Žemaičių pilininkui Jonui Lackiui. Šis 1643 m. juos pardavė jėzuitams, kurie tada neturėjo savo bažnyčios. Perkūno namas buvo kelis kartus rekonstruotas. 1643–1722 m. pastate (II aukšte) įrengta jėzuitų koplyčia. 1643 m. dviejų rūsių patalpų medinių sijų perdengimas pakeistas cilindrinio skliautu. XVIII a. pab. namas pritaikytas jėzuitų mokyklai. 1843 m., Kaunui tapus gubernijos centru, čia buvo įsteigtas teatras. XIX a. antroje pusėje Perkūno name įrengti pravoslavų dvasininkų butai. Po I pasaulinio karo, 1928 m. pastatas atiteko jėzuitams, kurie čia įrengė mokyklos klases. Vėliau pastate buvo sandėliai, dirbtuvės. 1965 m. pagal architektės D. Zareckienės projektą pradėtas Perkūno namo restauravimas, patalpos pritaikytos Kauno miesto muziejui. 1991 m. Perkūno namas buvo sugrąžintas jėzuitams. Perkūno name įrengta Adomo Mickevičiaus gyvenimo ir kūrybos ekspozicija, čia rengiamos parodos, vyksta teatralizuotos ekskursijos, tradicinių amatų dirbtuvėlės. 1996 m. gruodžio 23 d. Perkūno namas įrašytas į LR kultūros vertybių registrą. 2008 m. vasario 13 d. paskelbtas kultūros paminklu.¹⁵⁸

Šis objektas, kaip ir kiti mūsų aplankytieji tiesiogiai ar netiesiogiai yra sietini su 1831 ir 1863 metų sukilimais, kryžiuočių ordino antpuoliais, ar Vakarų šalių įsikišimo į krašto plėtrą. Ačiū, kad keliavote drauge šiuo maršrutu, noriu pakviesti jus pasivaikščioti po Kauno senamiestį, Vilniaus gatvę savarankiai ir savaip pažinti miesto kultūrą.

¹⁵⁸ Perkūno namas. Prieiga internete: <<http://www.perkunonamas.lt/istorija/perkuno-namas/>> [Žiūrėta 2014 -04-15]

LIETUVOS ŠVIETIMO ISTORIJOS MUZIEJUS

Valstybės biudžetinė įstaiga, Vytauto pr. 52, 44237 Kaunas, tel. (8 37) 20 79 36, faks. (8 37) 20 79 36,

el. p. administracija@lsim.lt

Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 290756120.

LIETUVOS ŠVIETIMO ISTORIJOS MUZIEJAUS
DIREKTORĖS PAVADUOTOJUI VYR. FONDŲ SAUGOTOJUI MINDAUGUI V. BIRBILUI
L. E. DIREKTORIAUS PAREIGAS

PRAŠYMAS DĖL LEIDIMO NAUDOTIS MUZIEJAUS FONDUOSE ESANČIAIS
RINKINIAIS
2014 – 04 – 23
Kaunas

Prašau leisti Justinai Jakštaitei Vytauto Didžiojo universiteto Menų fakulteto Kultūros paveldo ir turizmo magistrantūros studijų programos II kurso studentei, rašančiai magistro baigiamąjį darbą „*Kraštotyrinė veikla Sovietinio režimo laikotarpiu. Prano Juozapavičiaus atvejis*“ (vadovė dr. I. Veliutė), naudotis muziejaus fonduose saugoma medžiaga, darbe panaudoti fotografijas, saugomas muziejaus fotografijų (III F 5058 – 5085; III F 5097 - 5214) rinkinyje.

Justina Jakštaite

Vyr. fondų saugotojas
Mindaugas

leidžia naudotis
Bilibili